

શ્રી પૂતભાઈ જૈન ગ્રંથમાળા - ૨૪

શ્રી કૃદ્દૃદાચાર્યના

ત્રણ રત્નો

સપા-૨

ગોપાલદાસ છવાભાઈ પટેલ

જાળગુણેણ વિહીણા એવ તુ વય વહુરિ જ રહતિ ।

જ ગિજ્ઞ ગિયદમેદં જદિ જ્ઞાતિ કમ્મપરિમોક્ષ ॥

“આત્માનુભવથી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યા વિના જન્મે તેજા તપાદિ
કર્મથી જે પરમપદ યાત્રાય મેળવી શકતા નથી તો જે
કર્મજન્યભાવી મુક્તિ જોઈતી હોય, તે તેનો જ નવીકરણ
[નમ્બર ૨૦૫]

શ્રી જૈનગ્રંથમાલિયપ્રકાશનમંભિનિ

c/o નવચવન ઠાપણાય

અમદાવાદ

પ્ર. ૩. ૧૧ પાલકાસે જીવાભાઈ પટેલ
મંત્રી ની જૈનસાહિત્યપ્રમશનસમિતિ
અમદાવાદ

આવૃત્તિ પહેલી સન ૧૯૩૭

આઠ આના

મુદ્રક જીવાજી પાલકાભાઈ દેસાઈ
નવજીવન મુદ્રણાલય અમદાવાદ

અનુક્રમણિકા

ઉપોદ્ધાત

- ૧ પ્રાર્તાવિક ઈમબરપરપરામા શ્રીકુદ્દુદાચાર્યનું મ્થાન
૩ -દિગબર મપ્રાચ ૪
૨ શ્રીકુદ્દુદાચાર્ય દત્તચામો ૬ -મદ્રબાહુના શિષ્ય ૧
૧૦ -દાવનિલાય ૧૧ -શ્રીકુદ્દુદાચાર્યના નામો ૧૩
૩ શ્રીકુદ્દુદાચાર્યના મ્થો ૮૪ પાહુડો ૧૬ -દસ
(ભતિ)ભક્તિ મો ૧૭ -આઠ પાહુડો ૧૭ -રત્નસાર (રથલુસાર)
૧૮ -ખારસ અણુવેખા (દ્વારશ અનુમેદા) ૧૮ -નિયમસાર
૧૮ -નાટમ્થો ૧૮ -મા મનુવાદ ૨૧
૪ કુદ્દુદાચાર્યનું વેદાત જીવમ્થો સબધ ૨૨

ખંડ ૧ લો

વ્યાવહારિક દષ્ટિમિદુ

મકરણ ૧ છુ

પ્રાર્તાવિક મગજાચરણ ૨૧ -માત્રમાનની આવશ્યકતા

૩૧

મકરણ ૨ જુ

દ્રવ્યવિચાર ૭ દ્રવ્યો ૩૪ -સત્ત્વની વ્યાખ્યા ૩૫.
-દ્રવ્યની વ્યાખ્યા ૩૫. -શુદ્ધ અને પર્યાય ૩૬ -અભિપ્રાય ૩૮

દ્ર રોનુ વિવિદ વી રખ ૩૮ -આ ૧૭ ૪૨ -૧૩ ૪૩
 -અધમ ૪૪ -૧૬ ૪૪ -પુદ ૧૫ ૪૬ -પરમાણ ૪૭ -જીવ
 ૫૦ -ચેતના ગુણ અને ચેતના વ્યાપાર ૫ -દ્રવ્ય અને ગુણની
 બનન્ય ૧૧ ૫૬

અકરણ ૩ જી

આત્મા જગતના ૭ પ્રકાર ૫૧ -જીવની પરિભ્રમ
 રીતતા ૨૭ -કમળધન ૫૮ -જીવનું કર્તાપણ ૬૦ -જીવના
 શુદ્ધ ભાવો ૬૦ -જીવના ગણન ભાવો ૬૩ -જીવના શુદ્ધ ભાવો
 ૬૨ -ગાત્રજ્ઞાનનો સાર ૬૭ -પારમાર્થિક ૨ સુખ ૬૮

અકરણ ૪ જી

આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ સ્વયંભૂ ૭૦ -સવજ્ઞતા ૭૧
 સવચેતના ૭૩ -જ્ઞાન તા ૭૪ -જીવરહિતતા ૭૫ -પારમાર્થિક
 સુખરૂપતા ૭૬

અકરણ ૫ જી

માર્ગ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર ૭૮ -આસ્રવ અને સંવર
 ૭૮ -નિજ શ ૭ -ચારિત્ર ૮૧ -સંન્યાસ ૮૩ -મૂળ શુભો
 ૮૪ -અદ્વિતિયા ૮૬ -અપરિબ્રહ્મ ૮૬ -ગાત્રજ્ઞાન ૮૮ -સેવા
 ભક્તિ ૮૦ -વિનય ૮૧

ખ ૬ ૨ જો

પારમાર્થિક દષ્ટિબિંદુ

અકરણ ૧ જી

પ્રાપ્તતાવિષ્ઠે બે દષ્ટિઓ ૬૫ -જ્ઞાન અને આચરણ ૬૭

અકરણ ૨ જી

જીવ મિથ્યા દષ્ટિઓ ૬૮ -જીવ-જડનો વિવેક ૬૦

અકરણ ૩ જી

કર્તા અને કર્મ કર્મળધનો પ્ર ૧૨ ૧૦૧ -કર્મળધનના
 કારણ ૧૦૨ -પારમાર્થિક ૨ દષ્ટિ ૧૦૩

સૂચના

આ પુસ્તક તૈયાર કરવામા શ્રીપરમશ્રુતપ્રભાવક મડળે પ્રમિદ્ધ કરેલ 'સમયસાર,' 'અવચનસાર' અને 'પર્યાગ્નિકાવ' પુસ્તકોની આદૃત્તિઓનો ઉપયોગ કરેલો છે અનુવાદમા ફકરાને અતે જે શ્લોકસખ્યા મૂકેલી છે, તે પણ તે આદૃત્તિઓ પ્રમાણે જ છે

આ પુસ્તકનો ઉપોદ્ધાત તૈયાર કરવામા, તથા પાનની નીચે આપેલી નોંધો તૈયાર કરવામા પ્રો. ઉપાધ્યેની 'અવચનમાર'ની પ્રસ્તાવનાનો તથા પડિત મુખ્યાલયશુદ્ધત 'તત્ત્વાર્થોધિગમસૂત્ર'ના અનુસારનો મુખ્યત્વે ઉપયોગ કરેલો છે તેથી તેમા ચર્ચેલા મુદ્દાઓની વધુ વિગત માટે રાચકને તે પુસ્તક જોવા બલામણુ છે

ઉપોદ્ધાતમા જણાવ્યા પ્રમાણે શ્રીકુદકુદાચાર્યે પોતાના ત્રણે પ્રથેમા એમ નીકારી લીધેલું છે કે, રાચક જૈન પરિભાષા તથા મિદ્ધાંતોથી પૂરેપૂરો માહિતગાર છે તેમનો મુદ્દો રાચકને પ્રાથમિક જૈન પારભાષા કે મિદ્ધાંતોથી માહિતગાર કરવાનો નથી, પરંતુ જૈન સિદ્ધાંતના અતિમ મુદ્દાઓ ચર્ચવાનો છે આ અનુવાદમા અજૈન રાચકને કે જૈન મિદ્ધાંતના શરૂઆતના અભ્યાસીને મત્ત ગાર થાય તેવા વિગતવાર ટિપ્પણો કે નોંધો આપવી અશક્ય લાગવાથી, તેવા રાચકને આ પુસ્તક શરૂ કરતા પહેલા આ માગામા પ્રસિદ્ધ થયેલ 'ભગવાન મહાવીરનો અતિમ ઉપદેશ પુસ્તક' જોઈ જવા અથવા સાથે ગમવા બલામણુ છે

ઉપોદ્ધાત

૧ પ્રાપ્તાવિક

મગલ મગધાન્ વીરો મગલ ગૌતમા ગાતી ।

મગલ કુન્દકુન્દાર્યા જૈનધર્મોઽસ્તુ મગલમ્ ॥

કિમ્બા પરપરામા 'મહાવીર બગવાન મગળ૩૫ છ
શ્રી કુન્દકુન્દાર્યાનું મગ્ધ ૨ ગૌતમ મગળ૩૫ ૭, આય
રથાન કુન્દકુન્દાર્યા મગળ૩૫ છ અને
જૈનધર્મ મગળ૩૫ છે "

શામ્ભુ વાચન શ્રી ૨ તા પદ્યલા દરે પારી મગના
ચ લુમા ઉપગ્નો - સાક બોલે , ન ઉપ થી જાણાને કે ૨ ૩ ।
આર્થનું જૈન પરપરામા, આમ સ્ત્રીને કિમ્બા મગ્ધામમા
કેટલું મન્માન છે મહાવીર બગવાન અને ગૌતમ પડી
તગ્ન જ તેમનું ન્યાન આવ છ કિમ્બા સાધુઓ પોતા ।
૬ કુન્દકુન્દાર્યાની પરપરાના કલ્પવૃક્ષરામા ગર માને ,
પડીના ધણા સમકોને તેમના પ્રધોમાથી પ્રે લા નગી છે,
અને મીકામરા તા તેમના પ્રધોમાથી થોડાધ અવતરજી ।

ગણે છે. પચાસિત્રાય, 'પ્રચયનમાર' અને 'મમયસાર' એ નામના તેમજ નવ્ય પ્રસિદ્ધ અથવા નાટ્યનય' કે પ્રાબલત્રય' કહેવાય છે, અને વેત્તલીઓના 'પ્રધાનત્રય' (ઉપનિષદો, બ્રહ્મસૂત્ર અને ભગવદ્ગીતા) જેવું જ મધ્યન ગિતર ૧૨પરામા ભાગવે છે.

ગિતર મત્રદાયનું મુખ્ય ધામ દક્ષિણ દેશ ગણાય. આધુનિક સમયમાં મુજગત તરફ જૈન તેમજ જૈનેતરને ગિતર મત્રદાયના પુસ્તકોનો આપક પરિચય કગવવાનું માન શ્રીમદ્ ગણવ્યવસ્થા છે. તે પોતે ગિતર સમયના ન હતા. પરંતુ તેમણે ચાપેના પરમનુવ પ્રનાયક મડળે દિવિ અનુવાદો માથે ઘણા દિગતર અથવા પ્રકાશિત કર્યા છે. અને સંસ્કૃત પ્રાચીન ન જાણનારો પણ તે અથવા પરિચય કવા માટે મુનમ મન્યો છે. આ અથવા શ્રીકૃષ્ણદાયાર્થના ઉપરના નવ્ય પ્રસિદ્ધ અથવા સારાનુવા એકત્રિતરૂપે આપવાનો પ્રયત્ન થો.

ગિતર સમય અઢીથી આગળ વધતા પહેલાં ગિતર મત્ર ૧૫ અને તેની શરૂઆતના ઇતિહાસ વિષે થોડી માહિતી મેળવી લઈએ *

મહાવીર ભગવાનના નિર્વાણ (ઈસ પૂર્વે ૪૬૭) પછી આચાર્યપરપરામાં સાતમાં આવેના શ્રીમદ્ભૂતિ વિજયના મૃત્યુ માટે તેમના ગુરુબાર્ધ બંધા આચાર્ય મયા તેમનો મમય મહાવીર પછી ૧૭૦ વર્ષ એટલે

* વધુ વિસ્તાર માટે જુઓ આ માળાનું 'સચચંદ્રમ પુસ્તક ઉદ્દેશ્ય' પા ૧-૨

કે ઈ સ પૂર્વે રહજો ગણાય કે તે અરમામા
અશોકનો પિતામહ ચદ્રગુપ્ત મૌર્ય મગધની રાજગાદીએ હતો
તેના ગન્યકાળમા મગધમા બાર વખતો કારમો દુકાળ પડ્યો
તે વખતે ત્યાં મોટા સાધુમધનુ ધારણપોપણ સદેલાઈથી નહિ
થઈ શકે એમ માની, બદ્રગાણ કેટલાક અનુયાયીઓને લઈને
દક્ષિણમા કણાટ દેશમા ચાલ્યા ગયા આ મનાવ દક્ષિણમા
જૈનધર્મના પ્રચારનુ તેમજ જૈનમધના દિગમર-સ્વેતામર
એવા બે વિભાગોનુ કારણ થયેા મગધમા બાકી રહેલા
માધુઓના નાયક ચ્યુલભદ્ર મન્યા બાર વર્ષ જેટલા એ
લામા ગાળામા ઉત્તરમા રહેલા અને દક્ષિણમા ગયેના
સરોના આચારવિચારમા તફાવત પડી ગયેા એમ કહવાય
છે કે, દુકાળના વખતમા ઉત્તરમા રહેલા માધુઓને પોતાના
ધણા કઠોર આચાર-નિયમોનો ત્યાગ કરવેા પડ્યો એમ
પણ કહેનાય છે કે, દક્ષિણમા ચાલ્યા જનારા સાધુઓનો
મુખ્ય ઉદ્દેશ દુકાળના કારમા વખતમા પોતાના વ્રત
નિયમોનો બગ ન થાય એ જ હતો એટલે, દક્ષિણમા
જનાગ સાધુઓ નમ્રતા વગેરે આચારોને બગમર માયવી
શક્યા, જ્યારે ઉત્તરમા રહેનારાઓને ચળ-કાળને અનુમરી
સ્વેત સ્ત્ર પહેરવાની છૂટ પેલી પડી આ નતુ દિગમર
(દિશાશી વસ્ત્રવાળા એટલે કે નમ્ર) અને સ્વેતામર
(મફેદ સ્ત્રવાળા) એવા બે વિભાગોનુ મુખ્ય કારણ
બની એમ કહી શકાય એવા બે નષ્ટ વિભાગો તો
પછીથી વજ્રવામીના શિષ્ય વજ્રસેનના સમયમા (ઈ સ
પૂર્વે ૭૯ કે ૮૨મા) પચ્ચા એમ કહવાય છે જો કે, એવો
કાઈક વિરોધ જૈનસંઘમા પહોંચેથી જ ચાલતો આવ્યો હતો

એમ પણ કહેતું જોઈએ મગ્ન કે, મદારીર પહેલાના
તીર્થ ૪૨ પાશ્વનાથના અનુયાયીઓ વચ્ચે પત્તેરતા હતા
જ્યારે મારીરે વચ્ચે ન પહેરવાનો વિષય લખ્યો છે. હતા
એ ૫ સઘો મદારીરના વખતમાં નહિ તો તેમની પત્તી
તેમના શિષ્ય ગૌતમ દ્વિમૂર્તિના વખતમાં એકત્રિત થવા
લાગ્યા હતા એવો ઉપેક્ષ ઉત્તગાધ્યયન સૂત્રમાં ૪૮ *
મળે છે

ગમે નમ હો ઉત્તમાં રહેલાઓએ અધ્યયનમાં
વખતમાં ૪૮ રાટનિષ્ઠમાં એમાં મળી, દુઃખાળના વખતમાં
નુમ થવા નામેવા રત્નાસવા જે આગમમથો એકત્રિત થયા
તેમને દક્ષિણમાં ગમેનાઓએ પ્રમાણભૂત માનવા ન પાડી
અતઃ દરા યુ કે જૈન ધર્મના આગમમથો દુકાળના વખતમાં
નષ્ટ થઈ ગયા કે

એ પ્રમાણ આગમમથો વિધાના મનેના શિષ્યના
સઘાં મૌથી પ્રથમ પ્રમાણભૂત લાન્નીય પ્રથો આપનાર
પુરુષ, તે આપજુ ગ્લનયના કરી શ્રીકુદ્દુદાચાર્ય તે ગણ્ય
તા અતઃ કયા સમયમાં થઈ ગયા તે હવે આપણે જોઈએ

૨ શ્રીકુદ્દુદાચાર્ય

દત્તકથાઓ શ્રીકુદ્દુદાચાર્ય વિરે આપણને જે
દત્તકથાઓ મળે છે તે મને દત્ત-

કથાઓ કુદ્દુદાચાર્યના સમય માં થયે પછીને સમયે
લખાયેની હોવાથી તેમના ઉપર અતઃ રીતે કમો આધાર
ગણી શકાય તેમ નથી

* જુઓ આ માળાનું ‘અંતિમ ઉપદેશ’ પુસ્તક પા ૧૩૧-૮

૧ 'બગતખડના દક્ષિણ દેશમાં પિદ્મનાદ ગિલ્લામાં આવેલા કુરુમરાઈ શહેરમાં કમ્બુડ નામનો શ્રીમત વેપારી પોતાની પત્ની શ્રીમતી માથે રહેતો હતો તેને ત્યાં મતિવરન નામનો એક ભરાડ છોકરો રહેતો હતો, અને તેમના ઘેર મબાળનો હતો એક દિવસ તે છોકરાએ જોયું, દાવાનળ સળગવાથી આપ્તુ વન બળી મયુ છે, પરંતુ વચમાં થોડા ઝાડ લીધા ગયા છે તપાસ કરતાં તેો માન્ય પડ્યું કે, ત્યાં ઝાડ સાધુનું રહેવાયું હતું અને તેમાં આગમોથી ભરેલી એક પેગી હતી તેણે માન્યું કે, એ ગાન્યઝ થોની હાજરીથી જ તેટલો ભાગ દાવાનળમાં મળગી ન જતાં લીરો ગયો તે અધાને તે પોતાને ત્યાં લઈ ગયો, અને કાળજીથી તેમનું પૂજન કરવા લાગ્યો એ દિવસ એ માધુ પેલા વેપારીને ત્યાં ભિક્ષા માટે આવ્યો રોડ સાનુને અનધાન આપ્યું પેના છોકરાએ પણ પેલા શાસ્ત્રીયો દાન તરીકે તેને આપ્યા માધુએ ગેર તેમજ નોન બનેને આગીતો આપ્યા નેહને પુત્ર ન હતો થોડા મમય બા પેતો ભગનાડ છોકરો મરીને તે જ શેહને ત્યાં પુત્ર તરીકે જન્મ્યો મોટા થતા તે છોકરો કુદકુદામાઈ નામનો મહાન આચાર્ય થયો શાસ્ત્રધાનનો આવો મહિમા છે' *

* આ દતકયા ગ્રે ચક્રવર્તીએ 'પદ્યાસ્તિકાથ' મયની પોતાની પ્રસ્તાવનામાં આપી છે ત્યાં તેમણે જણાવ્યું છે કે, 'પુદ્યાસવ કયા મયમાં સાસ્રાનના દાખલા તરીકે આ કયા આપી છે તેમણે જણાવેલો એ 'પુદ્યાસવ-કયા' મય કયા તે નક્કી કરી સકાય નથી નામસાએ (ઈ સ ૧૩૩૧) 'પુદ્યાસવ

૨ પડિત પ્રેમી 'જ્ઞાનપ્રમોદ' નામના ગ્રંથને આધારે આ પ્રમાણે તપ્ત્યા ટાંકે છે^૧ માનસામા બારાપુર નગ મા કુસુમ્યદ્ર નામનો રાગ રાજ્ય કર્મનો હતો તેની ગળીનું નામ કુમુ ચંડિકા હતું તેના રાત્ર્યમા કુદચેટા નામનો વેપારી રોતાની કુદનતા નામની સ્ત્રી સાથે હતો હતો તેના પુત્રનું નામ કુદકુદ હતું એક દિવસ જિનચર નામના આચાર્યનો ઉપદેશ ૧૧ વાના કુદકુદના સાબળવામા આવતા તેના ઉપર એની બધી અસર થઈ કે, તે તેમનો શિષ્ય થઈ તેમની સાથે રહેવા લાગ્યો થોડા જ સમયમા કુ કુદ જિનચરના બીજા શિષ્યોથી આગળ તરી આવ્યો અને ૩૦ મે વા તો તેને આચાર્યપદવી મળી ધ્યાનાદિમા શ્રીકુ કુદાચાર્યે એટલી પ્રગતિ માંધી હતી કે એક વખત કાઈ શકા પડતા તેમણે વિદેશક્ષેત્રમા આવેના શ્રીમધરન્વામીનું એટની ઉત્કટતાથી ચિંતન ક્યુ કે શ્રીમધરન્વામી મમામા બેગ હોવા છતા, અધવચ બોલી ગયા કે, સર્વમંદિરસુ । મમાના ભોકોને સમજ ન પડી કે, સ્વામીએ અધવચ આ વાક્ય શાના જવાબમા ક્યુ એવે સ્વામીએ મમાજનોને કુદકુદાચાર્ય ત્રિ વાત કરી પત્રી બે ચારથુ સતો ૨ જેઓ પુર્વજન્મમા કુદકુદાચાર્યના મિત્રો હતા તેઓ

નામના સરકુત મે થઈ કનગીમા ભાષાતર ક્યુ છે એમ પોતાના અનુવાદમા જણાવ્યું છે પરંતુ તેના ઉપરથી થક થ ૧૭૩ મા થયેલા મરાઠી ભાષાતરમા આ કથા નથી વિરોધનામોની ભેડબી વગેરે ઉપરથી એમ લાગે છે કે, શ્રી ચક્રવર્તી પાસે કોઈ તામિલ ભાષાનો ગ્રંથ હોવો જોઈએ.

૧ જીન દિવેરી પુ. ૧૦, પા ૩૬૨ છં

કુલ્કુલચાર્યને ભગતક્ષેત્રમાથી આગમશર્માએ વિદેહક્ષેત્રમા
 યઈ આ-ચા ત્યા કુલ્કુલચાર્ય એક અઠવાડિયુ રહ્યા, અને
 પોતાની બધી શકાઓનું સમાધાન મેળવ્યું પછી તે
 તીર્થયાત્રા કરતા કરતા ભગતક્ષેત્રમા પાછા આ-ચા તેમના
 ઉપદેશથી સાતમે શ્રીપુરુષોએ તેમની પાસે દીક્ષા લીની
 ચોડા સમય ગાદ તેમને શ્વેતાળરો સાથે ગિરનાર પવત ઉપર
 વિવાહ થયો અને તેમણે ત્યાની શાહી દેવતા પામે કબૂલ
 કરા પુ કે, જિગળરોનો મન જ સાચો છે

આ અને દતકયાઓમા માતાપિતાના નામે તથા
 નિરામગ્ધાનની ગામતમા ચોખ્ખો મનમે જે બીજી
 દતકયામા માતાપિતાના સમાન અક્ષરના જે નામે જે, તે
 સહેજે શકા ઉપગામે નેવા છે કુલ્કુલચાર્ય વિદેહક્ષેત્રમા
 ગયાની વાતનો પહંનનહેનો ઉત્તેજ રિ મ ૯૯૦મા થઈ
 ગયેલા દેવસેને 'દર્શનસાગ્ર' અથમા કર્યો છે 'પર્યાગ્તિકામ'
 ની દીકામા જયમેન જણાવે છે કે, દતકયા (પ્રસિદ્ધ-કથા-
 ન્યાય) મુજબ કુલ્કુલચાર્ય પૂર્વ વિદેહમા જાતે ગયા હતા
 અને શ્રીમધરજ્વામી પામેથી નિઘા રાખી લા-ચા હતા
 અરણ્ય બેગગોળના સિવામેજો ૩ જેમનો મોટો ભાગ
 ૧૨મા મૈકાનો છે, તેમા પણ કુલ્કુલચાર્ય હવામા અધ્ધર
 ચાલી શકતા હતા એવો ઉત્તેજ છે

શ્વેતાળરો સાથે ગિરનાર ઉપર થયેલા ગ્રધડનો ઉત્તેજ
 ગુમચદ્ર (ઈ મ ૧૫૧૬-૫૬) પોતાના 'પાડવ પુરાણ' મા
 કરે છે, અને એક ગુલાવનીમા^૧ પણ તે આમતનો
 ઉત્તેજ છે

એવું તો નહીં કે મને તત્ત્વાઓ આપણને
મીઠું કુદાચાર્ય વિદ્યા ઐતિહાસિક કરી શકાય તેવી કશી
માહિતી આપતી નથી જે માર્ગ તેવી થોડી માહિતી તેમા
છે, તેમા પણ મને કતકથાઓ વચ્ચે મનમે ક
માફીની દવામા ગેડવાની અને શીમધરસ્વામીની મુલાખાતની
સફીકત મા ખામ ઉપયોગની નથી એવે હવે આપણે
મીઠું આધારશૂન શ્લોકી ગાય તેમ ગ્યગોએ તેમની માહિતી
માટે તપાસ કરીએ

ભદ્રમાહુના શિષ્ય ૧ ૨ ૩ ચાર્ય પોને પોતાના પ્રથમા

પોતાના વિષે ખાસ માહિતી આપી
નથી બારમ અગ્રવેકમા પ્રથમે અને તે પોતાનું
નામ આપે છે અને 'મોધપ્રાભુત' પ્રથમે અને તે પોતાને
'હા મ અગ્રથોના ગાતા તથા ચૌ પૂર્વગોત્ર વિપુલ પ્રનાગ
કગનારા મમગુરુ શ્રુતગોત્રી ભગવાન ભ મા ના શિષ્ય
તરીકે જણાવે છે મોધપ્રાભુતનાગી અ માયા ઉપર દુતમાગરે
(૧૫મા મૈમને અને) મ કૃત મી ૧ લેની કે એવું એ માયાને
પ્રક્ષિપ્ત મળવાનું અત્યારે આપણી પાસે માર્ગ કા જુ નથી
દિગ મરોની ૫ ૧૫નીમા મે ભ મા એ આવ કે બીજા
ભ મા મહાવીર પત્રી ૫૮૬-૬૧૦ ૪૧ મેમને કે મ
૬૨-૮૫ મા થઈ મયા ૫૮૬ તમન માર અગ્ર અને ૧૪
પૂર્વગોત્ર જાણનાર કશી શકાય નહિ કારણ કે ચાર પૂર્વગો
તા પ્રથમ ભ મા પત્રી જ મુખ થયા અને તે જ કે ન્યા
ચૌ પૂર્વગોત્રી હતા એવી પરપરા છે ૧ લે ને ક કુદાચાર્ય
પ્રથમ ભ મા ના વિદ્યા હોય તો તે સ પૂર્વે નીમ
નૈકામા થઈ મરા એમ મહેવાનું પ્રાપ્ત થાય પરંતુ ધણા

કાગળો લીધે ને નિર્ણય સ્વીકારી શકાનો નથી જોન
તમ્હા કે પરપગમા ક્યાય એધું પ્રમાણ મળતું નથી, કે
જેની કુકુદાચાર્યો બદલાના મમકાનીન મણી શકાય
ગિયત, જે કાર્ક પરપગઓ ઉપવચ્છ છે, તેઓ તો તે
નિર્ણયથી જુદા પડે છે એટલે કુદકુદાચાર્યને બાબાડુના
પરપગશિષ્ય ગણ્યા નેઈએ માત્રિયમા એવું ધારી
વાર મો પછુ છ જેમકે 'ઉપનિતિભવપ્રપચમ્હા'ના
મેષ્મ તિદ્ધર્ષિ (ઈ મ ૬૦૬) સગિભદ્રો પોતાના
'ધર્મપ્રમોધકર ગુરુ' કહે છે પરતુ બીજા વિશ્વનનીય
પ્રમાણોથી નિશ્ચિત થઈ ગયેલું કે, તેઓ મમકાનીન
નકાના, કાગળ કે, સગિભદ્ર તો બાપમા સૈકાની અધવચ્છ
પટ્ટીના ગાગામા થઈ ગયા છે કુદકુદાચાર્ય પોતાનો
બદલાના શિષ્ય તરીકે ઓળખાને ૭ તનુ એક કાગળ
આ દાર્શનિક કે, બદલાજ જ દક્ષિણમા ગયેલા મધના
આગેવાન અને નેના હના દક્ષિણા સધ તેમના મૃત્યુ ગાદ,
પોતાના મધા ધાર્મિક નાનને તેમની માગત જ પ્રાપ્ત થયેલું
માને, તો તેમા નવાઈ પામવા જતું નથી એટલે, કુદકુદાચાર્ય
પછુ પોતાનું મધુ નાન બાબા માગત જ પ્રાપ્ત થયેલું
માનીત, પોતાને તેમના ગિધ્ય માં એમ ગનતા નેમ છે

કાલનિર્ણય

૫૧૧વીઓ આધારે જોતામા પરપગ

ગત માન્યતા એવી છે કે, કુદકુદાચાર્ય

આચાર્યપદે ઈ મ પૃષ્ઠ ૮મા ૩૩ વયની વયે આ યા અને
બારન વર્ષ આચાર્યપદે રહી, ૮૫ વર્ષની આમપામમા નિર્વાણ
પામ્યા જુદી જુદી પગલનીઓમા વર્ષની વિગતોમા મેન્દાન છે
જેમકે એ પદાવલીમા તે ઈ મ ૬૦મા (વિ મ ૧૪૬)

આચાર્યપદે આ યા એમ જણાયુ ૬ ‘વિ. જનમોદ્ધ’
મા ટાકેના એક મોઝા કુદકુદાચાર્ય મળી ૫૪૧ ૭૭ મે
૧૧ એપ્રિલ કે ઈ સ ૨૪૩મા જ ન્યા (જાન) ૧૧૫ એમ
જણાયુ ૭ તથા તન્વાચાર્યમૂળ અથના મ્તા ડિમા રાતિ
તેમના સમગ્રીન દતા એમ પણ જણાવ્યુ કે ૫૪૭ મૌથી
પ્રથમ જણાવેની પરપરા જ વધુ પચનિન છે

જુ ૧ જુન ૧૧૫૦ મે એ અને લેખના પ્રમાણ ઉપ થી
કુ કુદાચાર્યનો મમય ન્યાપણે ફેટતો નિર્ણય કરી મળ્યો
અ હવે જોવાનુ રહ્યું ૭ મૌથી પ્રાચીન ગિબર ગીકાકા
પૂત્યપા. મોતાના સર્વોચ્ચમિદિ અથ (૨૨૦)મા પાચ
ગાથાઓ ટાકે છે તે પાચેય એ જ કમમા કુદકુદાચાર્યના
‘ગારસ-અકુવેકમા’ (૨૫-૬) અથમા ૩ પૂત્યપા
પાચમા મૈકાના વચગાગામા થઈ મયા એટલે કુદકુદાચાર્ય
તે પડ્યા થયેના હોવા જોઈએ એવુ તો નહીં થઈ શકે
૫૪૧ શક ૫૮૮ એટલે કે ઈ સ ૪૬૧ના મરકગુના
તામરેમામા ૭ આચાર્યના નામ છે અને તે ૮૨
કુદકુદાચાર્યની પરપરામા (કુદકુદાચાર્ય) થયા ૧૧૫ એમ તેમા
જણાવ્યુ છે માર્ક આચાર્યનો અન્વય તેના મૂલ્ય મા
તરત શક ન થાય પણ તેને ઓગમા ઓગ ૧૦૦ વર્ષ તો
નાજે જ એમ માનીએ તેમજ આ હવે આચાર્યો એ પ્રકારી
એક થયા હજે એમ માનીએ, તો કુદકુદાચાર્યનો સમય
મોઝામા મોગ ત્રીજા સૈકામા આવી ૧ જિબો રહે કે

કે કુદાચાર્યના પચાન્તિકાય અથની ગીમા
જમમેન (વારમા મૈકાની અધવચમા) જણાવે છે
કુદકુદાચાર્યે તે અથ ‘સિવકુમાર મહારાજ ના મોધ મા

લખ્યો હતો તે શિવકુમાર રાજ કોણ તે જામતમા વણે
મનમેદ છે દક્ષિણના પદ્મવનશમા શિવસ્કદ નામે રાજ
થઈ ગયો છે મ્હદ એટલે કે કાર્તિકેય શિવના કુમાર હતા
એટલે તે બે નામો વચ્ચે ખાસ ભેદ નથી રહતો પદ્મવોની
ગજધાની કોણપુરમા હતી અને તેઓ નિઘાના અને
નિદાનોના આશ્રયદાતા હતા તેવી તેમની ખ્યાતિ છે વળી
કોણપુરમના શિવસ્કદવર્મા રાજાનું એક દાનપત્ર મળી આવે
છે, તે પ્રાકૃત ભાષામા છે અને તેની શરૂઆતમા ‘મિદ્ધમ્’
એવો શબ્દ છે તેથી તે રાજા જૈન હોય એવી કંપના
કરી શકાય છે ઉપરાંત, તેના દરબારની ભાષા પ્રાકૃત હતી
એવું બીજા અંશેક પ્રમાણેથી મિદ્ધ કરી શકાય છે તેથી
કુદકુદાચાર્યે તે રાજા માટે ચોતાનો ગ્રંથ લખ્યો હોય એમ
માની શકાય પદ્મવરાજાઓની વસાવણી મળતી હોવા
છતા, તેઓ કયા સમયમા થઈ ગયા તે નિશ્ચિત નથી
એટલે એ તમ્મથી આપણને કાવનિર્ણયની જામતમા ખાસ
મદ મળે તેમ નથી પરંતુ, એટલું તો કહી શકાય કે,
કુદકુદાચાર્યનો શિષ્ય રાજા પદ્મવનશનો કોઈ રાજા હોય
એમ બનવાનો વધારેમા વધારે મંબલ છે

શ્રીકુદકુદાચાર્યના કુદકુદાચાર્યના બીજા નામો વિદ્યુ
નામો ઉચ્ચેદ્યાત મળે છે અને તે ઉપરથી તેમના
કાવનિર્ણયની ચર્ચાને કાર્ધ ટેકા મળી શકે
છે કે કેમ, તે હવે આપણે જોઈએ ‘પચાન્તિમાય’ની નીકામા
જયમેન જણાવે છે કે, કુદકુદનું બીજું નામ પદ્મવદી હતું
પરંતુ ૧૪ મા સૈમ પછીના લખાણોમા કુદકુદાચાર્યના પાંચ

નામો વધુવવામાં આવે છે જેમકે, ઈ સ ૧૩૮૬ના
 વિજયનગરના એક લેખમાં તેમના આ પ્રમાણે પાંચ નામ
 આપ્યા છે પંચનદી કુદકુદ વક્રાવ એનાચાર્ય અને
 ગૃધ્રપિન્ડ આમાંથી પંચનદી એ તો કુ કુદાચાર્યનું બીજું
 નામ હતું એ વળે બરો નિર્વિવાદ છે તેમજ વક્રાવ અને
 ગૃધ્રપિન્ડ એ બે નામો તેમના નથી, પણ જૂનથી તેમના
 માનનામાં આપ્યા છે એ પણ નિર્વિવાદ છે ગૃધ્રપિન્ડ તો
 તત્ત્વનાર્થસૂત્રના રચયિતા ઉપાધ્યાયનું જ નામ છે અને
 વક્રાવનાચાર્ય એ નામની જુદી અભિ જ છે અને તેમને
 અને કુદકુદાચાર્યને કશો નબધ માની શકાય તમ નથી
 હવે માત્ર એનાચાર્ય એ નામ જ એનું રહ્યું છે કે જે નામ
 કુદકુદનું હતું કે નહોતું ત વિશે ખાતરીપૂર્વક કહી શકાતું
 નથી જૈન પરંપરા દક્ષિણના પ્રતિદ્ધ તામિન અથ કુરુ
 ના તેમજ તરીકે એનાચાર્ય નામના જૈન સાધુને જણાવે
 છે અને તેથી કેના કુદકુદાચાર્યને જ કુરુન અથના
 લેખ માને છે કુરુનઅથ ઈ સ ના ૫૧ના સંક્રામાં
 રચારેતો મનાય છે * હવે જો કુ કુદાચાર્ય એ અથના
 લેખ મિદ્ધ થાય તો તેમનો મમન પણ ઈ સ ના ૫૧ના
 સંક્રામાં આવીત બીજા ૨૦ એનું જરૂર કહી શકાય કે
 ઈસની મનના પહેલા મકાના અરમાં મળેગો એવા તતા
 ખરા કે જેથી કુ કુદાચાર્ય જેવો મમન લેખક જૈન
 પરિમાર કે મિદ્ધાત વિનારો ધાર્મિક અથ ત્યાની બાપમાં જ
 લખના પ્રેરાત ઈ સ પહે ત્રીજા મકામાં બ નાનું

* જુઓ 'સ્ક્રીપ્ચ ઇન સાઉથ ઇન્ડિયન જૈનિઝમ' પા ૪ ૬૦

આગમન પછી મૈસુરની આસપાસ જૈનોએ પોતાનો પગ
જમાવ્યો હતો, અને જે મૈકા ગા. તેઓ નધુ દક્ષિણ સુધી
પળે-પા દોવા જોઈએ જૈનધર્મનો પ્રચાર આમજનતામા
કરવો હોય, તો તેમની ભાષામા તેમજ તેમને ગળે િતર તે
રીત તેને રજૂ કરવો જોઈએ અને જૈન આચાર્યોની એ
રીત જ હતી કે, તેઓ જ્યાં જાય ત્યાંની ધ્યાનિક ભાષામા જ
પોતાના મિદ્ધાતો ઉપદેશો તેથી તેઓએ પ્રાપ્ત દેશમા
પોતાના ધર્મનો પ્રચાર કરવા તામિય ભાષા ખેડી હોય તો
તેમા અમબસિત જેડુ મ્થુ નથી દુગની અ ૨ જે આય
લોકાના વિચારો અને મન્દુતિની છાપ દેખાય છે તેના
પ્રુવામો પણ એ રીતે કરી શકાય છે કારણ કે, જૈના દુગતમા
જ ઉત્તર હિંદુસ્તાન એટલે કે મગધમાથી આવેલા તેના
મગધના જૈનોને મગધમા પ્રચલિત ગાનનીતિ અને
ગાનગણનો પચિયથ હોય જ અને તેમજ પોતાના
અથામા મગધના રાજકીય મિદ્ધાતોને સામેન કર્યા હોય
એમ મનવાનુંજ છે અને તેથી જ કૌટિલ્યના અથશાસ્ત્ર
અને દુગ વચ્ચે ઘણી બામનોમા મળનાપણ તેનામા
આવે છે

આટલી લાખી ચર્ચા પછી આપણે ક ક આયના
કાનનિર્ણયની ગામતમા એટલું નક્કી કરી શક્યા કે,
૫ વીઓની પ્રાચીન પરપગ તેમને ઈ સ પૂર્વેના પડવા
મૈાની અવસય કે ઈ મ ના પડવા મૈાની અધસય મૈ
છે મન્દના તાત્રપગે ઉપગ્રથી તેમનો સમય મોડામા મોડા
નીજ મૈકાની અધસય સિદ્ધ થાય છે અને તે તે અને
દુગ અથના લેખ એવાચાય એક જ યમિતિ હોય, તો

ઈ મ ની શરૂઆતના અરસામાં કુ કુ ત્યાય થઈ ગયા,
એમ માનવાને આપણી પરના કારણો મળી રહે છે

૩ શ્રીકુદકુદાચાર્યના ૫ થો

કુદકુદાચાર્યને નામે અનેક મયો ચડેના ૭ તેમાના
પણાના નો માન નામ જ ઉપયમ્ય છે, ઓ બાળીના પણ
જે કુદકુદાચાર્યના કહેવાય છે, તેમા મેટિ બાગે તો બાગ્યે
જ કુદકુદાચાર્ય પોતાના નામનો લેખક તરીકે ઉત્તેજ
કરેતો હોય છે કેટલાક મયોને તો ગીકાકારના કહેવાથી જ
કુદકુદાચાર્યના માનવા પડે છે અને માળીના રિા તો
એમજ જ કહી શકાય છે કે, એ મય કુદકુદાચાર્યના ૭
એરી પગપરા છે પગીના પણા લેખકાએ પોતાના મયો
કુદકુદાચાર્યને નામે ચકાવી દીધા હોય, એમ પણ બનવાનો
પૂરના મજબ છે એ ગિયતિમા આપા ૧૧ પામે તો એક
જ માર્ગ રહે છે કે, કોઈ મયની માનના પરપરામા
વિશેષ હોય કે બીજે કોઈ લેખક તે મયને પોતાની દૃતિ
જણાવેતો હોય, તો તે મયને સકારપદ માનવો *

૧ ૮૪ શકુદો

કુદકુદાચાર્યે ૮૪ પાડ મયો
લખ્યા હતા એમ કહેવાય છે પાડ

* એવા મયો તે મદ્ય ગમમ દીકા તથા મૂલાચાર છે
મદ્ય ગમમ દીકા કુદકુદાચાર્ય સિખ્ય કુદકુદાચાર્યે લખી છે એમ
મુલાચારમા વિષુધ શ્રીધર કહે છે ઉપરાંત તે અત્યારે તો
અપ્રાપ્ત છે અને મૂલાચારનો દીકાકાર જસુનગી જ તે મય
વટકેરનો છે એમ જણાવે છે એટલે એ બને મયોને સકારપદ
માયા છે

(પ્રાકૃત) એટલે પ્રકરણ જે કાર્ત્ત પાહુડો અત્યારે ઉપલબ્ધ છે, તે ઉપરથી જણાય છે કે, તે અથો જુદા જુદા વિષયો ઉપર નાના નાના પ્રકરણો જેવા હશે કુદકુદાચાર્યના વખતમા દક્ષિણના જૈનમંથને ત્યારે પોતાના આચારવિચાર માટે શાસ્ત્રમથોની જરૂર જિભી થઈ હશે, ત્યારે કુદકુદાચાર્ય જેવા, પોતે ગુરુપરપરાથી જે કાર્ત્ત સાબળ્યુ કે મેળ-ચુ હશે તેને અથમદ્ધ કરી આપવાની જરૂર પડી હશે તે કે અત્યારે તો તે ૮૪ પાહુડોમાંથી બધાના નામ પણ મળતા નથી

૨ દશ (ભક્તિ) આ દશમાંથી આ 'ભક્તિઓ'ની ભક્તિઓ પ્રત મળે છે અને બાખીનીના તો

અનિમ પ્રાકૃત દ્વકરાઓ જ મળે છે

તેમા તીથ કગ, મિદ્ધ, અનગાર, આચાપ, પચપરમેષી વગેરેની સ્તુતિ છે તેમા જે ગદ્ય દ્વકરાઓ છે, તે શ્વેતામરોના આગમમથો 'પ્રતિક્રમણસૂત્ર' અને 'આવસ્યક-સૂત્ર' તથા પચસુત્ર' મળતા આવે છે તેથી, એ ભક્તિઓમાનો મોટો ભાગ દિગમર-શ્વેતાબર ભાગલાઓ પડતા પહોંલનો હોવો જોઈએ, અને દિગબરો તેમજ શ્વેતામરો બનેએ સ્વતંત્ર રીતે તેને સધર્થો હોવો જોઈએ એમ બન્યુ શક્ય છે કે, પરપરાથી આવેલા ગદ્ય ભાગોની સમજૂતી કે વિવરણ આપવા કુદકુદાચાર્યે પદ્ય ભાગો લખ્યા કે એકત્રિત કર્યા હોય

૩ આઠ પાહુડો દર્શન, ચાગ્રિ, સૂત્ર, બોધ, ભાવ, મોક્ષ, વિગ અને તીથ એ આ

બાગતો ઉપર તે અતંત પદ્યમથો છે

૪ રત્નસાર તેમા ૧૬૨ શ્લોકો કે તેમાંનો એ-
 (સ્થાવરસાર) દોઢા કે અને ગાખીની ગાથાઓ છે
 તેમા શુદ્ધસ્થ તથા ભિન્નના ધર્મો વા
 વિવરણ કરણ છે એ તથા કે કુદાચાર્યનો હાથ એવું
 બ એક વાગે છે અથવા એટલું નો કહેવું નોઈએ કે
 તેનું અત્યારે સ્વરૂપ તો આપજાતે સમજા નાખે તેવું જ છે
 તેમા અપવશતા કેટલાક શ્લોકો છે, તેમજ ગણ, ગા-
 અને મવ વિશે તેમા જે રીતનું સ્વરણ છે તે બધું તેમના
 ખીન્ન પ્રયોગો નથી મળતું

૪ બારસ-અણ્ણવેકખા તેમા ૬૧ ગાથાઓ કે જેન ધર્મમા
 (કા રા અનુપ્રેક્ષા) પ્રમિદ ૧૨ બારનાઓ વિ તેમા
 વિવરણ કે આ પ્રથમી છે-લી
 ગાથામા કુદકુદાચાર્યનું નામ કે

૧ નિયમસાર તેમા ૧૮૭ ગાથાઓ કે પદ્યપ્રમે
 તેના ઉપર શીકા લખી છે અને તેના
 કહેવાથી જ તે પ્રથમ કુદકુદાચાર્યનો કે એમ આપણે જાણી
 શકીએ છીએ આખા પ્રથમું વિષય તથા તેની પદ્ધતિ
 કે કુદાચાર્યના ખીન્ન પ્રયોગ અનુક્રમ છે આ પ્રથમો
 ઉદ્દેશ જ્ઞાન દર્શન અને ચારિત્ર અ 'રત્નસાર' કે જે
 મોક્ષમાર્ગમા ખાસ આસ્થિક (નિયમેન) તેની મહત્ત્વની
 આપવાનો છે

૭-૮-

નાયકવધી

પરત્યયસમદ (પર્યાપ્તિકાયમાર),
 મમયસાર અને પ્રત્યનસાર
 (પરચલસાર) આ છેલ્લા ત્રણ પ્રયોગો

‘નાટકનથી’ કહવામા આવે છે તે કે ખરી રીતે તે ‘સમયમાર’ અથવા જ શ્વ-અશ્વ તત્ત્વો મમારૂપી રગભૂમિમા પોતપોતાનો ભાગ બજવતા નિરૂપવામા આ યા છે, એટલે તે અથ જ ‘નાટક’ એવા નામને પાત્ર છે પરંતુ, આ નણુ અથો ભેગા ‘પ્રામૃતનથી’ કહેવાતા હોવાથી, તેમને ત્રણેને ‘નાટકનથી’ નામ મળ્યુ ડ તોંકે ‘સમયમાર’ને પણ નાટક એડુ નામ આપનાર દીકાકાર અમતચદ્ર જ છે તેમણે જ નાટકના પાત્રો આવતા જતા હોય એ રીતે નધા તત્ત્વોનુ નિરૂપણ કરીને, પોતાની દીકામા તે અથને નાટકનુ અરૂપ આપ્યુ છે

‘પચાન્તિકાચ’ને ‘મમદ’ એડુ નામ આપનામા આ યુ છે તે ઉપરથી એમ લાગે ડ કે, તે અથમા કુદકુદાચાર્યે મુખ્યત્વે પોતાના ત્રિપથી લગતા શ્લોકોના મમદ જ કયો હશે તે અથ લાચના આપણને કાર્ધ માર્ડ જગાએ પુનરાવર્તન કે ક્રમભંગ થના લાગે છે, તેનુ કારણ પણ એ જ હશે દીકાકાર અમૃતચદ્ર ૬૪ મી રંગેરે ગાથાએને ‘સિદ્ધાન્તમૂત્ર’ કહે છે માર્ડ માર્ડ જગાએ રચ્યે વચ્યે કેટલાક શ્લોકોનુ જૂથ આજુગાજુ સનધ ન બેમે તે રીતે મૂકેલું દેખાય ડ અને મોક્ષચૂલિકા એ તો સ્વનન વિભાગ જ લાગે છે એટલે કુદકુદાચાર્યે પોતાના પ્રવચ્ચો પાસેથી વારમામા જે કાર્ધ ગાથાઓ મેળવી હશે, તેમને એમા એકત્રિત કરી હશે, એમ જનવા ॥ મબવ ડ

‘સમયમાર’ એ તો જૈનોમા કુદકુદાચાર્યો સર્વોત્તમ અથ મનાય છે મૂનવાણીઓ નો એમ પણ માને છે કે, તે મૂદ અથ લાચવાનો મૂદગ્યોતે તો અધિકાર પણ નથી

અન એમા કેટલું સમજ પડ્યું, હાથ કે, તેમા
 પાગમાંથી દષ્ટિથી મધી ચર્ચા કરતી જ, એવું અનધિગરી
 પ્રાપ્ત જોતો તો તેના કોઈ કોઈ ભાગ સામાજિક અને નૈતિક
 અવસ્થા. ઉચ્ચતરી નાખનારા વાગે વધુનો જેવું રાચ્ય
 ઉપર એ વસ્તુ ઠાવવાનો હ ક કર્મના સમયથી પ્રાપ્ત
 થતી મ નાત કાચું રજા તાકાત આત્મભાન થતું નથી,
 તેથી રેઠ અનામત થઈને અટકથી તફાત નિત એવું
 આત્માન શુદ્ધ શુદ્ધ અને મુક્ત ગરુડ જાણવું જોઈએ
 તમક અમ માની જ છ ક સાચક જૈન પરિનામથી
 સંચિત, તેથી ૧૬ સાર આત્માનુ સાત્તવિ અ પ
 તા કા સાગ કમ મધનુ સાત્તવિ અરુપ, તા કોઈ નાર
 મમ મધનન આરતુ અમવસાના ઉચ્ચ એમ મહત્ત્વની મામનો
 ઉપર તે પોતાનું અતર વિના મારે કાન યા કરે છે કોઈ
 ૧૬ જામે તા આપખને એમ લાગ્યા વિના નથી મહેતુ કે
 તખ શુદ્ધિથી પર એવી સમુદા અનુભવની કહાણી કહી
 રાજા છ કેનીક જગાએ મોડોના કેનાડ ઝૂનખા
 રિયના કમતા ભગ કરીત દાખર થઈ જાય છે ત્યા
 લા યા વિના રફતું નથી કે જન્મ સાચે રરપરામાંથી
 મગવેના પેટલાય મોડોના અથમા સામે કયા છ ૮૫-૬
 મા તાકમા દોકિરિયાવા ૧૦ ઉત્તેજ છ અને ૧૧૭
 ૧૨૦ અને ૩૪૦ મા મોડોમા સાખ્ય દર્શનનો નામ ઈર્ષને
 ઉત્તેજ છે એ રસ્તુ ધ્યાનમા રાખવા જેવી જ નમયસાર મા
 કુલ ૪૧૫ અથવા ૪૨૯ મોડો છે

પ્રવચનમાર એ જૈન લોકમા જા પ્રસિદ્ધ અથ છ
 અન તેની નમો રે દિગમરી મમદમા હોવાની જ

તેમા દીક્ષા લેનાર માધકને ઉપયોગી અને આવશ્યક ઉપેશ બરેનો છે તેની ગ્યના વ્યવસ્થિત છે તથા તેમાનું નિરૂપણ એક વિષય ઉપરથી બીજા વિષય ઉપર ક્રમબદ્ધ આગળ વધે છે તેમા લેખક માન રિધાનો નથી કરતા, પરંતુ, મામે જોઈ શકે તેવી રીતે પહેલેથી જ સ્પષ્ટ, તેમનો જવાબ આપવા પ્રયત્ન કરે છે 'પ્રત્યક્ષમા' રાત્રિની રીતે એક નાગર્નિક પ્રથમ છે, તેમજ માધકને ઉપયોગી એવો શિક્ષામય પ્રયત્ન છે આખા પ્રથમ ગ્યના આપણને માર્ગ મમથ તત્ત્વવેદાના કાથની અમર સ્પષ્ટ દેખાયા કરે છે, અને તેમાની સચોટ તથા મળી શકે તેવી ઉપરથી લાગ્યા વિના રહી નથી શકે, એ લખાણ માર્ગ અરખગ તત્ત્વવેદાના અત્યંતથી ઉદ્ભવેલું છે

આ અનુવાદ આ અનુવાદ મા તે તે ત્રણે પ્રથમે એક પ્રકારના માનનુવાદ છે એ ત્રણે પ્રથમા પોતામા જ એક પ્રકારની એની એકતા છે, તેમના વિષયને આ રીતે એકત્રિત કરી શકાય તેટલીક પ્રાગભિદ બાનતો ત્રણે પ્રથમા મમાન છે એટલે તેમના પુનરાવર્તનનો તો સહેલાઈથી કે નહીં ઉગાડી શકાયો, ઉપરાંત દરેક પ્રથમા જે કંઈ વિશેષ છે, તે એક પુસ્તક મા સાથે જોડવાથી મમથ વિષયનું નિરૂપણ સળગ અને સપૂર્ણ થાય છે એક વસ્તુ જરૂર કબજ કરવી જોઈએ કે એમ કરવા જતા આખો પ્રથમ માન શૈક્ષણિક પણ નથી રહ્યો, કે માર્ગ મમથ તત્ત્વવેદાની અન્યથા વહેલી ઉપદેશવાળી જેવો પણ નથી રહ્યો 'પ્રથમિકા'મા

બાન આ નરનું મનાન એનું જ નામ અસાન' [સ ૧૨૬ ૧૩૭ ૬૦]

અનાદિ મગથી પોતાની માથે મધાથેલા મોહનીય કર્મો મારો વાપ્તવિઃ મીન ગુહ અને નિગજન એવો દુર મિરાત્ય અગા। અત અપિનનિતાન એસા યજ્ઞ બાવે પરિણામ પામતો આઓ છે તે પરિણામો। નિમિત્તે પાકુ પૂ। ન કન્ય મર્મરૂપે પરિણામ પામી દુર માથે મરાય છે અને એ કર્મો નિમિત્તે પાકા ન રિવિધ વિભાવો રૂપે પશ્ચિમે । [મ ૮૯૬] કન્યા મુધી જીવતો ગાન ગુણ કીન એટલે મકાન દોષ છે ત્યા મુધી તે રિવિધ બિંદ પરિણામો પામ્યા કરે ન પરંતુ વ્યારે તે તેનો લાગ પ્રી મમ્મકત્વન પામે છે લારે રિમાર પરિણામો મધ પડી મર્મમધન થતુ નથી [મ ૧૭૨] ગાનીઓએ મર્મના પરિણામ રિવિધ કન્યા ૭ પરંતુ તે કર્મોન મગ્જ થતા બાન એ મારુ સ્વ પ નથી પૂ તો એક ચેતનસ્વરૂપ હુ રાગ એ તો જ મર્મ છે તેન પશ્ચિમે આ રાગનાર રે। થાય છે પરંતુ તે મર્મ મારો બાન નથી પૂ તો એક ચેતન સ્વરૂપ હુ એ પ્રકારે ગાની વસ્તુનું તત્ત્વ જાણતો હોનાથી, વિવિધ ભાવાને કર્મના પરિણામ જાણી તજે । [મ ૧૬૭ ૬૦]

એવે અને તો વેાનું 'અનાન કે અરિત્રા અને સાપ્તનો અવિવેક જ આવીને ઝિભો ઝીબો અનમત એ અનાન શામા પણ માપ્ય કે વેાત એ વિભાવોને પુરુષના આત્માના નહીં કહે ચિત્ત કે અત મરણના જ રૂપેને વ્યાર જૈનર્શન એ વિભાવોને અસાનથી પણ

‘જીવના’ કહેશે તો કે, એ જામતમા કુલકુદાચાર્ય જરા આગળ ગયા છે તેનો ચોખ્ખુ કહે છે કે, એ બધા વિભાવો ‘મારુ અવકાશ નથી’ રાગ એ તો જડકર્મ છે તેને પરિણામે આ રાગભાવ પેના થાય છે પરંતુ તે કાઈ મારો જ્ઞાન નથી હું તો એક ચેતનસ્વરૂપ છું “વાસ્તવિક રીતે જ આત્મા કર્મ અને કર્મફળોનો કર્તા હોય, તો આત્માનો કદી મોક્ષ જ ન થાય ” [મ ૩૨૧ ઇ૦]

તેમના અથોમા સાધકને વાગ્વાર જે એક સલાહ અને એક મુખ્ય માર્ગ મતાવનામાં આવ્યો છે, તે આત્માના શુદ્ધ સ્વરૂપનું ચિંતન, અને તેમાં મિથિતા છે તે નાશ્યતા ધણી નાર આપણને વેાતના અવશ્ય, મનન અને નિવિધ્યાસન થાં આવ્યા કરે છે એમ કહ્યા વિના નથી ચાનતું કે, કુલકુદાચાર્ય જૈન સિદ્ધાંતમાં ગર્ભિત રહેલી મિથિતાને પ્રગટ કરે છે અથવા સપૂર્ણ કરે છે જીવાત્માનું મૂળ સ્વરૂપ નિત્ય શુદ્ધ-શુદ્ધ-મુક્ત સ્વીકારો, એટલે પડી વચમાં દેખાતા મધનને અનિવેક - ભ્રમ જ કહેવો રહ્યો

કુલકુદાચાર્યના અથોમા જે વિગેય વસ્તુ છે, તે એ જ છે માત્રી બીજી મધુ મૈદાતિક નિરૂપણ તથા પરિભાષા નગેરે બીજા જૈન સિદ્ધાંતઅથોથી ખાસ ભિન્ન નથી એટલું જ નહિ, પણ આ માળામાં જ સ્વેતામરોના આગમ અથોમાથી અનુનાતિ થયેના અથોથી પરિચિત વાચકને એ જામતમા કશું નવું કે વિગેય નહિ દેખાય તેમાં જૈન બિહુના ધર્મો અને ચર્ચાનું પણ જે વિવરણ છે, તે પણ બીજા સ્વેતામર અથો જેવું જ છે એટલે એ બધી જામતો વિષે ખાસ ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર નથી

આમ જરૂર તે કે આચારની એક આચાર્ય તરીકેની અને એક સતપુરુષ તરીકેની મદદતા વાચકના મન ઉપર દસાવવાની જે પત્રીના દિગ્ગજ સાહિત્યમાં તેમજે માટે જે માન આ ભક્તિબાવથી ઉચેચે થયેના છે, તે જેણે જોયા હોય તેને જ તેનો ખ્યાન આવે હું દક્ષિણમાં વાના વખતથી મળ સધથી છૂટા પડના મધને જે આચાર્યે જ્ઞાન અને દર્શન આપ્યા તથા ચારિત્ર્યનો માર્ગ સુનન કરી આપ્યો તે આચાર્ય માટે તે મધના રોષે તે કવિ ૧-૧૫૫ પ્રાનશ્વના રામદોષ એમ જ કહ્યું કે

વિશુદ્ધ બુદ્ધિ વૃદ્ધિદા પ્રસિદ્ધ જદ્ધિ સિદ્ધિદા ।

દુષ્ટ ન હૈ ન હોદ્ધિગે મુનિદ કુંજુવસે ॥

ખ ડ ૧ લો
વ્યાવહારિક દષ્ટિબિંદુ

પ્રાર્તાવિક

મમળાચરણ મૃત અને અનુપમ મોક્ષગતિને પામેલા
સત્ સિદ્ધીને નમસ્કાર કરીને, તેમના
વલુ ન્યા મુજબ ૬ આ આત્મશાસ્ત્ર^૧ રચુ છું [સ ૧]

કામભોગ સબધી પાતો તો બધાને ઘણી વાર માબજવામા
આવી છે, પરિચયમા આની છે, તથા અનુભવમા આવી છે
પરંતુ, ગંગાદિરહિત શુદ્ધ આત્મવ્યવસ્થાની કથા ફુલ્ભ રહી
છે તે વગર, મારી પાસે જે મર્મ જ્ઞાનવૈભવ છે,
તદનુસાર હું તમને કહી સબજાણુ છું [સ ૪૫]

શાસ્ત્રજ્ઞાનની વ્યા સુધી પાંચોનો નિશ્ચય નથી
આવશ્યકતા હોનો, ત્યા સુધી પુરુષ (વ્યવસાયાત્મક
બની) એકાગ્ર થઈને શ્રેય પ્રાપ્ત કરી
શકતો નથી પરંતુ, અર્થોનો નિશ્ચય શાસ્ત્ર વિના થઈ

૧ મૂળ 'સમયપ્રાપ્ત' 'સમય' (સમ્યક્ જય લોધો વત્ય)
એટલે આત્મા 'પ્રાપ્ત' એટલે અમુક વિષયને લગત પ્રકરણ, પરિચય

શ તો નથી માટે જ્ઞાન મેળવનારો પ્રયત્ન મૌથી પ્રથમ રોજ નિઃશ્ચિંતા જીવન વિનાનો પુરુષ ન પોતાનું અંતઃકર્મ સંકેત ન પર પાયાનું અને જ્યાં સુધી પાયાની સમજ તેને નથી ત્યાં સુધી તે કર્મોનો નાશ કેમ કરીને કરી શકે ? [પ્ર ૧ ૪૨ ૨]

પોતાનાથી અન્ય પાયામાં જીવના જે મૂળમાં તેનું જ નામ મોહ માહયુક્ત જ અન્ય પાયામાં રાગ અથવા દેવ પામી મુક્તિ થાય છે અને કર્મમયન પામી છે પાયા જેવો હોય તેવો તેને ન સમજવો અથવા નિરો સમજવો અન્ય પ્રત્યે કરુણાનો અભાવ અને આનન્દિ — એ મોહના લક્ષણ છે જિનશાસ્ત્ર વડે પ્રત્યક્ષાદિ પ્રમાણથી પાયાની મહાર્થ સમજ મેળવનાર મનુષ્યનો મોહસમૂહ નિમિત્ત ક્ષીણ થાય છે જે મનુષ્ય આત્માનું તેમજ તનાથી વિજ એવા અન્ય પાયાનું રિત્તજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે ત મોહનો ક્ષય કરી શકે છે [પ્ર ૧ ૮૩ ૬]

અન્ય જૂનપ્રાણીઓને જેમ ઇંદ્રિયો પી ચલુ છે તેમ સાધ ૧ શાસ્ત્રથી ચક્ષુ ૭ વિરિધ શુષ્કો અને પરિણામે મદિત બધા પદાર્થોનું જ્ઞાન શાસ્ત્રમાં છે પદાર્થોની જેની સમજ નહીં શાસ્ત્રપૂર્વક નથી તેને અહીં સાચી સાધના^૧ સબરી શક્તી નથી અને જેની માધના માની નથી તે મોક્ષમાર્ગી^૨ જાનો ? [પ્ર ૩ ૩૪ ૬]

૧ મૂળ સચમ જેન મોક્ષસાધના સચમપ્રધાન હોવાથી, તેને મળે એ સમ્પદ વારંવાર વપરાય છે

૨ મૂળ ઝમણ - મોક્ષ મળે બમ કરનારો

માટે, ચાર પ્રકારની (આમાગિ) ગતિમાથી^૧ મુન્નિ
અપારી નિર્વાણુ અપાવનાર અને નર્વન મહામુનિઓના
મુખમાથી નીકળેલ શાસ્ત્રને નમન કરી, (તલ્લુમાર) હું જે
કહે છું, તે અવણુ કરો [૫૨]

૧ દેવ, મનુષ્ય, તિર્થંક (પશુપત્તી વગેરે) અને નારાજી
એ ચાર ગતિઓ છે

દ્રવ્ય-વિચાર

૧

૭૬ રો આ મમત તાં શુદ્ધ, પુદ્ગલ^૧ ધર્મ
અધન, આમશ અને કાગ એ છ
યોનો મોનો છે તે ન્યો સત્ ૭ કારના વરના નથી
અભાવમિદ્ધ છે, અનાદિનિધન છે ત્રિદોષના કાણુભૂત છે
અન્યોન્યમા પ્રવેશ કરી શકે ૭ અ યોન્યને અવમાશ આપે
૭ અને છતાં પોતાનો અવમાન તમતા નથી તોમથી મહાર
માત્ર ખાની આકાશ (અતોમામાશ) છે [૫૭૪, ૭
પ્ર ૭, ૬]

૧ જડ દ્રવ્ય કે જેને માટે અન્ય દર્શનોમા પરમાણુ, પ્રકૃતિ
વગેરે નામે છે, તેને જેન પરિચાયામા 'પુદ્ગલ' કહે છે બીજા
મંથેમા તે સબ્દ મનુષ્યવ્યક્તિ કે છવ એવા અર્થમા પણ
વપરાય છે

સત્ત્વી બ્રાહ્મણ

કાર્ત્ત્વ્ય પદાર્થ સત્ છે એમ કહીએ તેનો
અર્થ એ કે, તે પદાર્થ ઉત્પા-
ન્ય-ત્રૌ-ત્વાત્મક છે સત્તા અચળ અનિત્ય એટલે જ
ઉત્પાદન્ય-ત્રૌ-ત્વાત્મક હોય તે [પ ૮] તેનો અર્થ એ
થયો કે, ઉપર જણાવેના ૯ દ્રવ્યોમાથી કાર્ત્ત્વ્ય
અપરિણામી એટલે કે દૃઢ-ન્ય-નિત્ય નથી, તેમજ માત્ર ક્ષણિક
પણ નથી, પરંતુ પરિણામી-નિત્ય ૭ આપણ જોઈએ
છીએ કે, વસ્તુના ચાતુ પરિણામો નામ પામે કે, નવા
ઉત્પન્ન થાય કે, અને જના વસ્તુ પોતે અમુક પ્રકારે કાયમ
રહે છે એમ કે, મોનાનું કુળ મગી કહુ થાય છે, ત્યારે
કુળગણનો નાશ થાય છે, કન્યાગણની ઉત્પત્તિ થાય છે, અને
છતા તે દરન્યાન મોનું દ્રવ્યરૂપે કાયમ રહે છે તેમા પણ
સમત્વાનું મે કે, દ્રવ્યની પોતાની ઉત્પત્તિ નાશ નથી
થતો પરંતુ તેના પર્યાયોની અપેક્ષાએ તે ઉત્પત્તિ, નાશ અને
પ્રુનવયુક્ત બને છે બીજા શબ્દોમા કહીએ તો, પોતાના
ત્રૈભુવિધ વિનિધ બારોરૂપે પરિણમતું હોવા છતાં ન્ય
પોતે તો નિત્ય રહે છે આમ દ્રવ્ય એ જ મમયે ઉત્પત્તિ
નિધિ અને નાશરૂપ બારો નાથે નમવેન હોય ૭
અનમત ઉત્પત્તિ, નિધિ અને નાશ પદ્ધતિમા રહેના હોય
છ પરંતુ તે પર્યાયો પણ ન્યના જ ૬ એવું દ્રવ્ય જ
એ બધું થાય છે [પ ૧૧, ૬ પ્ર ૨૮-૨૯ ૧૦]

દ્રવ્યની બ્રાહ્મણ

કાર્ત્ત્વ્ય પદાર્થ દ્રવ્ય કે એમ કહીએ તેનો
અર્થ એ કે તે પોતાના વિનિધ
પર્યાયો (પરિણામો) રૂપે રહે છે અદ્યત્ત તે તે પદ્ધતિ

કાયમનું કાયમ છે જીવ દેવ થાય છે, મનુષ્ય થાય છે, પશુ થાય છે, પરંતુ તે મધ્ય પર્યાયોમા તે પોતાનું આત્મત્વ છાડતો નથી, તેથી તે અન્ય નથી પરંતુ એ પણ માયુ છે કે, જીવ મનુષ્ય હોય છે ત્યારે દેવ નથી હોતો, અને દેવ હોય છે ત્યારે મિદ્ધ નથી હોતો. આમ દ્રવ્યાર્થિક નયની^૧ અપેક્ષાએ, બધા પર્યાયો એક દ્રવ્ય-રૂપ જ છે પરંતુ પર્યાયાર્થિક નયની અપેક્ષાએ તે વખત પૂરતો તે જીવ તે તે પર્યાય માથે ત-મય હોવાથી, તે પર્યાયો એકબીજાથી જુદા છે આમ જુદા જુદા પર્યાયની અપેક્ષાએ એક જ દ્રવ્યને ત્રિમે 'તે' (સ્વાદસ્તિ), 'નથી' (સ્વાનાસ્તિ), 'છે - નથી' (સ્વાદસ્તિ-સ્વાનાસ્તિ), 'અન્ય-અન્ય

૧ અનેકધર્માત્મક વસ્તુનો કોઈ એક ધર્મ દ્વારા કરેલો નિશ્ચય 'નય' કહેવાય. નય વસ્તુને એક દૃષ્ટિએ મહત્ત્વ કરે છે. નયના દ્રુકમાં એ એ. પાડવામા આવે છે. દ્રવ્યાર્થિક અને પર્યાયાર્થિક જગતની નાની મોટી વસ્તુઓ એકબીજાથી છેક અસમાન નથી જણાતી, તેમજ બધી છેક એકરૂપ જ પણ નથી અનુભવાતી એમા સમાનતા અને અસમાનતાના બંને અંશો દેખાય છે. ત્યારે જુદી વસ્તુઓના માત્ર સમાન્ય અંશ તરફ ઢોળે, ત્યારે તેનો તે વિચાર દ્રવ્યાર્થિક નય કહેવાય, અને વિશેષ અંશમાત્રી હોય, ત્યારે તે વિચાર પર્યાયાર્થિક નય કહેવાય. આત્માના કાળ અને અવસ્થાભેદના ચિત્રો તરફ ધ્યાન ન આપતા માત્ર શુદ્ધ ચેતના તરફ ધ્યાન અપાવ, ત્યારે તે, તે વિષયનો દ્રવ્યાર્થિક નય કહેવાય, અને એ ચેતના ઉપરથી દેશકાળાદિંત વિવિધ દશાઓ તરફ ધ્યાન ભય, ત્યારે તે, તે વિષયનો પર્યાયાર્થિક નય સમજવો.

દ્રવ્યોનાં વિવિધ ૬ યોના એ પ્રકાર છે ૭૪ અને
 ૧૧૧૨૫ અગ્ર ૭૪૬૪ ચેતન ૬ અને
 જોધવ્યાપાગમ્ય છે પુદ્ગલ ૧૦૨૨
 બાદીના અગ્ર ૬૪૬૪ અચેતન છે [પ્ર ૨, ૩૫]

૧ યોના મૂર્ત અને અમૂર્ત એવા પણ મે વિભાગ
 પાડી શકાય જે ચિહ્નોથી દ્રવ્યો જાણી શકાય, તે તેમના
 ગુણો કહેવાય દ્રવ્ય મૂર્ત હોય કે અમૂર્ત હોય, તે પ્રમાણે
 તે પણ મૂર્ત કે અમૂર્ત હોય છે ઇદ્રિયત્રાય ગુણો મૂર્ત
 કહેવાય, અને તે પુદ્ગલના જ હોય છે પદ્માપ્તથી માડીને
 પૃથ્વી સુધીના પુદ્ગલદ્રવ્યમા ૩૫, ૨૨, ૪૫ અને ૨૫૨
 એ ચાર ગુણ હોય છે શરૂ એ પુદ્ગલનો પરિણામ છે,
 ગુણ નથી ? [પ્ર ૨, ૩૮ ૪૦]

૧ ગુણ તો તેને કહેવાય કે જે રૂપે દ્રવ્ય હશે : પ્રતીત થઈ
 હોય, પણ શબ્દ તો જ્યારે મે પુદ્ગલચક્રો અથવાય છે ત્યારે
 પ્રાપ્ત થાય છે, માટે તે પુદ્ગલવતુ પરિણામ છે ગુણ નહીં
 અથવા જગનો ગળને માનગદ્રવ્યનો ગુણ માને છે પરંતુ
 તેની સામે દક્ષિણ એ છે કે જે બે બીજમા પરસ્પર મિત્ર
 વિનાય હોય તે ગુણ-ગુણી હોઈ ન શકે આમગ ૩૫ ૨૨
 નધ અને અપગ વિનાનુ અનૂત છે, પરંતુ ગળ તો છાની ૫૬
 ૬૦ ટેકાલેથી જેના થાય છે અને જેના થતી વખતે ટેકા, માત્ર
 વોરને કપાવે છે માટે મૂત છે વળી તે વળને બહેરા દરી
 રાં છે ફેલાયા પછી અગ્રાઈ પાછો આવે છે તત્કાલી જેડે
 જ્યા ત્યા જઈ શકે છે કૂપની જેડે પહોંચે થઈ શકે છે પાદડાની
 પહે વાયુ વટે થઈ જવાય છે તમા બીજા ભારે અવાજથી દબાઈ
 ૩૬ છે ૬૦, તેથી ગળને આકાશનો ગુણ ન જ કહી શકાય

અમુક ' યોગી' ગુણ ગણના આ પ્રમાણે છે
 આકાશ ના ગુણ આગા — અન્ય દ્રવ્યોને જગા આપવી
 ત — , ધમક થોડા ગુણ ગનિતુલ્ય — ગતિમાન ન્યે
 ગતિમા નિમિત્તરૂપ થતુ તે — , અધર્મદ્રવ્યો ગુણ નિધિ
 કારણ — નિધિમા દ્રવ્ય નિધિમા નિમિત્તરૂપ થતુ તે
 ૧. કામ ન્યેના ગુણ વર્તના — યોગીની મેગે વતતા
 પાપીની તતવામા સદાચર હતુ ત — છે આત્માનો ગુણ
 ઉપોગ એવો કે નાશરૂપ વ્યાપાર — ચેતના — ૯
 (૫૨૪૧૨)

આકાશ ના સામ-અયોગમા રહેતુ છે ધમ અને
 અધમ સાકમા વ્યાપીને પ્રદેશ ૧ એવ અને પુદ્ગલને
 આધારે કાલ થ પાન બાકમા હેલુ છે આકાશના
 પ્રદેશ ને પા ધમ અધર્મ અને ના પલ પ્રદેશ ગણવા
 પરમાને પ્રદેશ નથી કારણ કે તેના ઉપગ્રથી જ
 આકાશાની પ્રદેશ નક્કા કરાય છે પરમાણુથી
 માત્ર આકાશો પ્રેર કહે ૬ ત પ્રદેશ અન્ય નર્વ
 કે યોગી ને નક્કા આકાશ આપી કહે ૯ એવ, પુદ્ગલ
 ૬૪ અધમ અને આકાશ એ પાત્ર દ્રવ્યો અમખ્ય

૧ અથવા શેતષેત ના પચાસીની કલ્પતિમા સ્વયમેવ
 ૫૫ મ ૧ ૬ મને નિમિત્તરૂપ થતુ તે વગના જુઓ અમક
 ૫૬ ૩૩

૨ મકદ ૪ એવ અને પુદ્ગલને આધારે રહતુ પ્રદેશ
 ૧૨૩ ૧ ૧ ૧ ૨૬૬૫ના સમય ૫૨૬ પચિસામે એવ અને
 ૫૬ ૬૫૧ ૫૬૬૬ ૧૧ ૧૨૨૨ ૪૫ ૬ જુઓ આવડ પા ૪૫.

પ્રદેશવાળા છે ? કાન-ન્ય આપડપ હોવાથી (તથા તેના પરમાણુ પુદ્ગલ પરમાણુઓની પેઠે એકબીજા માથે બગી શકતા ન હોવાથી) તેને ઓક પ્રદેશો નથી હોતા એ એ ન પ્રદેશનાળું છે જેને પ્રદેશો ન હાય, ' એક પ્રદેશ પણ ન હોય, તેને શન્ય, અસ્તિત્વરહિત, અનનુભૂત ગણવું [પ્ર ૨, ૪૩ ૫, ૪૮, ૫૭]

૭ દ્રવ્યોમાથી પુદ્ગલ અને જીવના ઉત્પાદ, સ્થિતિ અને ભગરૂપ પરિણામો તેમના બેગા મળવાથી કે જુદા પડવાથી થાય છે [પ્ર ૨ ૩૭] બીજા સજ્જોમા, જીવ અને પુદ્ગલ એ બે દ્રવ્ય મક્રિય છે જાણીના નહિ ૨ જીવની ક્રિયામા નિમિત્ત પુદ્ગલ ૭ ૩ અને પુદ્ગલની ક્રિયામા નિમિત્ત કાન છે [પ ૯૮]

૧ તેમા એટલું વિશેષ સમજવાનું કે આમણ અનત-પ્રદેશી છે, જીવ ધમ અને અધમ અસખ્યપ્રદેશી છે પુદ્ગલ દ્રવ્ય પરમાણુરૂપે નેકપ્રદેશી છે પરંતુ તેનામા મિલનગતિ હોવાથી અને પ્રદેશાત્મક રહી શકે છે

૨ જાણીના બધા 'ભાવશીલ' છે ક્રિયાતુ લક્ષણ હનનવ્યવન છે, ભાવનું લક્ષણ પરિણમન માન છે પરિણમનરૂપ ભાવથી તે જાણ ન દ્રવ્ય ઉત્પાદ-વ્યય-ક્રીવ્ય યુક્ત છે પરંતુ જીવ અને પુદ્ગલ ક્રિયાવાન પણ છે અને ભાવવાન પણ છે

૩ ત્યાં સુધી હમરૂપી પુદ્ગલદ્રવ્ય સાથે જીવનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી જ તે મૂર્ત જેવો બની બધી ક્રિયાઓ કરે છે હમનો સંબંધ ત્યાંથી તે નિષ્ક્રિય થઈ શકે છે કાલદ્રવ્ય પુદ્ગલની ક્રિયામા નિમિત્ત કેવી રીતે છે, તે માટે જીવો પા ૪૪

તે હવે ચોથો વિષય શ્રીએ

૧ આશય નવ જીવન ધમને અરમી કાનને
તથા ૩ ૧૧૦ તામા જે ન્ય

૧ ૧૫ નમા — અરમશ — આરે ૭ તે આકાશ ૭
આશયના જે બાગમા ન સય આરવા છે તે કોઈ મદવાય
૭ તામની મદાગ અનત આકાશ ૭ આશને
અવશ્ય આપરા ઉપગત મમા ઓ યિનિનુ પશુ મગ્ય
માનવામા આરે તો આ ૭ જૈન સિદ્ધાંતોના વિરોધ આરે
તેમ ૭ જેમકે મુખ્ય થયેતો વિદ્વ ૭ મુખ્ય થતા વંત ૭
૭૨૨ગનિયી લો ની ટોચ મુખી મમન કરે ૭ અને પડી
ત્યા જઈને અ કે ૭ ન આશ મમનનુ પશુ કાળ
૭૧૫ ના તામની મદાગ અતાકમા પશુ આશ ૭ ૫ નુ
વિદ્વ ૭ સામની જતાગ મમન નથી ૭ગી શમ્ભા મગ્ય ૭,
મમન નત યિનિમા મદાય ૭ ધમ અને અધર્મ તત્ત્વો
તાથી આશ નથી ૭ગી મધા પદાર્થોની યિનિ-મનિ
તા રૂપી મયાનિ મેત્રમા થાય છે તેથી ૭ આ સુન્દરગિયન
જમન માનુષ ૧૧ ૭ કારણ કે અનત પુદ્ગલ ઓ
અનત જીવ-ચમ્પિઓ અનત પશિમાજ્જાના વિમ્બન
આકાશગોચરમા રોકાયા વિના મસાર કરે, તો એવા રૂપ
થઈ જાય, કે એમનું ફરીથી મળુ અને નિયત સૃષ્ટિરૂપે
નગરે ૧૩૩ અસંભવિત તો નહિ તોય કહિત તો જરૂર થઈ
જાય * એવે આકાશને મમન અને યિનિનુ પશુ કારણ

* અવતરનમા મૂકેવો બાગ મૂળમા નથી

માનવામા આવે, તો સોમની મર્યાદા ન રહે, અને અતોક એવી વસ્તુ પણ મળી જાય તેથી, આકાશથી ભિન્ન ધર્મ અને અધર્મને ગમન અને સ્થિતિના કારણભૂત માનવા જોઈએ ધર્મ, અધર્મ અને સોમગ્રામ સમાન ક્ષેત્રમા રહેના છે, તથા સમાન પરિમાણવાળા છે પરંતુ વસ્તુતાએ ભિન્ન છે [૫૬૦૬]

૨ ધર્મ એ દ્રવ્ય સ્પર્શરહિત, વર્ણરહિત, ગંધ-રહિત અને સ્પર્શરહિત છે તે આખા

તામા વ્યાપેલું છે અખડ છે, સ્વભાવથી જ વિમૂત છે, અને (પારમાર્થિક દૃષ્ટિએ અખડ એક દ્રવ્ય હોવા છતાં, સાવધારિક દૃષ્ટિએ) અમખ્ય પ્રદેશયુક્ત છે તે (ક્રિયાશીલ નથી, પરંતુ ભાવશીલ છે^૧ એટલે કે) પોતાના ‘અગુરુલધુ (અમૂર્ત) અનત પર્યાયો જે દમેશ પરિણામ પામ્યા કર છે તે ગોઠિનું કાય નથી અને ગતિક્રિયાયુક્ત જીવ અને પુદ્ગલ દ્રવ્યોને તેમની ગતિક્રિયામા નિમિત્તકારણરૂપ છે

જેમ પાણી માછલીને ગમનક્રિયામા અનુગ્રહ કરે છે, તેમ જીવ-પુદ્ગલની ગતિમા ધર્મદ્રવ્યનું નિમિત્તપણું મમજનું ધર્મદ્રવ્ય જાતે ગમન નથી કરતું, કે અન્ય દ્રવ્યને ગમન કરાવતું પણ નથી માછલીની પેરે, તે તે દ્રવ્યોની ગતિનું ઉપાદાનકારણ તો તે દ્રવ્યો પોતે જ છે પરંતુ પાણી વિના જેમ માછલીની ગતિ ન નભવે, તેમ ગતિમાન દ્રવ્યની ગતિ ધર્મદ્રવ્યને કારણે જ થાય છે

નણ રત્નો

૩ અધમ જેવ ધમ એ છે તેન અધર્મદ્ર ય
પૃથ્વીની પેરે તે ગમનક્રિયાધુન
જીવ પદ્મ ન ચોન ન્થિતિ મરનામા કાગળબૂન છે જે દ્ર યો
ગતિ કરી રહે છે તેમની જ ગ્થિતિ પણ સબવે છે

મા ધર્મ અને અધર્મ દ્રવ્યોના હોના અને ન દોરાને
દારો દો અને અરોએવા બદો પડ્યા છે વ્યા
ધમ અધમ દ્ર યો છે તે દોક અને વ્યા તે એ નથી, તે
અતો ગમન અને ગ્થિતિ તેમની મદાયતાથી ધાય છે તે
ને નિત જ વ્યા એ જ મેનમા રડતા દોવાથી
અમિભજન પણ છે [૫૮૦-૮]

૪ ન કાન મમા પામ્ય રથુ કે પામ્ય રમ
નથી મે ગધ નથી આમ અપર્શ
નથી ૧ ન અશુરુનુ (અમૂર્ત) છે અન્ય દ્ર યોને
પગ્લિમાનનામા નિમિત્તરૂપ એનુ તેનુ વક્ષણ છે 'જેમ
દુભારના વાકાની નીચેના પથરો તે આકડાની ગતિમા
મહાય મે જ પણ તેની ગતિનુ કારણ નથી તેમ કાગ
અન્ય વ્યોની પરિણતિમા નિમિત્તરૂપ છે, પરણ
જા છુ નથી ૨

અવહારમા માનના સમન નિમિત્ત કાઠા (૧૫ નિમિત્ત),
કના (૨૦ માટા) નાની (ધડી = નીસ કલાથી થોડું વધુ)
વિવિધ મન માસ નહુ અથન સવત્સર વગેરે વિભાગો
અન્ય વ્યોના (આખોનો નિગ્રેષ કે સૂર્યની ગતિ વગેરેના)

૧ કુલો પા ૪૮

૨ મા ખતો મૂળનો નથી

પશ્ચિમ ઉપરથી ગણાતા હોઈ, પગની ને કાઈ પણ માપ વિના ‘મોઢુ’, ‘વહેલુ’ એવા વિભાગ ન સંભવે અને એ માપ પુદ્ગલદ્રવ્યોના કેન્દ્રાગ્ર ઉપરથી મપાય છે, તેથી કાગ પરાધીન કહેવાય કે [પ ૨૩૬]

અવહારમા જે કાળ ગણાય છે, તે અનમત જીવ પુદ્ગલોના પશ્ચિમ ઉપરથી ગણાય છે, પરંતુ કાળદ્રવ્ય પોતે તો, ઉપર જણાવ્યું તેમ જીવ-પુદ્ગલોના પરિણામમા કારણમૂલ છે અવહારકાળ ક્ષણભંગુર છે પરંતુ કાળદ્રવ્ય અવિનાશી છે [પ ૧૦૦]

કાળદ્રવ્ય પ્રદેશગદ્ધિત છે, અર્થાત્ એક પ્રદેશમા જ એક પગમા જ આમશના એક પ્રદેશમાથી બીજા પ્રદેશમા જાય, ત્યારે કાલાલ્પના ‘સમય’ ક્ષણી પર્યાય પ્રગટ થાય કે એ સમયપર્યાય તો ઉત્પન્ન થાય છે અને નાશ પામે છે પણ તેની પૂર્વે અને પછી જે દ્રવ્ય કાયમ રહે છે, તે કાયદ્રવ્ય છે^૧ [પ્ર ૨, ૪૩, ૪૭, ૪૯]

૧ જે દ્રવ્યોને જાણ પ્રદેશ—વિસ્તાર—હોય તેમને તિય કપ્રચયવાળા કહે છે પ્રદેશોના સમૂહનું નામ જ તિય ક પ્રચય તેમા વિસ્તાર—દેશ—નો ખ્યાલ છે પરંતુ જીવ પ્રચય એટલે કાળમા લગાવુ—પરપરા સાતત્ય તેમા દેશનો ખ્યાલ નથી પણ સાતત્યનો છે કાળ સિવાયના દ્રવ્યો દેશમા પણ વિસ્તરેલા છે તેમજ મળમા પણ વિસ્તરેલા છે પરંતુ કાગ પોતે દેશમા વિસ્તરેલા નથી તેનો વિસ્તાર પરપરા-સાતત્ય એ રીતનો જ છે તેમા પણ અન્ય દ્રવ્યોના જીવ પ્રચયનું નિમિત્તમારણ મળ છે, કપાદાનકારણ નહિ પરંતુ કાળદ્રવ્ય પોતાના જીવ પ્રચયનું નિમિત્ત તેમજ કપાદાનકારણ પણ છે

૫. પુદ્ગલ મુગન ન ચા? પ્રકારનું છે રકધ
 ન વદશ, મધપ્રદેશ અને પરમાદ્ય
 નધ એટલે સમન્ત વિંડ તેના અંગે ભાગ તે દેશ તેના
 પણ અર્ધા ભાગ તે પ્રદેશ અને જોના આગળ ભાગ ન થઈ
 શકે એવા વિભાગ તે પરમાય [૫ ૭૪૫]

નધો બે પ્રકારના છે ઇચિયોથી જોઈ શકાય
 તેવા — માલ્ય આ ઇચિયોચર નહિ તેવા — મુખ્ય નેમને
 પણ ન્યારના પુદ્ગલ કદ છે તે નેના મળી કુલ ૮
 વર્ગો ૧ જોનાથી આ જોનાથી રચના થઈ છે (૧)
 મા ગા ૨ ભાગ્યા પછી જોનાઈ ન શકે તેવા — લામ્ય પથરા
 ધૃ ૦ (૨) માલ્ય ભાગ્યા પછી ફરી જોનાઈ શકે તેવા —
 પ્રાપ્તિ (૩) સુદમમાલ્ય દેખવામા મૂળ હાથ, પણ ભાગી
 ન શકાય કે હાથથી પાડી ન શકાય તેવા — તથા ચાની
 ધૃ ૦ (૪) મા રમ્યમ મુદ્ગમ હાવા છતાં ઇચિયોથી
 ગમ્ય — નર્શ ૨૫ રમ, મધ રંગેરે (૫) મુખ્ય મુખ્ય
 તેમજ ઇચિયોચર જોના કે કર્મનમણારે ધૃ ૦ (૧)
 સુખમુદ્ગમ અતિ મુદ્ગમ — જોના ૨ મરગણથી નીચના
 અને હાથક સુનીના [૫ ૭૫]

૧ જોના અથવા ૧૨ હાવા તથા વાહની જેમને ૫૫
 પુદ્ગલપ માને છે તેની દલીલ મળે જુઓ આ માણતુ
 નતિમ ઉદેશ પુસ્તક પા ૧૭૧

૨ કમને જોના મુદ્ગમ ૨૫૫ માન છે ૨૫ મ બાધે
 જોના ઉવાય છે તથા વસ્તુત્તમે જ અસુ પ્રાપ્તિ રમ તેની
 સાથ ચાટે છે

પરમાણુ મધ્ય મકોનો જે અતિમ વિભાગ —
જેનાથી આગળ તેનો વિભાગ ન થઈ

શકે — તે પરમાણુ છે તે શાશ્વત છે, શબ્દગદિત છે એટલે
તથા રૂપ, રસ, સ્પર્શ અને ગંધયુક્ત હોનાથી તે અપેક્ષાએ
મૂર્ત છે^૧ તેના ગુણો બોલનામા જ પૃથક્ ગણાવાય ,
પરંતુ પરમાણુમા તેમનો પ્રદેશજેદ નથી પૃથ્વી, જલ, અગ્નિ
અને વાયુ એ ચાર ધાતુઓનું તે કારણ છે (એટલે કે
અન્ય દર્શનો માને છે તેમ, તે તે ધાતુના ગુણ પરમાણુ
નથી), તથા પશ્ચિમનગીય છે

પરમાણુ શબ્દગદિત જ કારણે, જન્મ તો મે મકોનો
અથગનાથી થાય છે મકો એવડ પરમાણુઓનો મમદ
શબ્દ જે પ્રકાશના હોય છે પ્રાયોગિક એટલે કે
કૃત્રિમ — પુરુષાણિ પ્રયત્નથી થતા અને નિયત એટલે કે
ન્યાયારિક — મેનાઈથી થતો [૫ ૭૭૬]

પરમાણુ નિત્ય ૬ પોતાના એ- પ્રદેશમા સ્પર્શદિ
ચાર ગુણોની અવકાશ આપી શકે છે, મારે તે માવડાશ છે
વળી તેના એ પ્રદેશમા બીજા પ્રદેશનો સમાવેશ ન થઈ

૧ વળી પરમાણુવિજ્ઞાન કે કેવળીના જ્ઞાનનો વિષય થતો
હોવાથી યાન તે મૂત ૧

૨ પ્રાચીનના રાગ જે બે છે બાષ્પાત્મક અને
અબાષ્પાત્મક બાષ્પાત્મકના પાંચ બે બે છે અક્ષરાત્મક અને
અનક્ષરાત્મક (પશુપત્તી ચોરની બોલીરૂપ) અબાષ્પાત્મકના
ચાર વિભાગ તત્ત વિતત થત અને સુષિર (વાદાના
અવા ૮)

૧. દવ ૨. ના મે પ્રાગ્ના ૩. — મમાર્ગ અને
 મુન્ન ગી પ્રકાના એવો અનત
 ૪. તેઓ મેનનાતમ ૫. આ ઉપરો ૬. મેરે કે મોષ
 આપાગૃષ પગિણામના ૭. નનાર્ગ ૮. ના મદેદ છે
 આ મુન્ન એવો અગે છે (મના મા) જે કોઈ બધ,
 દવિ આપુલ અને ઉન્નાત ન ચાર પ્રાગ્ના વડે ૧૦. ૧૬
 એવો આ એવો ૧૧. તે એ છે જેનું પ્રાણપાણપણું
 (એટલે ૧૨. દેવપાણપણું) મવથા દળી મયુ છે, તેના દેવથી
 મુક્ત થયેલા એવો મિદ્ધ કહેવાય છે તેમનું વા મિથી વખત
 કરતુ શમ્ય નથી [૫ ૧૦૬, ૩૦, ૧૫]

૩. અમ મ્ય પ્રેશયુક્ત હાય છે આ મમમ પ્રાગ્ના
 પમુ આપી રહે છે પગુ કેવા તેવો રિતાર નથી
 પામી રાગા પદ્મગમ મિળી દૂધના નાખ્યો તેવો તે દૂધના
 પગિણા પ્રમાણે તે પ્રાગ્ના થાય છે તેમ આત્મા દેવના
 ગ્ની તે દેદ જેટલા પ્રમાણમા પ્રકામ થાય છે એક
 કાયામા મર્વ અવસ્થામા જેમ તે તે તે જ એવું, તેમ
 સવન મમારે અવસ્થામા પમુ તે તે તે જ એવું છે તે
 પોતાના શરીરથી અભિન જેવો દેખાય છે, પણ તે બને
 એક નથી માત્ર પોતાના અતુદ અધ્યવમાયોરે કારણે
 કમરગથી મનિન બની તે પોતાને દેહથી અભિન માની
 વર્તે છે [૫ ૩૧૪]

મતનાનુષ્ઠ અને
 મેતનાન્યાપાર

૨. નો મેનનામુખ તણ પ્રાગ્નો ૬
 (૧) રથાવર—મય જેવા કેવાક
 જા કમનું ફળ જ અનુભવે જે

તેમની ચેતના 'કર્મફલચેતના' કહેવાય કે (૨) જગમ
જીવે ઉપરાતમા કર્મ પણ કરી શકે છે, તેમની ચેતના
કર્મચેતના કહેવાય કે (૩) અને પ્રાણીપણાને ઓળંગી
ગયેલા ચિદ્ જીવે શુદ્ધ 'નાનચેતના'ને જ અનુભવે
કે [૫ ૩૬]

જીવનો ચેતના યાપાગ જ્ઞાન અને દર્શન એમ બે
પ્રકારનો ૧

જે મોઘ માણ વસ્તુને વિગેપડે જાણે, તે જ્ઞાન
કહેવાય અને સામાન્યરૂપે જાણે, તે દર્શન કહેવાય

દ્રવ્ય અને ગુણની ચેતનાગુણ મર્વ કાવ જીવથી અનન્ય
અનન્યતા જૂત છે જાનીથી તેનો નાનગુણ
જુદો નથી પરમાર્થથી બનેનું
અભિજ્ઞપણ જ છે જ્યે જો ગુણથી જુદું હાય, અને
ગુણો પણ દ્રવ્યથી જુદા હાય, તો કા તો એ જ દ્રવ્યને
કંઠાણે અનત દ્રવ્યો માનવા પડે, અથવા દ્રવ્યના અભાવનો
જ પ્રસંગ આવે નિશ્ચયજો દ્રવ્ય અને ગુણ નચ્ચે અભિજ્ઞતા
અનન્યત્વ પણ નથી માનતા કે વિભક્ત અનન્યત્વ પણ નથી
માનતા, પરંતુ અમુક અપેક્ષાએ બે તેમજ અબે બે
માને છે ઉદ્દેષ, આકૃતિ, મર્યાદા અને વિષયને લગતા
બે બે ભિન્ન વસ્તુઓની જાગતમા જોમ, તેમ અભિજ્ઞ

૧ મૂળમાં [૫ ૮૦ ૨] તે જીવેના બેટાને નામમાવથી
જણાયા છે તેની વિભાવર માહિતી માટે જુઓ આ માગાનું
'અતિમ ઉપદેશ' પુસ્તક, પા ૧૬૮ ટિં ૧

અનુની માનના પણ દોર્લ રહે ? ધનવાનો દોવાથી માણસ ધની કહેવાય છે અને માનવાનો દોવાથી આત્મા ગુની કહેવાય છે પરંતુ ધરના દાખવામાં ધન ધનીથી જુદું છે નથી તેમની રૂબ રૂબ મનાયો હોવા છતાં, પૃથક્ત્વ છે પરંતુ ગુણ ગુનીયા જુદું ન દોવાથી માનવામાં તમની વચ્ચે બે મનાવાનો દોવા જતા એમના જ ગુની અને ગુનનો ને મવયા બે દોષ, તો બન બનન થાય જોડોને એ વાન મૂન નથી ગુનથી નિત દોર્લ ગુણ માથે સમઘ થવાથી આત્મા ગુની ન થ શકે ૪જી ન મમઘ થના પડના તેને અગ્રાની ક રા પડે પરંતુ તે વખતે પણ અગ્રાન શુભ માથે ના નવું એકત્વ જ માનવું પડે ૧ મમઘ મે પ્રકાગ્ના હોય જ મયોગ મમઘ આ સમવાય સમઘ ૨ સમવાય મમઘ અગ્રે એક ન દોષ તો ખીચું પણ ન હોય એ રીતે હ મેશા

૧ દેવદત્તની ૧૧૪ ૪ વ્યવરેગ (કરેણ) જે ભિ ન વસ્તુને લગતા ૧ રરતુ જમની ૫૫૫ કે ૬૫૫ની ધોળારા મે ૦૨૧રેગ અભિજ વરતુને લાગે છે જ્ઞા માણસની જ્ઞા ૧૧ — એ મગ્રાન અથવા આકૃતિનો ભેદ જે ભિજ વરતુઓની બાબતમાં ૧ પરંતુ મોટા વૃક્ષની મોટી ૫૫૫ કે મૂળ દ્રવ્યના મૂળ મુજ — એ ભેદ અભિજ વસ્તુને લગતો છે દેવદત્તની સો ૧૧૫૦ — એ સખ્યાતભેદ ભિજ વરતુને લાગે છે, પરંતુ જમની મે ડો ૫૫૫ — એ ભેદ અભિજ વરતુને લગતો છે મોકુળમાં ૫૫૫ — એ વિવિધ ભેદ ભિજ વરતુને લગતો છે રરતુ જમની ૫૫૫ દૂધમાં ધોળારા — એ ભેદ અભિજ વસ્તુને લગતો છે

૨ જે વા ય મૂળનું નથી

સાથે જ હોવાપણું — પૃથક ન હોવાપણું — તેમજ કદી જુદા ન દેખાવાપણું. ડ્રય અને ગુણો વચ્ચેનો મધ્ય એ ગીતનો છે. પરમાણુમાં જે નર્ણ, ગ્મ, મધ્ય અને અર્ધાં કહેવામાં આવે છે, તે પરમાણુ નથી અન્ય નથી છતાં વ્યવહારમાં તેમને જુદા કહી શકાય છે. તે જ પ્રમાણે દર્શન અને જ્ઞાન પણ જીવથી અનન્યમૂલ જે, પરંતુ મોલકમાં જુદા કહી શકાય તે સ્વભાવથી જુદા નથી [૫ ૪૩ ૫૭]

આત્માના ગુણો અનંત છે તથા અમૂર્ત છે તે અનંત ગુણો દ્વારા તે જીવો વિવિધ પરિણામો પામે છે [૫ ૩૧] (મનસી અવસ્થામાં) જીવ ચેતનાયુક્ત છે, બોધન્યાયાર-વિશિષ્ટ છે, પ્રભુ (કર્તા-ન કર્તાનો મહર્થ) છે, કર્તા છે, બોક્તા છે પોતાના દેહ નેટલા પ્રમાણમાં છે વસ્તુતાએ અમૂર્ત અને કમળદાન્યમાં મૂલ છે [૫ ૨૭]

છદ્ધિયો જીવ નથી ૮ પ્રકારના (પૃથ્વી પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ અને રક્ત-એ) કાયો પણ જીવ નથી, પરંતુ છદ્ધિયો અને કાયોમાં જે જ્ઞાન (ચૈતન્યભાવ) છે, તે જીવ છે જીવ અધુ નાણે છે, દેહે છે મુખ ધ-એ ડ, દુષ્ટથી ડરે ડ, દ્વિત કે અદ્વિત આચરે છે અને તેનું ફળ બોગવે છે આ તથા એવા બીજા અનેક પર્વાયો ૪૩ જીવને જાણીને, જાણથી અથ એવા (અર્ધ, ગ્મા) સિદ્ધી વડે અજીવ તત્ત્વ પામ્યાનું આકાશ, કાલ, પુદ્ગલ ધમ અને અધર્મ — એ તત્ત્વોમાં જીવના ગુણો નથી તેઓ અચેતન કહેવાય છે જીવ ચેતન છે મુખદુષ્ટનું

જ્ઞાન અથવા હિતમાં પ્રવૃત્તિ અને અહિંસાની બીરુતા જેને
 નથી તે અ-૨ છે સંયોગ (આકૃતિ) સંધાન
 (બાળ), વસ્તુ રમ, સ્પર્શ, ગંધ અને સ્પર્શ એ તથા
 બીજાં અોક ગુણો અને પદાર્થો પુરુષને ન-યનાં જાણવા
 ૨૨ તો અ-૨૨, અ-૨૩, અ-૨૪, અ-૨૫, એતન
 ૨૨ જ્ઞાત હિંસાદિથી અગત્ય અને નિગાહાર છે
 [૫ ૧-૧ ૭]

આત્મા

જીવમયના પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, નનપતિ અને
 ૭ પ્રકાર નમ^૧ — એમ જીવકાયો ૭ પ્રકારના છે

ત્રસકાયો જીવયુક્ત ૭ તે તે મહેજો

સમગ્રય તેજુ છે પરંતુ, પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને
 નનપતિમયો પણ જીવયુક્ત ૭ તેમના અવાન્તર બેદો
 અનેક છે^૨ તે શરીરો તે તે જીવોને માત્ર અપેન્ડિયો દ્વારા
 મોહમુત્ત અર્થરૂપી ભોગ આપે છે (અર્થાત્ તે જીવોની
 ચેતના માત્ર કર્મફલ અનુભવનારી છે) તેમા અનવ

૧ ત્રસ — મેરને ત્રાસ પામી બચવા માટે હલનચલન કરી
 રહે તેવા — જન્મ

૨ તેમના તથા ત્રસ જીવોના અવાન્તર બેદોના સંવિસ્તર
 વલન માટે જુઓ આ માળાનું ૧ મતિમ લપદેમ પુસ્તક
 પા ૨૫૮, દિ ન ૧

(અગ્નિ) અને અનિન (વાયુ) મિલાવના ૪૯૫ ન્યાયર ૩
અગ્નિ અને વાયુ પણ ન્યાયર ૪૪ પણ તેમની ગતિ ત્રમના
નેથી ૭ તે પાને એન્ડ્રિય જીવા છે તથા મન વિનાના
છે ઈલામા રહેતો ૪૫ કે અભ્યંત્ર અને મૂળી પામેતો
મનુષ્ય જેમ મદારથી જીવેતો જણાવેતો નથી છતાં જીવે ૩
તેમ તે એન્ડ્રિય જીવેતો સમજાવે (ત્રમોમા) શબ્દક શબ્દ
છીપ દૂમિ આ જીવે રમ અને અર્થ એમ મે
છદ્રિયોવાળા ૭ જૂ માકક કીડી વીંછી વગેરે રમ,
અર્થ અને ગધ એમ ત્રણ ઇદ્રિયોવાળા છે ૫૫ મૃગ, ૫૬,
માખી, ભમરી ભમરા પતંગ વગેરે ૩૫, રમ, ગધ અને
અર્થ એમ ચાર ઇદ્રિયોવાળા છે જળચર અર્થચર અને
મેચર એવા દેવ મનુષ્ય નારખી અને તિર્યચ (૫૬ ૬૦)
વર્ણ રમ અર્થ ગધ અને શબ્દ એમ પાંચ ઇદ્રિયોવાળા
તથા મળનાન હોય ૩ દેવોના ચાર વર્ગ છે મનુષ્યોના
(કમભૂમિ^૧ અને અકમભૂમિ ઉપરથી) મે વર્ગો છે
તિર્યચોના અનેક નો ૭ અને નારખીઓ (સાત નરકભૂમિઓ
અનુમારે) માત્ર પ્રમારના છે પૂર્વે બાધેલું ગતિનામઅર્થ

૧ ૪મા મોમમાયને બલનાર અને તેના ઉપદેશ કરનાર
લીધ કરા ૨૧ થઈ શકે છે તે બરત વોરે જીમિઓ કમભૂમિ
કહેવાય છે બાખીની અકમભૂમિ કહેવાય છે વિચત માટે
જીવો ૫૫ માળાનુ ગતિમ ઉપદેશ પ્રુમ્ત ૫૫ ૨૧૧

૨ રત્નપ્રજ્ઞા શાસ્ત્રપ્રજ્ઞા વોરે સાત નરકભૂમિઓ માટે
જીવો તત્વાયસુર (વિદ્યાપીઠ) ૫૫ ૧૪૬ ૬૦ અ ૩ સુ ૧-૬

૩ નામઅ એજે જીવની ગતિ શરીર આકૃતિ પણ
વગેરે નક્કી રનારું કમ

અને આયુષક્રમ લીધું થતા તેઓ પોતપોતાની રેત્યા^૧
અનુસાર અન્ય ગતિ અને આયુષ્ય પ્રાપ્ત કરે છે
[૫ ૧૧૦ ૬]

જીવની મસારી જીવનો કોઈ પર્યાય ‘આ જ’
પરિભામશીલતા એ પ્રમાણે કાયમ રહેતો નથી
કારણ કે, પોતાના (અજ્ઞાનરૂપ)
સ્વભાવને કારણે તે નિનિધ ક્રિયાઓ કર્યા કરે છે,
અને તે ક્રિયાઓના ફળરૂપે દેવ મનુષ્ય વગેરે યોનિઓ
પામ્યા કરે છે. માત્ર, જ્યારે તે પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપમા
સ્થિતિરૂપ ‘પરમ ધર્મ’ આચરે છે, ત્યાર ને દેવ, અમુક
વગેરે પર્યાયરૂપી ફળ નિનાનો થાય છે. જીવને નિનિધ
શરીરાદિ પ્રાપ્ત કરાવનાર નામધર્મ^૨ નામનું કર્મ , તે
આત્માના શુદ્ધ નિષ્ક્રિય સ્વભાવનો અભિબંધ થી, તેને નર,
પશુ, નારત્તી^૩ દેવ-ગતિ પમાડે છે. સાતત્યિક રીતે ધર્મ
જીવ આ ક્ષણે સસારમા નાશ નથી પામતો, કે નથી
ઉત્પન્ન થતો. દ્ર વાર્થિક નયથી^૩ જોઈએ, તો એક પર્યાયરૂપે
નાશ પામી, બીજા પર્યાયરૂપે ઉત્પન્ન થનાર દ્રવ્ય એક જ છે,
માત્ર પર્યાયની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો તે તે પર્યાયો જુદા જુદા

૧ દ્વાયયુગ મન-વાણી-ક્રયાની પ્રવૃત્તિ તેનું નામ
લેશ્યા, તે નવી ગતિ અને આયુષના મરણબદ્ધ છે —
ગીતા લેશ્યાના સામાન્ય ૩૬ અથ તથા ભેદો વગેરે માટે
જુઓ આ માળાનું અંતિમ હપ્તેશ પુસ્તક પા ૨૩૮ િ ૧

૨ જુઓ પાનુ ૫૬ નોંધ ૩

૩ જુઓ પા ૩૭ નો ૧

સસા મા અનાયા ધિય એરી માર્ગ નનુ નથી
 ચારે ગર્ભિયા બટનાગે હવ યની વિરિધ અવન્યામા
 પાણિમના પ જે દિયા હ, તેનુ નામ જ મમાન
 [અ ૨૨૪૮]

મજબન આ તો ૧૧ તરફ સુદમ તેમજ
 યુન તથા આત્માને કમરૂપે પ્રદણ
 રા યોગ્ય (આત્મપ્રાયોગ્ય) કે ન યોગ્ય એવા જડ ભૌતિક
 યના નાના મોટા નકધોથી અત્યન ગાળે ભરતો હ
 તમાથી મરૂપે પરિણામ પામી શકે તેના નીચે મસાગી
 હનાના (ગગદેવાદિ અશુદ્ધ) પન્થિયામોનુ નિમિત્ત પામી, કમ
 રૂપે પરિણામ પામે હ અને હવ સાથે મધ્યમ જે કમ
 યધાવાયા ૮૧૦ જુદી જુદી ગતિ પ્રાપ્ત થાય છે ગતિ
 પામેલા ૮૧૦ દેહ પ્રાપ્ત થાય ૪, દલથી દરિયો પ્રિયોથી
 વિવમદલ્યુ અને વિવમદલ્યુથી રાગ કે રૂપ થાય છે આ
 પ્રમાણ સસાગર અગ્નિવામા મલિન અને અશુદ્ધ બાવો
 થાય ૮ [૫ ૧૨૮-૯] ૮૧૦ પ્રાપ્ત થતા ઔદરિક,
 વૈકિમિ, નૈમ્મ આદાર ૨ ઓ કામણ એ મધા દેહો ૧ જડ

૧ બહાર દબાવે મધુલ સરીર તે ઔદરિક પ્રાપ્તિ
 પાદારાદિને પચાવવામા અને કીમ્પિયા હાસ્યભૂત થનારુ સરીર
 તે તે તસ છવે બાવેલા મમમૂલ તે કામણ સરીર નાનુ મોટું
 નોર જડ શકે તેલુ વિરિધ શક્તિથી પ્રાપ્ત થયેલુ સરીર તે વૈકિય
 (તે સરીર દેવ વોને જ મસિદ્ધ પણુ હોઈ મકે) નીદ
 પૃથક મો નળુનાર મુનિથી જ (કાઈ શક્તિ પાતા અથ મેત્રમા
 રહેલા નીર કર પામે જવા માટે) રચી શકાય સરીર તે
 આદાર ૨

ભૌતિક દ્રવ્ય આત્મક છે એવો તો રસરહિત, રૂપરહિત, ગંધગ્રહિત, અચક્ત, સંસ્કરહિત, અતીન્દ્રિય ('અવિગમ્યલુ') અને નિગકાર છે, તથા ચેતનાગુણયુક્ત છે 'ઉપાદિ ગુણયુક્ત મૂર્ત દ્રવ્ય અન્યોન્ય જિજ્ઞાસના કે રૂક્ષતાથી મધ્યમ શક્ય પરંતુ જિજ્ઞાસના-રૂક્ષતા વિનાનો અમૂત આત્મા જડ ભૌતિક દ્રવ્યક્રમ કર્મ પોતામાં કેવી રીતે મધ્યમ શક્ય?' - એવી શંકા કરવી વીક નથી કારણ કે, આત્મા ઉપાદિરહિત હોવા છતાં ઉપાદિયુક્ત દ્રવ્યો અને તેમના ગુણોને જેવી રીતે જુએ તે જો જાણે છે, તેવી રીતે જ ભૌતિક દ્રવ્ય માથે તેનો બધ પણ જાણવો જ્ઞાન-ર્ગનમય આત્મા વિવિધ પ્રકારના વિષયોનો પ્રાપ્ત કરી મોહ પામે છે, રાગ પામે છે, અધના દ્વેષયુક્ત થાય છે, તે જ તેમની માથે તેનો મળધ છે એ જ ભાવથી ઇન્દ્રિયગોચર મનેના પદાર્થને જુએ છે તથા જાણે છે, તેનાથી તે રજિત થાય છે, અને તેને લીધે જ પછી તેની સાથે કર્મ મધ્યમ છે - એવો જિનશાસ્ત્રનો ઉપદેશ છે યથાપોચા જિજ્ઞાસના કે રૂક્ષતાથી જ ભૌતિક દ્રવ્યનો આપસમાં બધ થાય છે અને રાગાદિ વડે આત્માનો બધ થાય છે, એમ એ જાનેનો અન્યોન્ય અવગાહ પુદ્ગલ અને એ જાનેનો કાગ્જો છે એવો પોતે પારમાર્થિક દષ્ટિએ મૂર્ત નથી, પરંતુ અનાદિ કાળથી કર્મો વડે બધાયેલો દાઈ મૂર્ત બન્યો છે તેથી તે મૂર્ત કર્મોને પોતા માથે મારે છે જો પોતે તેમની સાથે મધ્યમ છે એ કર્મના ફળ પ જડ વિષયોને એ જડ ઇન્દ્રિયો દ્વારા ભોગવે છે [૫ ૧૩૨ ૪] આત્મા પ્રવેશયુક્ત છે તે પ્રવેશમાં પુદ્ગલ કાયો યથાપોચા પ્રવેશ પામે છે, મધ્યમ છે, નિયત રહે છે

આ આખા તોફાન મધી માથું મૂકી મથૂન એમ
અનતરિધ જડ કર્મદ્રવ્યોથી પીચોળીય ભરેતો છે દહે,
૫ જે વખતે પોતાના અશુદ્ધ વિભાવપરિણામો કરે છે,
તે વખતે ત્યાં એક જ ક્ષેત્રમાં અતિશય ગાંઠ મૂકેના કર્મદ્રવ્ય
જ્ઞાનાવસ્થાથી આદ્ય કર્મથી પરિણામ પામી, જીવ સાથે
મધ્ય ૬ આમ કર્મ પોતાના (જ્ઞાનાવસ્થાથી) પરિણામોનું
મતી છે ખરું પરંતુ જીવના ભાવોથી મયુક્ત હોઈને
એવે કે જીવના ભાવપરિણામ થવાની સાથે જ કમ
જોતાના પરિણામ પામે છે તે જ પ્રમાણે કર્મના પરિણામો
થવાની માથે જીવના ભાવોમાં પણ પરિણામ થાય છે એ
રીતે કર્મપરિણામોને પોતાના ભાવો દ્વારા ૫ ભાગવે છે
[૧૫૦-૧૮]

૫ પરિણામગ્રાહી છે તેથી તે ગુણ, અશુભ
કે શુદ્ધ એમ જેવા જેવા ભાવોએ પરિણામ છે તેવા તેવા
તે થાય છે જો આત્મા અભાવથી જ અપરિણામી હોત,
તો આ મનો મસાર જ ન હોત કારણ દ્રવ્ય પરિણામ
વિનાયુ નથી અને જો પરિણામ દ્રવ્ય વિના મળવતું
નથી પદાર્થનું અસ્તિત્વ જ દ્રવ્ય શુદ્ધ અને પરીયત્ન
મનેષુ છે આત્મા જ્યારે શુદ્ધ ભાવોએ પરિણામ છે

૧ મ દ્રવ્ય પણ (ભૌતિક) પુદ્ગલ દ્રવ્ય જ છે
પણ તે વિશિષ્ટ પ્રકારનું છે એટલું જ કે જ્ઞાનાવસ્થાથી
કર્મો રૂપે પરિણામ પામ્યા બા જ તેનું મ મેવી સહ્યા પ્રાપ્ત
માય છે પરંતુ જાદી સરગતા ખાતર કમ શબ્દ પરિણામી /
વાપરે ■

ત્યારે નિર્વાણસુખ પામે છે, શુભ ભાવોડપે પરિણમે છે,
ત્યારે સ્વર્ગસુખ પામે છે, અને અશુભભાવોડપે પશ્ચિમે
છે, ત્યારે હીન મનુષ્ય, નાગ્ની કે પશુ કલ્યાણરૂપ મળી,
હજારો દુ મોથી હમેશા પીડનો વામો રખત બદખ્યા ૨
૪ [પ્ર ૧,૮-૧૦]

જીવના શુભ
ભાવો

જે આત્મા દેવના યતિ અને ગુરુની
પૂજનમાં તથા દાન, ઉત્તમ ગીત અને
ઉપવાનામાં ગત છે, તે આત્મા શુભ

ભાવોવાળો (પુણ્યશાળી) ગણાય જે જીવનો ગંગા સુખ છે
જેનો ભાવ અનુપાપક છે તથા જેના ચિત્તમાં કનુપતા નથી,
તે જીવ પુરુષશાળી કે અર્હતો ગિહી અને માધુર્યોમાં
ભક્તિ, ધર્મમાં પ્રજ્ઞા, અને ગુરુઓનું અનુમરણ એ ગદ્યા
સુખ રાગ કરેવાય બૂખ્યા, તન્યા કે દુખીને નેહને
દુખ પામતું તથા પાતુર્વં તેને મ કન્વી તે અનુકપા
કહેવાય કોષ, માન, માયા કે તોભ ચિત્તને અભિમૂલ
કરી અને મુન્ધ કરી મૂકે, તે કનુપતા કરેવાય સુખ
ભાવોવાળો જીવ પશુ, મનુષ્ય કે દેવ મળી, નેહતો મમય
વિવિધ ઐન્દ્રિયિક સુખ પામે છે [પ ૧૩૫૮]

જીવના અશુભ
ભાવો

જે મનુષ્ય વિપયકપાયોમાં રૂખી ગયો
હોય છે, દુષ્ટ વાત્સો, દુષ્ટ ચિત્ત
અને દુષ્ટ ગોષ્ટિવાળો કે, જે ઉગ્ર છે તથા

ઉન્માદગામી છે, તેનો ચેતના-ચાપાર, અશુભ છે [પ્ર ૨,૬૬]
પ્રમા મન વર્તન, કનુપતા, વિપયોમાં તોનુપતા, બીજાને

પગિતાપ આપવો, તથા જીજ્ઞાસુ બૂઝે મોલસુ એ મધા
પાપકર્મના દ્વાર છે આદ્ય, બધ મૈયુન, પગિતદ — એ
ચાર મર્યાઓ, દૃષ્ય નીન અને કાપોન એ ૪૫ દેખાઓ,^૧
ઈદ્રિયશક્તિ, આર્ત અને ગૈદ્ર ધ્યાન ૨ દુષ્ટ બાવોમા જ્ઞાનો
પ્રયોજનુ, અને મોહ એ મવા પાપકર્મના દ્વાર છે
[૫ ૧૩૮ ૪૦]

વાન્તવિક રીતે જેના જઈએ તો શુભ કે અશુભ
બાવોના પશ્ચિમમા તકાવત નથી દેવોને પણ ન્યાવસિદ્ધ
શુભ નથી તથી દેહવેદનાથી પીડાર્ત તેઓ રમ્મ રિપોમા
રમે છે નર નારખી, પણ અને દેવ — એમ ચારે મતિમા
દલથી થતુ કુખ છે જ સુખી જેવા દેખાતા દેવેનો

૧ ઉત્તરા યથન ૫૦ ક્રમા ત્યાગ્યા પ્રમાણે દ્વિમાદિ
૧૮) દોષપ્રજનિઓમા મથી રહેતો અભિતે દ્રિય માખમ કૃધન
લેશ્યા પામે છે દિશ્યા લખનો અભાવ વિષયલ પટતા અવિદ્યા
અન માયાવાળા હદ્રિયસુખાવિલાસી લોકો નીલવેગ્યા પામે છે
વાકુ મોહનારા વાકુ મચરનારો મહ અસરન અને કરી
માખસ િગોન લેશ્યા પામે છે લેશ્યા એવે મોના સાન્નિયથી
માત્રમામા થતો જનિઓનો ફેરફાર તે ફેરફાર કૃત્તમ રનાર
વિશિષ્ટ દ્રવ્ય પણ લેશ્યા લેવાન છે મેટલા તે દ્રવ્યને
કમ પ્રવાહથી નિજ નથી માનતા મેટલા તેને ગ્વત ન દેવ
માને છે વિશેષ માટે તુજો આ માગાતુ અતિમ ઉપદેશ
પુસ્તક પા ૨૩૮ ટિ ૧

૨ અત્રિય વરેતુના વિચાર માટે ત્રિય વન્નુ મેળવવા માટે
> સતત ચિત્તા તે આત ધ્યાન અને દ્વિસા અસન્ધ ચોરી અને
વિષયરક્ષા માટે > સતત ચિન્તા તે શીદ્રધ્યાન

અને ચક્રવર્તીઓ શુભ ભાવોને પગિણામે પ્રાપ્ત થયેલા બોગોમા આમકન થઈ, દેહાદિની વૃદ્ધિ કરે છે શુભ ભાવોને જાણે પ્રાપ્ત થયેના વિવિધ પુણ્યોથી દેશોની મુખીના જીવોને વિષયતૃષ્ણા પ્રાપ્ત થાય છે પડી, જાગેની તૃષ્ણાથી દુખી તથા સંતપ્ત થયેલા તેઓ મગ્ધપર્મત વિષયસુખો છૂટે છે અને અનુભવે છે પગલુ, ઇદ્રિયોથી પ્રાપ્ત થતુ સુખ કુખરૂપ જ છે જાણુ, તે પગલીન છે, માધાધુમ્ત છે, નિગતર ગેરુ નથી, મધનુ કારણુ છે, તથા વિષય (હાનિદૃઢિયુક્ત કે અનૃષિકર) છે આમ પુણ્ય અને પાપના પાંછામમા તફાવત નથી જે એમ ન માનના, પુણ્યથી મળતા સુખો પ્રાપ્ત કરવાની ઇચ્છા ગળે છે, તે મોહમૂ મનધ્ય આ પ્રેર, અપાર મમાનમા બદકયા કરે છે [મ્ર ૧, ૬૬ ૭૭]

જવના ગુહ આમ મમજી, જે માણુમ પર દેશોમા બાવો નગ કે દેવ પામ્યા નિના પોતાના ગુહ બાવોમા મ્થિત થાય છે, તે

દેહવી થતુ કુખ દૂર કરી શકે છે પાપકર્મો તજ કાઈ બને શુભ — પુણ — ચગિમા ઉદમરૂત થાય, પણ જ્યાં સુની તે મોહાઈ તજે નહિ, ત્યાં સુની તે ગુહ આત્માને પામી શકે નહિ અર્હત (સદ્ગુરુ) એ આત્માનુ ગુહ સ્વરૂપ છે એટલે, જે માણુમ અર્હતને દ્રવ્ય, ગુણ અને પર્ચાયથી જાણે છે, તે આત્માને પણ જાણે છે અને તેનો મોહ પણ લગ પામે છે પોતાનાથી અન્ય પદાર્થોમા જીવેનો જે મૂ બાવ (વિપરીત બાવ), તેનુ જ નામ મોહ મોહયુક્ત જીવ અન્ય પદાર્થમા રાગ અથવા

દેવ પામી ક્ષુભિત થાય છે, અને કમળવન પામે છે. જીવ મોહરહિત થઈ, આત્માનું નત્વ બરાબર સમજી, રાગદેવ તનો, જ ત્યારે શુદ્ધ આત્માને પામે છે. મધા અહ તો એ જ માગે કર્મના ક્ષય કરી તથા અન્ય જીવોને પણ એ જ ઉપદેશ મરી મુક્ત થયા છે તેમજ નમસ્કાર હને [પ્ર ૧, ૭૮ ૮૦]

હું અશુભોપયોગરહિત થઈ, તથા શુભોપયોગી પણ ન બની, અન્ય દ્રવ્યોમા મધ્યસ્થ રહી, જ્ઞાનાત્મક આત્માનું ધ્યાન કરુ છુ. હું દેહ નથી, મન નથી, વાણી નથી, કે તેમના કારણરૂપ પુદ્ગલ દ્રવ્ય નથી. હું કની નથી, કારમિતા નથી, અને કર્મનાશબ્દોનો અનુભવ પણ નથી. દેહ, મન, અને વાણી જડ ભૌતિક દ્રવ્યાત્મક છે અને ભૌતિક દ્રવ્ય પણ અને પરમાણુઓનો પિંડ છે. હું જડ ભૌતિક દ્રવ્યમય નથી એટલું જ નહિ, પણ મે તેના પરમાણુઓને પિંડરૂપ ક્યાં પણ નથી તેથી - દેહ નથી કે તે દેહનો કતા પણ નથી [પ્ર ૨ ૬-૭૦]

પૃથ્વી વગેરે જે સ્થાનર તેમજ જગમ જીવમયો છે, તે શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વભાવી જીવથી ભિન્ન છે અને જીવ પણ તેમનાથી ભિન્ન છે જે જીવ પોતાના મૂળ સ્વભાવને ન જાણી જીવ અને ભૌતિક દ્રવ્યને જુદા જાણતો નથી તે મોહપૂર્વક હું આ શરીરાદિ છુ આ શરીરાદિ માગ છે, એવા અધ્યવસાય કરે છે એ પ્રમાણે મોહાદિ કર્મોથી બંધાયેલો જીવ પ્રાણો વડે બદ થાય છે અને કર્મકંચ ભોગવતો અન્ય પ્રેમીથી મધાય છે મોહ અને દેવથી જીવ

જ્યારે પોતાના તેમજ અન્યના પ્રાણોને પીડા કરે છે, ત્યારે જ્ઞાનાવરણીમાદિ કર્મો વડે બધાય છે ક્રમો વડે મયિન થયેતો આત્મા જ્યાં સુધી દેહાદિ વિષયોમા મમત્વ તજતો નથી, ત્યાં સુધી ફરી ફરી બીજા પ્રાણો ધારણ કરી કરે છે પરંતુ, જે શ્રવ ઇન્દ્રિય, ક્રોધાદિવિમાર, તથા અમયમાદિને છૂટી, પોતાના શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપનું ધ્યાન કરે છે, તે ક્રમો વડે બધાતો નથી, એટલે તેને પ્રાણો^૧ કેમ ફરીને અનુભવે ?

— [પ્ર ૧,૫૩ ૯]

શાસ્ત્રજ્ઞાનનો

સાર

જે શ્રમણ મમતાને તજતો નથી, તેમજ દેહાદિ દ્રવ્યોમા અહ-મમ-પણુ ભૂલતો નથી, તે ઉન્માદે ભય છે પરંતુ, 'હું

બીજાનો નથી, બીજા મારા નથી, હું એક જ્ઞાનસ્વરૂપ છું, એનું જે ધ્યાન કરે છે, તે આત્મારૂપ બને છે ૫ માગ આત્માને શુદ્ધ, ક્રુદ્ધ, જ્ઞાનસ્વરૂપ, દર્શનરૂપ, અતીન્દ્રિય, મહા પુરુષાર્થરૂપ, અમય અને અનાલય માનું છું દેહ, અન્ય દ્રવ્યો, સુખદુઃખ, ૩ શત્રુઓ અને મિત્રો ૭ બને કાયમના નથી કેવલ પોતાનો જ્ઞાન દર્શનસ્વરૂપ આત્મા ક્રુદ્ધ છે એનું જાણી, જે શુદ્ધરૂપ ૩ મુનિ નિશુદ્ધ ચિત્તરાજો બની

૧ પ્રાણો એ આત્માના સ્વરૂપભૂત નથી પરંતુ શરીરી અવસ્થામા જીવને તે અવશ્ય હોય છે તેથી પ્રાણ જીવના વિગ-ચિહ્ન સ્વરૂપ છે વૈશેષિક આત્માના લિંગ-યા પ્રમાણે ગણાવે છે 'પ્રાણાપાન-નિમિષોચ્છેષ-જીવન-મનો-મતીન્દ્રિયાત્તર-વિકારા સુખ-દુઃખ-લેચ્છા-દ્વેષ-પ્રયત્નાદ્યાત્મના લિંગાનિ । [વૈસુ ૩,૨ ૪]

પરમાત્માનુ ધ્યાન કરે છે, તે મોહ પી કુષ્ટ ત્રયિને ઈદી નામે એ શ્રમણ મોનો પણ જે મોહની ત્રયિ ઈદી નાખી, રાગદ્વેષ રૂ કરી સુખદુઃખમા મમાન જીવિવાગો થાય છે, તે અક્ષયસુખ પામે છે મોહમન રૂ કરી, ત્રિપથોમા વિરત થર્ન, મનનો નિરોધ કરી જે પોનાના ચૈતન્ય સ્વરૂપમા સમરન્ધિત થાય કે, તે શુદ્ધ આત્માનુ ધ્યાન કરનારો મને ૮ [પ્ર ૨૮૦ ૧૦૬] જેમને પાથોનુ મમ્યક્ષણ ૮, જાએએ અતરંગ અને મહિરંગ પત્રિહ તત્ત્વો છે, તથા જેઓ ત્રિપથોમા આનન્દાત નથી તે શુદ્ધ ભાવોરાગા કહરાય જે શુદ્ધ , તે જ માયો શ્રમણ છે તે જ ઈર્મન છે, તેન જ ગાન છે, તો જ નિર્વાણ છે, અને તે જ સિદ્ધ છે તેને નમસ્કાર કર થ દો કે મુનિ, પરંતુ જે આ ઉપદેશ સમજે કે તે થોડા જ વખતમા 'પ્રત્યક્ષતા' એવું કે મિદ્ધાતનુ રૂપ્ય પ્રાપ્ત કરે છે [પ્ર ૨ ૭૪ પ]

પારમાર્થિક

મુખ

શુદ્ધ ભાવોરૂપે પશ્ચિમેના આત્માને મૌથી અધિ આત્મામાથી જ ઉત્પન્ન થયેનું હિસોના ત્રિપથોથી અતીત, ઉપમાગદિત અતત આ નિરવચ્ચિત એવું પરમ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે જે મુનિ વાનિ નર પાથો તથા તેમનું નિરપણ મરતા શાશ્વત્યનો સારી મીને જાણે છે^૧ જે

૧ અલીને તેમા શક્તિ કરીને તે પ્રમાણે આચરણવાગો થાય છે — કીમ

મયમ^૧ અને તપથી^૨ યુક્ત છે, ગમગદ્દિન છે, તથા
મુખદુખમા મમશુદ્ધિવાળો છે, તે શુદ્ધ બાવોવાળો કહેવાય
[પ્ર ૧,૧૩ ૪]

૧ 'પાત્ર હૃદિરો તથા મનની અભિલાષાઓ બંધને ॥
પ્રકારના છવેની હિંઆમાથી આત્માને રોગી પોતાના સ્વ પમા
સ્થિત થવારૂપી સયમ' — ટીકા

૨ બાહ્ય અને આંતર તપોભવને મરજે મમકાયાં મનુઓ
વડે અખતિ પ્રતાપવાળા શુદ્ધ આત્મા વિશાળવારૂપી
તપ — ટીકા

આત્માનુ શુદ્ધ સ્વરૂપ

સ્વયંભૂ જ્ઞાન તથા દર્શનને આવરણ કરનાર,
 વીર્યોન્નિ દોરવવામાં અતરણ કરનાર, અને
 દર્શન તથા ચારિત્રમાં પ્રતિબિંબ કરનાર (મોહનીય) કર્મોદ્ધી
 રૂપ વિનાનો થયેતો તથા બીજા સ્થાની મ દ વિના — સ્વયં —
 શુદ્ધ બાવેથી ત્રિશુદ્ધ મનેતો આત્મા નેયશ્વર પાથોનો
 પાર પામે છે એ પ્રભાણે પોતાની મેળે જ પોતાના
 મન સ્વભાવને પામેતો સર્વશ તથા જણે કોઈના
 અધિપતિઓથી પૂજાયેતો તે આત્મા ‘સ્વયંભૂ’ કહેવાય છે
 તેની એ શુદ્ધ સ્વભાવની ઉત્પત્તિ નાશ વિનાતી છે અને
 તેની અશુદ્ધિનો વિનાશ ફરી ઉત્પત્તિ વિનાતો છે તેનું
 સિદ્ધપણ બીજા કશાથી ઉત્પન્ન નથી થયું તેથી કમાનું
 કાંઈ પણ નથી તેમ જ તે બીજા કશાને ઉત્પન્ન પણ ન કરતું
 હોવાથી કોઈનું કાગળ પણ નથી મુક્ત શ્રવ સામ્યન છે
 હતા તસારાવધાની અપેક્ષાએ તેનો ઉચ્છેદ છે

સ પૂર્ણપણાની ઉત્પત્તિની દૃષ્ટિએ તે બ-ન્ય^૧ છે, છતાં
અનુદ્ધપણામા શ્રી ઉત્પત્તિની અપેક્ષાએ તે અબબ્ય છે,
પરન્વભાવની અપેક્ષાએ તે શન્ય છે, છતાં સ્વ-સ્વભાવની
અપેક્ષાએ તે પૂર્ણ છે, વિશુદ્ધ કેવળજ્ઞાનની અપેક્ષાએ તે
વિજ્ઞાનયુક્ત છે, છતાં અશુદ્ધ ઇન્દ્રિયજ્ઞાનાન્તિની અપેક્ષાએ તે
વિજ્ઞાનરહિત છે મુખ્યાવસ્થામા જીવો અભાવ નથી જ
[પ ૩૬ ૭] તેના સ્વરૂપો ધાત કરનારા ધાતિમ્ભો^૨ નાશ
પામી ગયા છે તેનું અનંત એવું ઉત્તમ વીર્ય છે, તેનું તેજઃ
પણ અધિક છે, તે ઇન્દ્રિય (વ્યાપાર) રહિત બની, જાને જ
જ્ઞાન અને મુખ્યરૂપ બન્યો છે તેને હવે દેહગત સુખ યા
દુઃખ નથી કામજી કે, તેને અતીન્દ્રિયત્વ^૪ પ્રાપ્ત થયું છે
[પ્ર ૧,૧૩ ૨૦]

સપ જ્ઞાના જાને જ્ઞાનસ્વરૂપ મનેવા તેને મન^૩
કન્યો આ તેમના પરિણામો પ્રત્યક્ષ^૫

૧ મુક્ત થવાને તાય૦'

૨ આ ૧૭ પા ૮૦ ઉપર નોંધમા ગણાવેલા આઠ કર્મોમાથી
જ્ઞાનાવરણીય, જ્ઞાનાવરણીય, અને અતશય એ આર કર્મો
ધાતિમ્ભ હોવાય છે ૧૨૯૩૬ તે આત્માના જ્ઞાનાદિ ડોહોને
સીધો ધાત કરે છે બાકીના આર અધાની છે

૩ જ્ઞાન અને દર્શનરૂપી તેજઃ' — ટીકા

૪ ઇન્દ્રિયાદિ વડે હવે તેની જ્ઞાનાદિ ક્રિયાઓ નથી
થતી' — ટીકા

૫ જે જ્ઞાન ઇન્દ્રિય અને મનની મહાય સિવાય જ ફક્ત
આત્માની યો ચતાના બળથી ઉત્પન્ન થાય છે, તે પ્રત્યક્ષ અને જે
જ્ઞાન ઇન્દ્રિય અને મનની સહાયતાથી ઉત્પન્ન થાય છે, તે પરોક્ષ

બની ગયા કે તેને હવે તે જ્ઞાનુ જ્ઞાન અવગ્રહાદિ
ક્રિયાઓપૂર્વક^૧ ક્રમે ક્રમે નથી થતું. તેને કશું પરાક્ષ નથી
કારણ કે, તે જાત જ જ્ઞાનરૂપ બનેલો છે તે ઇન્દ્રિયાનીત
(ઇન્દ્રિયનિગ્નેષ) હોઈ, તેને ઇન્દ્રિયોની મધી નથી તે
બધી બાજુએ જરી ઇન્દ્રિયોના ગુણોથી સમૃદ્ધ બનેલો છે
ઇન્દ્રિયોની મહાપતા વિના કેવળ આત્મા વડે આગાશાદિ
અમૃત તત્ત્વોનું કે મૂર્ત દ્રવ્યોના પાણુ અતીન્દ્રિય એવા
પરમાણુ વગેરે પાંચોનું મા નો ક્ષેત્રકાળ રંગેરથી ન કાચેની
રંગુમોનું તથા પોતાનું કે અન્ય દ્રવ્યનું એમ બધાનું જ જ્ઞાન
થાય છે, તે અમૂર્ત અને અતીન્દ્રિય હોઈ પ્રત્યક્ષ છે
ત્યારે આત્મા અનાદિ મધ્યવશાત્ મૂર્ત (સગીરી) બને છે

૧ ઇન્દ્રિય અને મનથી ન જ્ઞાન થાય છે તેના ચાર મુદ્દા
ભેદ લેાય છે જમકે પદ અવગ્રહમાં કાઈકે સ્પર્શ થતા
આ કઈ કે અણુ પ્રથમ જ્ઞાન થાય છે તે અન્યજ્ઞ જ્ઞાન
અવગ્રહ કહેવાય છે ત્યાર બાદ તેનો વિશેષ રૂપે નિશ્ચય
કરવા ને વિચારણા થાય છે તે દેહા જમકે આ દોરજનો
સ્પર્શ છે કે સાપનો ? — એવો સંશય થતા વિચારણા થાય છે
કે આ દોરજનો સ્પર્શ હોવો જોઈએ સાપ હોય તો ફાટો
માર્ગ વિના ન રહે દેહાનારા મહાજ કરેલા વિરોધનો કઈકે
અધિક એમગ્રતાથી જ નિશ્ચય થાય તે અવાય
અવાયરૂપ નિશ્ચય કેટલા સમય સુધી કાયમ રહે છે પણ
પછી મન મીલ વિષયોમાં આવ્યું જતા તે નિશ્ચય હુમ થઈ
નય છે છતાં તે એવો સંસાર મૂકતો નય છે કે જોઈ આગળ
કાઈ નિમિત્ત મળતા એ નિમિત્ત વિષયનું ગમરા થઈ આવે
આ નિશ્ચયની સતત ધારા તત્કાલ સંસ્કાર અને સંસ્કારજન્ય
સ્મરણ એ બંન્ના બાંધારો ધારણા દેવાય

ત્યારે જ તે પોતાનાથી જાણવા યોગ્ય મૂલ પદાર્થોને
અવગ્રહ, ઈલા વગેરે ક્રમથી જાણે કે અથવા નથી જાણે
[પ્ર ૧,૫૩ ૮]

સર્વ ગતતા

આત્મા નાન જોટસો હોવાથી અને નાન
નેય જોટલુ હોવાથી, તથા જેય લોક
અને અસોક એમ નવ હોવાથી, જ્ઞાનરૂપ આત્મા
મર્ગગત કહેવાય છે તે આત્મા જ્ઞાન જોટનો ન હોય, તો
કા તો તેનાથી અધિક હોય કે ઓછો હોય તે ઓછો
હોય, તો આત્માની મહાત્મ્ય જ્ઞાન અચેતન હોઈ, કેમ કરીને
જાણી શકે? અને આત્મા તે જ્ઞાનથી અધિક હોય, તો
જ્ઞાન વિના કેમ કરીને જાણી શકે? માટે, જ્ઞાનમય હોવાથી
સ્વયંજ્ઞાની જિનવર સર્વગત છે એમ કહીને તેમજ
જગતના તમામ પદાર્થો તેના સિંધરૂપ હોવાથી તદ્દગત કે
જ્ઞાન આત્મા જ છે, કારણ કે આત્મા વિના જ્ઞાન ક્યા રૂપ
શકે? માટે જ્ઞાન આત્મા છે, અને આત્મા નાન છે અથવા
અન્ય (સુખાદિ) પણ કે [પ્ર ૧,૨૧ ૭]

આત્મા જ્ઞાનમયબાની છે, અને પદાર્થો તેના નેય કે
પરતુ ચક્ષુ અને રૂપ જેમ અન્યોન્યમા પ્રવેશ કરતા નથી,
તેમ જ્ઞાન આત્મા નેય અન્યોન્યમા પ્રવેશ કરતા નથી ચક્ષુ
જેમ રૂપોમા પ્રવેશ કરતું નથી તેમ જ્ઞાની પેથોમા પ્રવિષ્ટ
થતો નથી, કે તેઓ વડે આવિષ્ટ થતો નથી છતાં અજેય
જગતને તે ચોક્કસ જાણે છે અને જુએ છે લોકમા જેમ
દૂધમા રૂસાવેલું ઇન્નીય રતન પોતાના પ્રદાસથી દૂધને આપી
દે છે તેમ જ્ઞાન અર્થોને આપી દે છે તે અર્થો જ્ઞાનમા

ન મેય તો જ્ઞાન નવગત ન બને પરંતુ જો જ્ઞાન સર્ગત
 હાય, તો અથો જ્ઞાનમા ન્થિત નથી એમ એમ કહેનાય ?
 એવી બગનાન નેય પદાથોને નથી સ્વીકારના, નથી ત્યાગતો
 કે નથી તેમનારૂપે પરિણુનનો છતાં મનુ નિરવગેય ચારે
 તરફથી જાણે છે [પ્ર ૧૪૮૩૦]

જ્ઞાન ના જે જાણે છે તે જ જ્ઞાનરૂપ છે જ્ઞાન
 નહીં આત્મા જ્ઞાયક થતો નથી માટે
 આત્મા જ જ્ઞાન છે આત્મા જ્ઞાનરૂપે પશ્ચિમે છે અને
 બધા પાંચે તે જ્ઞાનમા ન્થિત થાય છે નેય દ્રવ્ય અતીત,
 અનાગત અને તર્તમાન એમ ત્રણ પદાગ્રનું છે અને એમા
 આત્મા તમજ બીજા પાંચ દ્રવ્યોનો સમાવેશ થાય છે ૧ તે
 બધા ૧ થોડા વિદ્યમાન તથા અવિદ્યમાન બધા પદાર્થો
 પોતપોતાના રીતે સહિત તર્તમાનકાનિકની પેઠે કેવલ
 જ્ઞાનમા નો છે જે પદાર્થો હજુ ઉત્પન્ન નથી થયા અને
 જે ઉત્પન્ન થઈને નષ્ટ થઈ ગયા છે તે મધ્ય અવિદ્યમાન
 છે ૨ના એવજ્ઞાનને ને બધા પ્રત્યક્ષ છે જે અતીત કે
 અનાગત પદાર્થો એવજ્ઞાનને પ્રત્યક્ષ ન થતા હોય, તો તેને
 વિન્ય માણુ કહે ? જેઓ ઇદ્રિયગોચર પાંચીં અવગ્રહ હતા
 રંગેર કમપૂર્વક જાણે છે તેઓને પરોક્ષ વસ્તુ જાણવી

૧ જેમ દીવો બી ન પાંચેનિ તેમજ પોતાને પણ પ્રાપ્તિ
 ૨ છે તેમ આત્મા પોતાને તેમજ પરને બનેને જાણે છે તેથી
 તેનો પણ નયમા સમાવેશ થાય છે

૩ જુઓ પા ૭૨ નો ૧

અશક્ય હોય પણ અતીન્દ્રિય જ્ઞાન તો પ્રદેશયુક્ત કે પ્રદેશરહિત, મૂત કે અમૂર્ત, અતીત કે અનાગત પર્યાયોને જાણે છે વળી, જે ત્રિભુવનમ્થ ત્રિકાલિક પદાર્થોને એમ સાથે ન જાણી શકે, તે મવા પરિણામો મહિત એક દ્રવ્યને પણ ન જાણી શકે, અને જે આત પર્યાયોયુક્ત એક દ્રવ્યને પણ ન જાણી શકે, તે અનત દ્રવ્યોને પણ એમ માથે રી રીતે જાણી શકે? જે જ્ઞાનીનું જ્ઞાન જુદા જુદા અર્થોને અવધાનીને ક્રમપૂર્વક છિત્તપત્ર થાય, તો તેનું તે જ્ઞાન નિત્ય પણ ન કહી શકાય, ક્ષામિક^૧ પણ ન કહી શકાય, સર્વગત પણ ન કહી શકાય એક મમયે ત્રિકાલવિવચક સર્વત્ર ગેરવા સર્વ પદાર્થોને જાણનાર એ જ્ઞાનનું માહાત્મ્ય તો જુઓ! [અ ૧,૪૭-૫૧]

બધરહિતતા

નવજાની તે બધા પદાર્થો જાણે છે, છતાં તેમને કારણે રાગાદિ પશ્ચિયામ પામતો નથી, તેમને મહત્ત્વ કગતો નથી, કે તેમને મનતો નથી, તેથી તેો કશું બધન નથી થતું કમો તો પોતાનું ફળ અવશ્ય આપવાના જ પરંતુ તે ફળોમા જે મોહિત થાય છે કે રાગદ્વેષ કરે છે, તે બધન પામે છે જેમ શ્રીઓમા માયાચાર અવશ્ય હોય કે, તેમ તે અગદતોને કર્મના ઉપકાળમા ય્યાન, આમન, વિદ્યા, ધર્મોપદેશ તગેરે અવશ્ય હોય કે પરંતુ તેમની તે બધી ક્રિયાઓ કર્મના પરિણામરૂપ (ઓદયિની) હોય છે તે મોહાદિ વિનાની

૧ આવરતોનો ક્ષય થવાથી પ્રાપ્ત થયેલું સ્વાભાવિક કેવલજ્ઞાન

દેનાથી તેનાથી જૂના મ્મનો માન દાર થાય છે નહીં
જાન થતુ નથી [પ્ર ૧, ૫૨ ૪-૬]

પારમાર્થિક જ્ઞાનની જે સુખ પણ જે પ્રકારનું
નુખરપના છે અતીર્થ અમર્ત, અંતે અનિર્થ
મન હયાદિની મદાય વિના રાય

ઉત્પત્ત થયતુ મંપણ અનત જવાડો આપેતું વિમન તથા
અવતારા ક્રમથી રહિત જે જ્ઞાન / તે જ ઐકાતિક સુખ કે
જે કેવલજ્ઞાન છે તે જ માયુ સુખ પણ છે કેવલજ્ઞાનીના
જવા ધાતિકમો લય પામ્યા હાવાથી તેને કશો જે હોનો નથી
સ્વાભાવિક જ્ઞાન-ર્ગનો ધાન કરનારુ તેનુ મધુ અનિષ્ટ
નાશ પામી ગયુ અને પાથેનો પાગ પામેતુ પાન અને
લાભ તથા અતોમ્મા નિતાર પામતુ દર્શન એ હજુ વળુ
તેને પ્રાપ્ત થઈ તેનુ સુખ સત સુખોમા પગ્મ કે એમ
જે માન / તે જ અન્ય (મોક્ષના અધિકારી) કે જે નથી
માનતો તે અમન્ય છે [પ્ર ૧, ૫૬ ૬૨]

મનુષ્યો, અસુરો અને દેવોના અધિષ્ઠા સાર્વજનિક
હદિયોથી પીતિ થઈ તે કુખ સતન ન થવાથી રમ્ય
વિષયોમા મ્મ છે જેમને નિયયોમા ગતિ છે તેમને કુખ
સ્વાભાવિક છે એમ જાણે નહીં તો નિયયો માટે તેમની
પ્રવૃત્તિ જ ન સમજે ત્યા પણ સ્વભાવથી જુદી જુદી
હદિયોથી બોમ્મ હજુ નિયયો પામીને મુખરો પરિણમનો
આત્મા પોને જ સુખનુ કારણ છે દેહ નથી એ તો
નહી જાણુ ? દેહ આ મોમ્મા કે સ્વમ્મા જીવને કથુ
સુખ આપતો નથી જીવ પોને જ જુદા જુદા વિરોને

૧૨ થઈ, જાતે સુખ કે દુઃખરૂપે પરિણમે) એ પ્રમાણ
ને આત્મા પોતે જ સુખરૂપ હોય, તો પછી વિષયોનું સુ-
કામ કે? નેને અધિગ્નો નાશ કરનારી દષ્ટિ જ પ્રાપ્ત થઈ
હોય, તેને દીનાનું શુ પ્રયોજન? જે પ્રમાણે આકાશમાં
આદિત્ય દેવ પોતે જ તેજસ્વ તથા ગમ્ભીર છે, તે પ્રમાણે
મુક્ત આત્મા (મિદ્ધ દેવ) પોતે જ્ઞાન તથા સુખરૂપ છે
[પ્ર ૧, ૬૩ ૮]

૭મરૂપી મયિનતાથી રહિત બનેરો, સર્વ દર્શન તથા
જ્ઞાનયુક્ત બનેરો તે જીવ આયુષ્ય પૂરું થયે લોકની ગમ્યે
(આવેલા મિદ્ધ ક્ષેત્રમાં) જઈ પહોંચી ઇન્દ્રિયાતીત, અનંત,
બાધારહિત, આ આત્મિક સુખ પામે છે [પ ૨૮] પ્રકૃતિ,
નિયતિ, અનુભાગ અને પ્રદેશ એમ ચાર પ્રકારના મધ્યથી
સત્ત્વ મુક્ત થયેતો જીવ ગિર્ધ્વ જાય છે બીજા મધ્યા
પર્વ, પશ્ચિમ, ઉત્તર, દક્ષિણ, ઉપર અને નીચે એમ છ
દિશાઓમાં જાય છે [પ ૭૧-૩]

૧ જીવમાં મ્હવરમાણુઓ બધાય છે તે વખતે જ તેમાં
ચાર અંશોનું નિર્માણ થાય છે (૧) જ્ઞાનને આવૃત્ત કરવાનો,
દર્શન અટકાવવાનો કે સુખદુઃખ મનુભવાવવાનો વગેરે સ્વભાવ
તેને 'પ્રકૃતિ' બધ મ્હે છે (૨) તે સ્વભાવથી અમુક વખત નુગી
મ્યુત ન થવાની કલમચર્ચા તેને નિયતિ બધ મ્હે છે (૩)
સ્વભાવનું નિર્માણ ૧૧ વા સાથે જ તેમાં તીવ્રતા મ્હતા આદિપણે
દ્વાનુભવ પ્રાપ્તનારી વિશેષતાઓ બધાય છે તેને અનુભાવબધ
મ્હે છે (૪) સ્વભાવ દીઠ તે પરમાણુઓ અમુક અમુક
પરિમાણમાં વહેવાઈ જાય છે તે પરિમાણવિધાને પ્રદેશબધ
મ્હે છે

૫

માર્ગ

૧

જ્ઞાન ક્ષણે જીવ અદ્વૈત, પુણ્ય પાપ આસવ
ચારિત્ર મવગ નિજરા, બધ અને મોક્ષ — એ

નવ પાથોનું જ્ઞાન મુમુક્ષુને આવશ્યક છે

જ્ઞાનીએએ તે નવ પદાર્થોનું સ્વરૂપ જે રીતે કહી બતાવ્યું છે,
તેના ઉપર શ્રદ્ધા અથવા રુચિ — એનું નામ સમ્યક્ત્વ અથવા
સમ્યગ્દર્શન તે નવ પદાર્થોની યથાર્થ મમજ — તેનું નામ
જ્ઞાન અને તેને કારણે વિષયોમાં વ્યવહારથી ગદ્ગત બની,
સમભાવપુરુષ વર્તન — તેનું નામ આગ્રિ શ્રદ્ધા અને જ્ઞાનપુરુષ
એક રાગદ્વેષ વિનાનું ચારિત્ર, એ જ મોક્ષનો માર્ગ છે
જેઓ મોક્ષના અધિકારી છે એવા વિવેકશુદ્ધિવાળા કુરુશે
તે માર્ગ પામે છે [૫ ૧૦૬ ૮]

આસવ અને
સ વર

આસવ એટલે દાર જે જે પાપ
ક્રિયાઓથી આત્માને કર્મ-બંધન થાય છે
તે 'આસવ' એટલે કે કર્મ-બંધનનું દાર

કહેવાય છે. મયમ-માર્ગમાં પ્રવર્તી, ઇન્દ્રિય, કપાય^૧ અને મશાનો^૨
નિમ્મલ કબ્બામાં આવે, તો જ આત્મામાં પાપ દાખલ થવાનું
દાર બંધ થાય એટલે કે 'મવર' પ્રાપ્ત થાય જેને સવ
દ્રવ્યોમાં રાગદ્વેષ કે મોહ નથી, તથા જે સુખદુઃખ મમાન
છે, એવા બિંધુને શુભ કે અશુભ કર્મ બંધાતું નથી જે
વિગત મનુષ્યો મન-વાણી-કાયાની પ્રવૃત્તિમાં પાપભાવ કે
પુણ્યભાવ નથી હોતો, તેને સર્વ 'સવર' છે તેને શુનાશુભ
કર્મ નથી બંધાતું [પ ૧૪૦ ૩]

નિર્જરા

આ પ્રમાણે મયમ આચરનાથી નવા
આવતા કર્મ બંધ થાય છે, પરંતુ

પાંડવાના બંધાયેલા કર્મો ત્યાં સુધી ખખેરી નાખ્યા નથી,
ત્યાં સુધી આત્મા શુભાશુભ ભાવો પામ્યા જ કરવાનો અને
નવા કર્મો બંધાતા જવાના તે બંધાયેલા કર્મો ખખેરી
નાખવા તેનું નામ નિર્જરા જે માળુમ મયમ વડે નવા
કર્મો આવતા અટકાવી, ધ્યાનયોગથી સુક્ત બની, મનુવિધ
તપો આચરે છે, તે અવસ્થા પોતાના અનેક કર્મો ખખેરી
નાખે છે જે આત્માથી મયમયુક્ત બની, જ્ઞાનમ્વરૂપ

૧ ક્રોધ મોહ માન અને માયા એ ચાર રૂઝિઓ ટવના
શુદ્ધ સ્વરૂપને મલિન કરતી હોવાથી ક્ષાય કહેવાય છે

૨ આદ્યાર ત્રય પરિમલ અને મેધુન એ ચારને સપ્તાઓ
કહેવામાં આવે છે

પ્રત્યક્ષતાથી અન્ય કાંઈ આવરતો નથી, અને (અમાર) હા તો નથી ત્યાર ને પાગ્માર્થિક દષ્ટિએ મોક્ષમાર્ગી કે એમ કહેવાય જે પુરુષ અનન્યમય આત્માને આત્મા નડે જાણે છે તથા જુએ છે, તે નિઃસ્વપ્નવત્ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર્ય મને કે સુક્ત જીવ સર્વ વસ્તુઓને જાણે છે, નથી જુએ છે, તેથી તે અનત સુખ પણ અનુભવે છે અનત જ્ઞાન અને અનત સુખ એક જ છે, એવું બધું જીવ જાણે છે અનન્ય જીવ તેડુ નથી જાનતો માધુઓ કહે છે કે દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર્ય એ મોક્ષમાર્ગ છે માટે તેમને મેવવા પરતુ, ને જણથી તો બધું પણ થાય અને મોક્ષ પણ થાય કેટલાં સરાગી જ્ઞાની જીવ એમ માને છે કે, અર્હતાદિની બક્ષિયથી દુષ્કર્મો થાય છે પરતુ તેનાથી તો જીવ પરસમય-રત થાય છે મગ્ન કે, અર્હત મિત્ર ચૈત્ય શાસ્ત્ર માધુસમૂહ અને જ્ઞાન એ બધાની બક્ષિયથી પુરુષ પુણ્યક્રમ માવે છે પણ ર્મક્ષય નથી કરેતો જેના હૃદયમાં આકુમાર પણ પગન્યમાં રાગ છે તે પોતાના શુદ્ધ સ્વરૂપો નથી જાણતો બહેને તે મર્વ ચાસ્તો ભણેતો હોય આત્મ-ધ્યાન વિના ચિત્તભ્રમણને રોધ થતા શક્ય નથી, અને જેણે ચિત્તભ્રમણ અટકાવ્યું નથી તેને શુભાશુભ ક્રમ બધાતા મટવા શક્ય નથી માટે નિરુત્તિ (મોક્ષ)ના અમિનાથીએ નિસંગ અને નિર્મળ

૧ બધું જેટલે કે ૭ બધિયમાં સુક્ષ્મ પામી રહે તેવી શાગ્યતાવાળો છે ૭ તેવી શાગ્યતા વિનાનો છે તે અમર કહેવાય

ચર્ચિતે (૨૩૨૫)સિદ્ધ આત્માનુ ધ્યાન કરવું, તો જ તેને
નિર્વાણ પ્રાપ્ત થશે બાકી, જૈન સિદ્ધાંત કે તીર્થંકરમા
શ્રદ્ધા-શુદ્ધિવાળા, મુન ઉપર રુચિવાળા તથા મધ્યમ-તપથી
યુક્ત મનુષ્યને પણ નિર્વાણ દૂર જ છે મોક્ષની
કામનાવાળાએ ક્યાય કિચિત્ માત્ર રાગ ન કરવો તેવો
બન્ય છુદ આ બનમાગરને તરી જાય છે [૫ ૧૫૪-૭૩]

૨

સન્યાસ આ બધું જાણી, જો તારે દુ ખમાથી
છુટકારો જોઈતો હોય, તો મિલ્કીને,
જિતેશ્વરો અને શ્રમણોને પુન પુન નમસ્કાર કરી
શ્રમણપણુ નીકાર તેનો વિધિ આ પ્રમાણે છે વડીનો,
જી, અને પુત્રે રાજપુત્રીથી છટો કરેતો તે મુમુક્ષુ
બધુનર્ગની રમ્મ લઈ, આચાર્ય પામ જાય તે આચાર્ય
જ્ઞાન, દર્શન, આગ્નિ, તપ અને વીર્ય—એ પાંચ આચારનાળો
હોય, ગણુનો અધિપતિ હોય, શુભાદ્ય હોય, ત્રિગિષ્ટ કુલ,
રૂપ અને વયયુક્ત હોય તથા બીજા શ્રમણોને ઇષ્ટ હોય
તેની પામે જઈ, તેને નમસ્કાર કરી ‘મારો નીકાર કરો
એમ કહેવું પડી, તે રૂપા કરે એટલે જૈન માધુનો આ
પ્રમાણે વેશ ધારણ કરવો પ્રથમ તો ‘૮ બીજાનો નથી,
બીજા મારા નથી, અહીં મારું કાઈ નથી એવો નિર્ય
કરી, જિતેન્દ્રિય થઈ, જન્મતી રખને જેવું રૂપ હતું તેના
બનવું (અર્થાત્ રજાદિનો સર્વથા ત્યાગ કરવો), કેશ, દાઢી
વગેરે ઉપાડી નાખવા પગ્ગિરહ વિનાના શુદ્ધ મનવું
હિંસાદિગહિન બનવું શરીરના મરકાર છાડી દેવા

માતકિતપૂરત પ્રગતિ ન કરી અને નુનાશુન બાવેનો
ભાગ મ્હી સુધ્ધ બાવયુક્ત તથા નિર્વિસ્તૃપ મમાધિરૂપ
યોગ યુક્ત મનુ જૈનમાધુનો પગની અપેક્ષા વિનાનો આ
વેશ પનનવ ॥ વિશાલ મનાર ૧ આમ પરમહુ પામે
જૈનમાધની નીલા ભદ્ર, તેો નમઃગર કરી, તેની પામે
સ્તમલિન આચાર્ય આજગી, તેમા પ્રયત્નનીલ થનારો માચો
શ્રમજ થયો મ્હેવાય શ્રમજ થયા છતા, જે મુનિ જિતે
કર્તા પાધો ઉપર શ્રદ્ધા નથી કરેનો તે સાચો શ્રમજ
નથી અને તે આત્માડુ જુદા મરૂપ પણ પ્રાપ્ત મ્હી
મમારો નથી જેની મોદદિષ્ટિ નાશ પામી છે, જે
માનવ, યજ્ઞ ૧, જે વિગમચરિતમા ઉગ્રમવન , તે
નદાત્મા ધર્મ એવો કે જુદા આત્મામ્ ૫ મો ,
[પ્ર ૧ ૮૧ ૨ પ્ર ૩ ૧ ૭]

મૂળ ગ્રામો પાત્ર મ ભવ પાત્ર મભિતિ ૧ પાત્ર
હયોગો નિરોધ, કેશ દૃપાવવા ૧૧
આરત્ય ક્રિયાઓ ૨ વન્ધગદ્ગિતતા અગ્નિન બુધિશય્યા,

૧ શાલવા-જેસવામા વસ્તુના રેવા-મૂકવામા વગરમા
૧૫ / તુની હિસા ન થાય તે માટે એઈ-તપાસીને પ્રવૃત્તિ
રવાના પાત્ર નિયમો સમિતિ મ્હેવાય શ્રદ્ધા મિશન માટે
મુખ્ય આ માગાનુ અતિમ ઉપદેશ ૧ પુસ્તક પા ૧૩૯ ૬૦

૨ તે છે આ પ્રમાણે (૧) સામાવિક — એવો ૨
દુષ્ટિ તનનો ત્યાગ કરી ધાર્મિક બાળનોના ચિત્તનપૂવક સમ
ભાવમા ચિત્તને સ્થાપિત કરવું તે (૨) ચતુર્વિ રતિસ્તવ — એટલે
૩ ૨૪ નીચ કરોનું નામ દૂષક સુલકીતન (૩) વદન — નં ૩ ૬

દાતણ ન કરતુ, િભા િભા જમતુ અને એક નાર જમતુ એ
ગટને જિનવરે શ્રમણના 'મૂળ ગુણો' કલા છે તેમા પ્રમા
કગ્નાર શ્રમણનુ શ્રમણપણુ રદ થાય છે, અને તેને ફરી
નવેસર દીક્ષા લેવી પડે ૭^૧ દીક્ષા આપનાર ગુરુ
'પ્રનળ્યાદાયક' કહેવાય છે અને મયમનો એકદેશીય કે
મનદેશીય છેદ કરી ફરી તેમા ન્યાપન કરનાર ગુરુ 'નિર્ધાપક
કહેવાય છે પોતે સાધના રહીને પ્રવૃત્તિ કરી હોય, છતા
કોઈ શ્રમણના સયમનો છેદ થઈ જાય, તો આરોચના કરી,
ફરી પ્રવૃત્તિ શરૂ કરવી એટલુ જાસ છે પરતુ, જાણુતા જ
સયમનો ભંગ કયો હોય, તો જૈનમાર્ગની વ્યવહારક્રિયામા
ચતુર એના શ્રમણ પામે જઈ, પોતાનો દોષ તેની આગળ
પ્રકાશિત કરી, તે જેમ બતાવે તેમ કરવુ શ્રમણે ગુરુની
મોગનમા કે અન્ય ધ્યાને પોતાના શ્રમણપણાનો ભંગ થના
દીધા વિના, તથા પરદ્રવ્યમા ઇષ્ટ અનિષ્ટ મળધો ત્યાગીને
વિહરવુ જે શ્રમણ હમેશા દર્શનપૂર્વક, જ્ઞાનને અધીન રહીને
આચરણુ કરે એ, અનંત ગુણુ સહિત જ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મામા

વસ્તુથાગ્ય ધર્માચાર્યોને વિધિસર નમન, તથા કરેલા દોષાની
કળનાત અને હામાપ્રાપ્તના (૪) પ્રતિક્રમણ — એટલે કે શુભ
આચારમાથી અશુભ આચારમા પ્રવૃત્તિ કરી હોય ત્યાંથી શુભમા
વિધિપૂર્વક પાછા આવવુ તે (૫) કથોત્સવ — એટલે કે ધ્યાન,
મોન અને ધ્યાન તથા શ્વાસોચ્છ્વાસાદિ બાદ કરતા શરીરની અથ
તમામ પ્રવૃત્તિઓના ત્યાગરૂપી તપ (૬) પ્રત્યાખ્યાન — એટલે કે
પ્રવૃત્તિની મર્યાદા નક્કી કરવી — યાઈ પણ હિંસાદિનિવૃત્તિ જેવા
નિયમ લેવો તે

૧ મૂળમા તે છેદોપગ્રાપક થાય છે

નિયતીન રહે છે તથા મૂળ ગુણમાં પ્રયત્નશીલ રહે છે, તેનું અમળપણું ખરપણ કહવાય કે માટે, બોજન કે ઉપવાસ, વિનાશગ્રાસ કે મુમાદ્ગી દેહમાત્ર પરિગ્રહ કે પશ્ચિન મુનિ — એ જામા કે વિશ્વા વગેરેમાં પ્રયત્નશીલ મુનિએ ત્રી. ન ચુક્રિ પ્ર ૩૮૧૫]

મહિમા મૂળ, મેમરા અંગે ચાતવા વગેરેમાં મુનિની સાવધાનતા વિનાની જે પ્રવૃત્તિ છે તે જ તેની રમેશ નિગત ચાતવી દિંમા છે માણુકે બીજે જીવ મરે કે જો' એમ મેદરમગીથી વનનાગને હસાનું પાપ પોણું લાગે છે પરંતુ જે મુનિ સમિલિયુક્ત કે તથા યત્નશીલ જે તેને દિસામાત્રથી મધ થતા નથી આવધાનતાની ન વનનારે અમલ પડે જીવકારોનો મધ કગારે ગણાય છે પરંતુ હમેશા પ્રયત્નપૂર્વ નર્તનારે જગમાં હમગની પેરે નિરપ રહે છે. [પ્ર ૧૧૮]

અનિગ્રહ મુનિની કાયમેષાધી જીવ મરતા ઉપર જાણ્યા પ્રમાણે મધ થાય છે કે નથી પણ થતો પરંતુ પશ્ચિમથી નો મધ આવસ્થ થાય છે તેથી અમણો સર્વનો ત્યાગ કરે કે ત્યા મુધી મુનિ સર્વજ્વનો નિ પેક્ષ ત્યાગ ન કરે ત્યા મુધી તેની ચિત્તશુદ્ધિ થઈ શકતી નથી અને જ્યા મુધી ચિત્ત અગુહ છે ત્યા મુધી કર્મકાય પ્ર કરીને થાય ? પરિગ્રહ કગારમાં આસક્તિ, આરભ કે અનયમ હોવાના જ અને પરસ્પરમાં જ્યા મુધી રતિ છે

ત્યા સુધી મનુષ્ય કમ કરીને આત્માનું પ્રમાણ કરાવે ?
 કાળ અને ક્ષેત્ર વગીને કાર્મ શ્રમણ કાર્મ પરિગ્રહ •
 મેરતો હોય, તોપણ તેણે એવી રીતે વર્તવું કે જેથી
 તેના મનમાં જે ન થાય તેનો પરિગ્રહ ગમે તેટલો
 અમ્મ હોય તોપણ તે નિષિદ્ધ તો હરગિજ ન હોવો
 જે જે અસયમીઓ જેની છાત્રા કંઈ તેવો ન હોવો
 જે જે, તથા મનના, આગળ અને હિંસાલ્લિત વ્યવહાર
 કરનારો ન હોવો જે જે મોક્ષની માર્ગનાં નામો તે દેહને
 લગતો જરા સરખો ખ્યાલ પણ થાય, તો પણ તેને માટે
 તે સગપ્ત છે, તેથી કરીને નિશ્ચરોમે (વનણ, આન
 નગરે) શારીરિક મન્કારોનો પણ ત્યાગ ઉપદેશ્યો છે
 [પ્ર ૩, ૧૬-૨૪]

જૈનમાર્ગમાં મુમુક્ષુને નીચેની માધનમામત્રી સિદ્ધિ છે
 જેવું જન્મ્યું હોય તેવું પોતાનું (નમ) સગી ગુરુવચન
 વિનય અને મુનાવચન જેને આ તોમની અપેક્ષા નથી,
 કે પરમાત્મની આનમ્તિ નથી, જેના આહારવિહાર પ્રમાણમ્
 ડ, તથા જે કપાયગ્રહિત છે, તે જ શ્રમણ કરેલાય જેનો
 આત્મા એવણ્યારહિત છે તેનું ના ઉપવામગ્ધી તપ જ છે
 શ્રમણો એ ઉપવામની જ આગ્રહા કરે છે આગ્રહા વિના,
 બિક્ષાથી જે કાર્મ તેમો માગી લાવે છે, તે ખાવા છતાં
 તેઓ અનાહારી જ કે શ્રમાને કેવળ દેહનો જ પરિગ્રહ
 કે, એ દેહમાં પણ નેને મમત્વાદિ નથી તથા તેને તે
 પોતાની ગમ્તિ ચોયા વિના તપમાં જ ચોજે છે શ્રમણ
 એક જ વાર ખાય છે પેટ પીણ ગળીને ખાય છે બિક્ષા
 માગના જેવું મને તેવું ખાય છે દિવસે જ ખાય છે ગમ્તિ

અપેક્ષા વિના ખાય છ અને મરમાનનો ત્યાગ કરે એ
ગાળા હોય ફદ હોય, યાળી ગયો હોય કે રોગગ્રસ્ત થયા
હોય, તો તેરી અવગ્યામા તેણે પોતાના મન ગુણોનો ઉચ્છે
ન થાય તેવી રીતે, પોતાની શક્તિ કે અવગ્યાને યોગ્ય થયા
કની જે અમળ પોતાના આદારવિહારમા દેશ, કાળ,
ગમ સમિતિ અને સગીરની ગિયતિ જોઈ-વિચારીને વગે છે,
તને થોડામા થોડા બંધન પ્રાપ્ત થાય છ [પ્ર ૩, ૨૭-૩૧]

માસજ્ઞાન જે એકાગ્ર હોય, તે અમળ કહેવાય
અને જેને પદાર્થોનો નિશ્ચય હોય તે જ
એકાગ્ર થઈ શકે પરંતુ અર્થોનો નિશ્ચય આગમથી થઈ શકે
છે માટે આગમજ્ઞાન મેળવવાનો પ્રયત્ન મૌઢી અગત્યનો
છ આગમ બળવા છતાં જો તત્ત્વાર્થમા અદ્વા ન હોય,
તો મુક્તિ ન મળે તે જ પ્રમાણે અદ્વા હોવા છતાં તે
મુજગ સયમ (આચરણ) ન હોય તો નિર્વાણપ્રાપ્તિ ન
થાય અજ્ઞાની જે કર્મનો લાખો કે કરોડો ભવે લાય કરી
શકે તે કર્મના જ્ઞાની જે ઉચ્છ્રામમાત્રમા ક્ષય કરી નાખે
કે વળી જેને દેહાદિમા અલ્પમાત્ર આસક્તિ હોય, તે બધા
આગમે બળ્યો હોય તોપણ મિદ્ધિ મેળવી ન શકે પાપ
સમિતિઓ અને ત્રણ ગુણિઓથી સુરક્ષિત હોય પાપે
હરિયોનો નિગ્રહ કરનારો હોય કપાયોને જીતનારો હોય
અને ગર્ભ તથા જ્ઞાનથી પરિપૂર્ણ હોય તો તે અમળ
મયમો મહાત્મા તેને સત્ત્વ કે ગાંધર્વવર્ગ સુખ કે દુઃખ,
પ્રશમા કે નિર્મલ ઢેદુ કે મોનું તથા જીવિત અને મરણ
સમાન હોય ક ફર્શન જ્ઞાન અને ચાગિર એ ત્રણેમા જે

એળખાથે પ્રયત્નગીવ હાય, તે એકાગ્રતા પ્રાપ્ત કરી શકે ૬,
અને તેનું જ શ્રમપુપણ પરિપૂર્ણ કરેવાય છે બીજી
૬ થી મળતા જે અગ્રાની શ્રમણ મોહ, રાગ ૭ થી પામે
છે, તે વિવિધ કર્મોથી બધાય છે પરંતુ, જે શ્રમણ
અન્ય દ્રવ્યમા ગમ, દ્વેષ કે મોહ નથી પામતો, તે ચોક્કસ
વિવિધ કર્મોનો ક્ષય કરી શકે ૭ [પ્ર ૩, ૩૨-૪]

તેવા-જાતિ જૈન નિહાતમા, શુદ્ધ બાવવાળા અને
શુભ બાવવાળા એમ બે પ્રકારના
શ્રમણો કહ્યા ૮ તેમાં જે શુદ્ધ બાવવાળા છે, તે જ
કર્મમધનથી રહિત (અનાસ્રવ) છે બીજા મધા
કર્મમધનમાં જ છે અર્હતાદિમાં ભક્તિ, તથા શાન્તિ
આચાર્યો પ્રત્યે વત્સલતાવાળો શ્રમણ શુભ બાવવાળો
કહેવાય છે જ્યાં સુધી પોતાની સરાગ અવગ્રહા ૯, ત્યાં સુધી
મતપુરુષોને વદન-નમસ્કાર કરના, તેઓ મામા આવે ત્યારે
જિભા થવું તેમજ અનુમરણ કરવું તોરે પ્રવૃત્તિનો શ્રમણને
નિરોધ નથી હોય અને જ્ઞાનનો ઉપદેશ આપવો, શિષ્યો
મહાશ્વરના, તેમજ પોષણ કરવું આ જિનેન્દ્રોની પક્ષ
વગરનો ઉપદેશ આપવો — એ મગગ અવગ્રહાવાળા મુનિ
ઓની ચર્ચા છે બીજા શ્રવણે બાધા ન થાય તે રીતે અત્યુર્વિધ
શ્રમણમધના મેવાદિ કરવા, તે પણ મરાગ અવગ્રહાવાળાની
પ્રવૃત્તિ છે પરંતુ, તેવી મેના કરવાને અથે અન્ય
શ્રવણોને તકલીફ આપે, તો તે શ્રમણ નથી ગણેતો
કારણકે, તેમ કરવું એ તો ગૃહસ્થ શ્રાવણનો ધર્મ છે
(સગાગીએ) ગૃહસ્થધર્મ પાળતા કે યતિધર્મ પાળતા

જે પાત્રી નિષ્કામ ભુદિથી મનાઈ ગયા તેમ કરતા થાક-
 થાણું મન મધન થાય તો પણ વાવો નહિ રોગથી,
 કુરાથી નૃણ્યાથી કે અમથી પીનિ અમળને નેમને સાધુએ
 યથાશક્તિ તેને મ મરવી રોગી ગુરુ તથા પોતાનાથી
 નાના કે મોટા અમળોની મેવાને અથ લૌકિક મનુષ્યો તથે
 મનનાવરનના બોનવા-ચાનવાનો પ્રસંગ પડે તેનો પણ
 નિર્લપ નથી બા મધી ગુનનામયુક્ત ચર્ચા અમળ કે
 શુદ્ધ થ માટે ક-ચાણુકે છે ના બુદ્ધ તેનાથી યથાક્રમે
 માત્ર પી પગમ મૌખ્ય પ્રાપ્ત થાય કે અનમત શુન
 નવા રામ્ય તેવો તો પણ પાનનિર્મો વિપરીત કન
 આપે કે મમાન મીજ પણ જુની ભૂમિમા નિજ પગિલામ
 પામ છે

વળી અત્પનાનીએ મતારેના નન નિયમ
 અધ્યયન ધ્યાન અને તા આચરનામે પુરુષ પણ મોત્ર નથી
 પામતો માત્ર સુખરૂપ દૈવ-મનુષ્ય-બાદ પામે કે જેમો
 પરમાર્થન માન નથી તથા જેનામાં વિરતકપાય અધિક
 છે તેનાઓની કરેલી નસેવા વોરેન પરિણામે દ્વયકો
 મનુષ્યમાત્ર પ્રાપ્ત થાય છે જે વિતતકપાયને શાસ્ત્રમા
 પાપરૂપે જણાવ્યા છે તેમા મધારેના પુરુષ મુખિ કેવી
 રીતે અપાની શકે તે જ પુરુષ મોક્ષરૂપી સુમાગનો બાગી
 થઈ ગયે કે જે પાપકર્મમાથી ઉપગત થયો દોષ જે મર્ત
 ધમોમા મમદષ્ટિવાગો હોય, તથા જે ગુણસમૂહનું મેવન
 કરનારો હોય અશુભ બાવોમાથી વિરત થયેના અને દુર્લભ
 કે શુભ બાવોરાગા પુરુષો તોફને તાગી મરે છે તેઓની
 મેવા કરનારો જરૂર ઉત્તમ ધ્યાન પામે છે [પ્ર ૩, ૫૫ ૬૦]

વિનય ઉત્તમ પાત્રને જોઈ, ઊભા થયું, વદન
કર્યું, વગેરે ક્રિયાઓ અવશ્ય કરવી

કાગળ કે, પોતાનાથી વધારે ગુણવાળાને આવનો દેખી ઊભા
થયું, તેનો આદર કરવો, તેની ઉપામના કરવી, તેનું પોષણ
કરવું, તેને હાથ જોડવા, તથા તેને પ્રણામ કરવા એમ
જિનોએ કહેલું છે શાસ્ત્રજ્ઞાનમાં નિપુણ તથા સચમ, તપ
ઓ જ્ઞાનથી પરિપૂર્ણ એવા શ્રમણોનો ખીજા શ્રમણોએ ઊભી
આદર કરવો, તેમની ઉપામના કરવી, અને તેમને નમન
કરવું કોઈ શ્રમણ સચમ, તપ અને શાસ્ત્રજ્ઞાનયુક્ત હોય,
પરંતુ જો તેને જિનોએ જણાવેના આત્માદિ પદાર્થોમાં
શ્રદ્ધા ન હોય, તો તે શ્રમણ કહેવાવાને યોગ્ય નથી જે
મુનિ ભગવાનના ઉપદેશ પ્રમાણે વતનારા શ્રમણને દેખી
દેવભારથી તેની ઠેકડી કરે છે, અને તેના પ્રત્યે પૂર્વોક્ત
વિનયાદિ ક્રિયાઓ નથી કરતો, તેનું ચારિત્ર નષ્ટ થાય છે
પોતાનામાં ગુણ ન હોવા છતાં, પોતે શ્રમણ છે એટલા માટે
જે મુનિ પોતાનાથી અધિક ગુણવાળા પાસેથી વિનયની
આકાંક્ષા રાખે છે, તે અનત મસારો ભાગી બને છે
તે જ પ્રમાણે શ્રમણપણામાં વધારે ગુણવાળા મુનિઓ હીન
ગુણવાળા પ્રત્યે વિનયાદિ ક્રિયાઓ આચરે, તો તે જૂરાણું
આચરી ચારિત્રથી બદલ થાય છે

જેને સૂત્રોના પદ ઓ અર્થનો નિશ્ચય થયો
છે, જેના કપાયો જાત થયા કે, અને જે સંવાચારમાં
પ્રગત છે, તથા તપસ્થામાં જે અધિક છે એવો
મુનિ પણ જો લૌકિક લોકોનો સમર્ગ ન તને, તો
તે સચમી થઈ શકતો નથી પ્રવળ્યા લઈને પણ જે

નિમ્ન થ મુનિ ઐર્ષિ મોમા મયેતો નડ છે, તે બત મધમ
 આ તપયુક્ત હાથ પશુ ના લૌકિક જ કાંચો નેમ્મ
 માટે જે શ્રમગુન કુખમાથી મુક્ત થયા હી કમ્પા હોય
 તેણે અમાન ગુણવાગાની કે અધિક ગુણવાગાની મોગનમા
 ગે. જૈનમાગમા ગદીને પશુ જેઓ પાર્થનું ન્વપ
 વિપરીત મમટો એજ તત્ત્વ હ એમ નિશ્ચય કરી મેસે હ
 ન જનિયમા અત્યંત કુખ ભાગવના નામા કાગ મુરી
 બટક , મિયા આચરણથી રાહત પાથોના થયાય
 સ્વપના નિશ્ચયવાગો, આ પ્રમાણચિત્ત એવો મુનિ પરિપૂર્ણ
 નામવ્યવાગો કે, અને તે આ અદ્વૈત મમાગમા મામે
 રખત ઝવેનો નથી [૧૩,૬૧ ૭]

ખડકે જો
પારમાર્થિક દષ્ટિબિંદુ

૧

પ્રાસ્તાવિક

જે દષ્ટિએ જોઈએ તો એમ એટલે જોડોને એટલે જોડો બાપા
 નિના કાર્મ સમજવી શકાય નહીં, તેમ
 સામાન્ય જોડોને વ્યવહારદષ્ટિ વિના પારમાર્થિક દષ્ટિ^૧
 મમજનવી અશક્ય છે વ્યવહારદષ્ટિ અસત્ય છે, અને
 શુદ્ધ પારમાર્થિકદષ્ટિ જ સત્ય છે જે જીવ પારમાર્થિક
 દષ્ટિનું અવલમન લે છે, તથા તે દષ્ટિએ જ જીવ-અજીવ,
 પુણ્ય-પાપ, આસવ-મવર, નિર્જરા, બધ અને મોક્ષ એ
 નન તત્ત્વોનું સ્વરૂપ સમજે છે, તે જ મમજદષ્ટિ જીવ કહેવાય
 પરમ ભાવમા મિથ્ય અધિકારીઓએ વસ્તુનું શુદ્ધ સ્વરૂપ
 જાણવાના પારમાર્થિક દષ્ટિની જ ભાનના કરતી જોઈએ

૧ મૂળમા તેને માટે શુદ્ધ નય, નિશ્ચય નય પારમાર્થિક
 નય' એવા શબ્દો ■ અનુવાનમા બધે પરમાર્થ' દષ્ટિ કે
 પારમાર્થિક દષ્ટિ એવા પ્રયોગ કાયમ રાખ્યો છે નય એટલે

એઓ મધ્ય આત્મા ગિયન છે, તેમને માટે જ આનંદાગ્નિ દષ્ટિ છે [સ ૮ ૧૧-૨]

જ દષ્ટિ આત્માન અમદ્ અમૃષ્ટ, અનન્ય નિયત, અરિગેષ અને અસંયુક્ત જાણે છે, તે પાઞ્ચમીક દષ્ટિ છે આત્મા નથી પ્રમત્ત (મસારી) કે નથી અપ્રમત્ત (મુક્ત) ચરતગ્નિએ, તેને જ્ઞાન છે, દર્શન છે અને ચાત્રિ છે, એમ કહેવામાં આવે છે પરંતુ તેને નથી જ્ઞાન નથી ચૈત્ય કે નથી ચારિત્ર તે તો માન શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વભાવ છે જે માણસ આત્માને એ રૂપે જાણે છે તે સમગ્ર જિનશાસ્ત્રને જાણે છે [સ ૬ ૭ ૧૪૫]

એમ કાર્તિક ધર્માર્થી મનુષ્ય રાજાને જાણે છે તેનો નિશ્ચય કરે છે તથા પત્ની નેત્રી પ્રયત્નપૂર્વક એવા કરે છે, તેમ મોક્ષમામી પુરુષે હવરાજને જ્ઞાની પુરુષો પામેથી જાણી નો નિશ્ચય કરી, તેનું એવન કરવું જોઈએ જ્યાં જુની માહાદિ અતરંગ કમળા અને શરિંગ બહિરંગ નોમ્મ મા અહ-મમ-શુદ્ધિ છે ત્યાં સુધી માણસ અજ્ઞાની છે અજ્ઞાનથી મોહિત થયેની મતિવાગે તથા રાગ દ્વેષ રગેરે અનેક બાવોનુક્ત મ પુરુષ જ પોતાની સાથે સમદ્ કે અસમદ્ એવા શરીર, ભાષણાદિ ધનમાન્યાદિ તથા મામ-નગરાદિ મયિત્ત અમિત્ત મિશ્ર એવા પરદ્રવ્યમા હું આ છું, એમનો છું 'એ મારા છે એ મારા હતા, 'હું એમનો હતો એ મારા થશે તથા 'હું તેમનો થઈશ એના જૂઠા વિગે પો કરે છે પરંતુ સત્ય વસ્તુ જાણનારા મર્વણ પુરુષોએ શુદ્ધ જ્ઞાનથી જાણ્યું છે કે હવ તો હમેશા ચૈતન્ય ન્વ ય તથા મોધ-ચાપાર (ઉપયોગ) રૂપી નક્ષત્રરાગે છે તે

ક્યા જડ દ્ર-મરૂપ છે, કે તુ જડ પદાર્થને ‘આ મારુ છે,’
એમ કહે છે? જો જીવ જડ પદાર્થરૂપ બની શકતો હોય, કે
જડ પદાર્થો ચેતનપણુ પામતા હોય, તો એમ કહી શકાય
કે, આ જડ પદાર્થો મારા છે [સ ૧૭-૨૫]

જ્ઞાન અને
આચરણ

જ્ઞાની પુરુષ સર્વ પરભાવોને પર
જાળીને તેમનો ત્યાગ કરે છે તેથી,
‘જાણુ એટલે ત્યાગણુ,’ એમ નિયમથી

મમજણુ જેમ લૌકિક ચત્તારમા કેઈ વસ્તુને પારકાની જાણી,
માણુસ તેનો ત્યાગ કરે છે, તેમ જ્ઞાની પણ સર્વ પરભાવોને
પર જાણી, તેમનો ત્યાગ કરે છે તે જાણે છે કે, મોહ
વગેરે આત્મિક ભાવો કે આકાશ વગેરે માલ્ય ભાવો
મારા કેઈ પ્રકારે સંબંધી નથી હુ તો કેવળ એક, શુદ્ધ
તથા હમેશા અડધી છુ, અન્ય પરમાણુમાત્ર પણ મારુ
નથી [સ ૩૪ ૮]

જીવ

મિથ્યા દષ્ટિએ આત્માને ન જાણતા, તથા આત્માથી
 બિન વસ્તુને આત્મા કહતા કેટલાક
 મૂઠ્ઠા ભોળા (રાગદ્વેષાદિ) અધ્યવમાનને આત્મા માને છે કે
 કમને આત્મા માને છે મીઠા નળી તીન-મદ પ્રમાણથી
 બિન બિન જાણતા રાગાદિ વૃત્તિઓની પરપરાને જીવ
 માને એ કેટલાક શરીરને જીવ માને છે કેટલાક
 કર્મવિષયને જીવ માને છે કેટલાક તીન-મદ ગુણોનાથી
 કર્મની શક્તિને જીવ માને છે કેટલાક કર્મયુક્ત જીવને
 આત્મા માને છે કેટલાક (આદ્ય પ્રકારના) કર્મોના
 સંયોગને જીવ માને છે બીજા પણ દુર્બુદ્ધિ લોકો
 આત્માનું બિન બિન વર્ણન કરે છે તેઓ પરમાર્થનારી
 નથી [સ ૩૯૪૫]

જીવ-જડના

વિવેક

એ બધા અધ્યવમાનાં ભાવો જડ

દ્રવ્યના પરિણામથી નિષ્પન્ન થાય છે,

એમ વળગાનીઓએ કહ્યું છે તેમને

જીવ કમ કરીને કહેવાય? આરે પ્રકારનું કર્મ, કે જેને પરિણામે

પ્રાપ્ત થતું હજી હુ ખ એ નામથી પ્રસિદ્ધ છે, તે મર્ત જડ

દ્રવ્યરૂપ — પુદ્ગલમય — ઈ અધ્યવમાન વગેરે ભાવો ત્યા

જીવના કહેલા કે, ત્યા ન્યરહારદષ્ટિથી તેમ કહેવું છે, એમ

મમજલુ જેમ લસકર બહાર નીકળ્યું હોય, તો પણ

ન્યરહારદષ્ટિથી ગગ્ગ બહાર નીકળ્યો એમ કહેવાય ઈ

તેમ જીવ તો અરમ, અરૂપ, અગધ, અપર્ગ, અન્યક્ત

(ધર્મિયોને અગોચર), અશબ્દ, અશરીર, શાસ્ત્ર પણ પ્રકારના

વિંગ (ચિહ્ન), આકૃતિ (મન્થાન) તથા ગાના (મહનન)

પિનારો તથા એતનાગુણનાજો ઈ તેને નથી ગગ, દ્વેષ

કે મોહ પ્રમાણ વગેરે કર્મમધનના દારો (પ્રત્યય) પણ તેને

નથી જ્ઞાનાવસ્થાયાદિ કર્મ, કે શરીર વગેરે નોકર્મ પણ

તેને નથી જીવ । જીવ । કમમા નિકામ પામેતો (મમની)

શક્તિઓનો મમહ, શુનાગુણ ગગા વિષ્ણો, શારીરિક,

માનસિક કે સાચિ પ્રવૃત્તિઓ, કપાયો ની તીનતા, અતીવ્રતા

કે કમહાનિ, જીવ । જીવદા દેહા, તથા મોહનીય કમની

ક્ષયવૃદ્ધિ અનુભાગ આધ્યાત્મિક વિશ્વસક્રમકપી ગુણ થાનો—

૧ ગુણ એટલે આત્માની સ્વાભાવિક શક્તિઓ અને
 'મ્થાન એટલે તે શક્તિઓની તરન્તમ-ભાવવાળી અવસ્થાઓ
 આત્માના સંલગ્ન ગુણો ઉપરથી આવરણો આજી રતા જાય છે
 તેમ નેમ તે સંલગ્ન ગુણો પોતાના ગુણ સ્વરૂપમા પ્રાપ્ત થતા

એ બધા પછુ તેને નથી કેમકે, તે ગધા જડ-પુદ્ગલ-
 ના પરિણામો છે એ ગધા બાવો નવહારદિષ્ટિથી
 દરના કહેવામા આવે છે એમની સાથે જીવનો સબધ
 હીર અને નીચી પેર જાણવો એટલે કે, તે ગને જેમ
 એ મીઠા માથે મળેલા દેખાય છે છતાં દુધનું દુધપણું
 જેમ પાણીની જુદું છે, તેમ આ ગધા બાવો જીવથી જુદા
 , ગાડુ કે, જીવનો બોધરૂપ ગુણ જડ બાવો કે દ્રવ્યથી
 જુદા , જાડ રહેતે વેળાગુઓ હમેશ લૂટાના હોય, તો
 નવહારી લોકો કહે છે કે, આ રત્નો તો લૂટાના ,
 તે કે કોઈ રત્નો તો લૂટાતો નથી તેમ જીવમા કર્મ
 અને કામના વપ જેને એ દરનો રહ્યો , એમ
 નવહારી થી પ્રેરણા કે ગદ્ય-રસાન્નિ પછ તેમજ
 સમજતું મસાગ્ન્ય નોને એ રણાદિ હોય કે, મસાર
 પ્રમુખ જીવો એ કશું નથી હોતું મમાર અવસ્થામા
 પણ એ રણાદિ નવહાર દિષ્ટિએ જ જીવના , સામ્પ્રતિક
 નથી તે અવસ્થામા પણ જો તે સામ્પ્રતિક જ જીવના
 હોય તો મમા નથ જીવો વર્ણાન્નિયુક્ત રર અને વર્ણાન્નિયુક્ત
 હોતું એ તો જ-પુદ્ગલ-દ્રવ્યનું લક્ષણ કે એમને તે એમા
 બદ જ ન ગતી પછી તો નિર્વાણ પામેતો જીવ પણ
 પુદ્ગલ દ્રવ્યથી જુદો જેમ કરીને ચવાનો હતો ? માટે ગ્રંથ
 કે સદમ ગધા દેહો પુદ્ગલમય જડ કર્મથી નીપળ્યા હોઈ,
 તમન ન એવું નામ નવહારદિષ્ટિથી જ આપવામા આવે
 , [સ ૪૪ ૬૮]

અર્થ છે તેમના વિભાવર વસ્તુન માટે જુઓ આ માળાનું
 અર્થ જાણેલા ગ્રંથકર્તા પા ૧૭૨ ડિ ૬

કર્તા અને કર્મ

કમ જ વનો
પ્રગર

જ્યા સુની અજાની જીવ આત્મા અને
ક્રોધાદિ વિકાર ('આસવ') એ બે વચ્ચેનો
તફાવત જાણ્યો નથી, ત્યાં સુધી તે

ક્રોધાદિમા પ્રવર્તે છે તેને કારણે કર્મોનો સમય થાય છે.
મનસોએ જીવને કર્મોનો બાધ એ પ્રકારે કઢી છે પણ
જ્યારે જીવને આત્મા અને ક્રોધાદિ વિકારો વચ્ચેનો ભેદ
જાણાય છે, ત્યારે તેને બાધ નથી થતો. કારણકે, જીવ જ્યારે
વિકારોનું અશુચિપણ, (જડપણાગ્રામી) વિપરીતપણ, અધુનપણ,
અતિતપણ, અશરણપણ તથા કુખના કારણ-હોવાપણ
જાણે છે, ત્યારે તેમાંથી નિવૃત્ત થઈ જાય છે તે નમજો
છે કે, નૃ તો એક છું, દુઃખ છું, નિર્મળ છું તથા
જ્ઞાન-દર્શનથી પૂર્ણ છું માટે એ શુદ્ધ બાનમા નિયત તથા
લીન થઈ, નૃ આ બધા વિકારોનો ક્ષય કરું [મ ૧૮ ૭૪]

બધાનુ—સ્પશતું, પરતું, એ ‘ન’ બધાનું અને ‘ન’ બધાનું એ બધા દષ્ટિઓના ઝવડા છે આત્મા તો એ બધા નિકટરોથી પણ છે અને તે જ ‘અભયમાર’^૧ છે એ ‘સમયમાર’ને જ સમયગુદર્શન અને યોગ કહી શકાય [મ ૧૪૧ ૪]

૧ સમયમાર એટલે આ અથ કે તેનો સિદ્ધાંત અથવા સમય એટલે આત્મા અને તેનો સાર એટલે તેનું શુદ્ધ સ્વરૂપ

પુણ્ય-પાપ

શુભાશુભમ્
બને અશુભ

લોકો જાણે તે કે અશુભકર્મ જ
કુલીય છે અને શુભકર્મ સુગીય છે
પરંતુ શુભકર્મ પણ નમારમા જ

પ્રવેશ કરાવતું હોય, તો તેને સુગીય કેમ કરીને કહેવાય ?
લોકોની માફક પણ માણસને જેમ બાધે છે, તેમ મોનાની
પણ બાધે છે શુભ તેમજ અશુભ બને કર્મ છૂટને બાધે
છે પરંપર્યદિદિથી તો શુભ તેમજ અશુભ બને કર્મો
કુલીન જ છે તેમનો સમર્ગ કે ગગ ન કરવો કુલીસ
ઉપર રાગ કરનારનો વિનાશ ચોક્કસ છે કુલીસ માણસને
ઓળખ્યા મા' તેનો સમર્ગ કે રાગ જેમ ડાહ્યો બાણસ
તજે છે, તેમ જાની પુરુષો કર્મોના રીવ-રુબાવને જાણી,
તેમનો મસર્ગ તજે કે અને ન-બાવમા લીન થાય ?
[મ ૧૪૫ ૫૦]

છ, હતા મનમાં જાણે છ કે પોતે વરનો ગ્રામી નથી
તમ [૧૬૩ ૭]

ગાનીઓએ કમના પશ્ચિમ મિલિધ કહ્યા છે, પરંતુ
તે જોઈને કારણે ચતા બાવ એ મારા અવભાવ નથી
હું તો એક ચેતનસ્વરૂપ છું રાગ એ તો જડ કર્મ છે તેને
પશ્ચિમ એ રાગબાવ પેના થાય છે પરંતુ તે કાઈ મારો
ભાવ નથી હું તો એક ચતનસ્વરૂપ છું, એ પ્રમાણે ગાની
વસ્તુનું તરવ જાણુતો ટોવાથી વિવિધ ભાવોને કર્મના
પશ્ચિમ જાણી તને છ જેનામાં રાગનો અસમાપ છે, ન
ભર સાચો જાણુતો હામ, તો પણ આત્માને જાણુતો નથી
અને આત્માને જાણુતો નથી એટલે તે અનાત્માને પણ જાણુતો
નથી પછી તેને ગાની કેમ મ્ની કહેવાય? [સ ૧૬૭-૨૦૨]

આત્મામાં કમને નિમિત્તે ચતા બધા વિભાવોને તજીને
ન્યભાવનૂત ચેતનરૂપા નિયત ચિર અને એક ભાવને જ
મહત્ત્વ દેર જ્યાં મતિજ્ઞાન કૃતજ્ઞાન અવધિજ્ઞાન, મન પર્યંવ
જ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન — એ બેદો દર થઈ, એક જ પદ
માફી રહે છે તે જ પરમાય છે તેને પામીને માપુસ નિર્મલ

૧ જ્ઞાનના ૪ પાય પ્રમાણે મારે જુના આ માળાનું
મતિમ ઉપદેશ પુસ્તક પા ૧૧૮ દિ ૧ આત્મા ઉપરથી
વિશિષ્ટ માવરણો દર ચતા તે બધા જ્ઞાનો પ્રમાણે તેમાં
મતિવાન એવા ઉદ્વિજ્ઞાન કૃતજ્ઞાન એણે શાસ્ત્રાર્થ મારફત ચત
જ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન અને મન પર્યંવ જ્ઞાન એ વિશિષ્ટ શક્તિથી
પ્રાપ્ત થતા (૧૧ના પગથ જાણુવા મીઠાના મનનું ચિત્ત
જાણુવું છ) વિશિષ્ટ જ્ઞાન છે, કેવળજ્ઞાન એટલે શુદ્ધ આત્માનું
નિમલજ્ઞાન સવ વસ્તુઓનું સંજ્ઞા જ્ઞાન

થાય છે એ પદને જ્ઞાનશુભ્રિહીન પુરુષો ગમે તે માધન
કર્યા છતાં પામના નથી તારે જે કર્મપરિગ્રેષ્ઠ ભેદિતો
હોય, તો તું તે પદને જ શ્રીમત્, તે પદમા જ નિત્ય રત
થા, તેમા જ નિત્ય સત્પુષ્પ થા, તથા એનાથી જ તૃપ્ત રહે
તો તને ઉત્તમ મુખ પણ પ્રાપ્ત થશે આત્માને જ પોતાનું
નિશ્ચિત ધન જાણુનો જ્ઞાની પરદ્રવ્યને પોતાનું જ્ઞાનો કહે ?
જે પરદ્રવ્ય મારુ હોય, તો હું તેના જેવો જ મની
જાઉં હું તો જાતા જ છું, મારે બીજા કાંઈ પર
દ્રવ્યનો પરિગ્રહ મારે ન હોય બલે ને તે ઈદર્શ જન્ય,
જે ઈ જન્ય, હરાર્થ જન્ય, નાશ પામે ? ગમે તેમ ચાની
જન્ય, તો પણ તે પરદ્રવ્ય મારુ નથી જ જ્ઞાની અપરિગ્રહી
તથા અનિત્ય, જેનાથી ધર્મો પણ ઇચ્છતો નથી, તેમ
અધર્મો પણ નથી ઇચ્છતો ખાનપાન પણ નથી ઇચ્છતો,
તેમ સર્વ ભાવોને પણ નથી ઇચ્છતો પોતાના સાયકભાવમા
નિયત એવો તે સર્વ નિગમન મળે છે [મ ૨૦-૧૪]

પ્રાપ્ત થતા ભાગોમા તેને હેયશુદ્ધિ છે, અને અનાગન
ભાગોની તેને દાક્ષા નથી પોતામા કર્મને નિમિત્તે થતા
તથા સમયે મમયે વિનાશ પામતા વેદ વેદ ભાવોને તે
જાણે છે, પણ કદી તેમની દાક્ષા નથી કરે. એવ અને
ઉપમેગના નિમિત્ત એવા મસાર તથા દેહવિપયક
અધ્યવસાનોમા જ્ઞાનીને ગગ થતો નથી જેમ સોનું
પીચમા પડી રહેવા છતાં કટાતું નથી, તેમ મધા દ્રવ્યોમા
ગગ વિનાનો જ્ઞાની કર્મોની મધ્યમા હોવા છતાં લેપાતો
નથી પગુ, સર્વ દ્રવ્યોમા રાગવાગો અજ્ઞાની કાદવમા
પડેલા ભોજાની જેમ કર્મરજથી લેપાય છે શખ વિવિધ

પશુનાર, રાગનાર, જાનાર, મનુષ્યનાર તેમજ
અન્યવિધ પાપ પુણ્ય, ધર્મ અધર્મ, જ્ઞા, મેતન તોક
અને અત્યાગ એ મધ્યા બાવોડપે રૂપ પોતાના અધ્યવસાનથી
દાદા એ અધ્યવસાન જોમનામાં નથી તે જાણા મુનિઓ
શુભ મુલ્ય મમથી રૂપાના નથી [૧૨૬૬ ૭૦]

શુદ્ધિ ન્યવનાય અધ્યવસાન મનિ, વિજ્ઞાન, ચિત્ત,
બાવ પશિગમ — એ મના સમ્મો મેઘાથ મમજ્ઞા
[૧૨૬૭]

પાપમાયિ દક્ષિ આ પ્રમાણે ન્યાયદારિક દટિમિદુરો
પાપમાયિ દક્ષિનિદુથી પ્રતિરેધ થાય
જો મુનિઓ પાપમાયિ દટિમિદુરુ અવનમન કરે છે,
તમા નિવળ પામે છે કાર્ધ માણમ જિનરસોએ ઉપરોક્ત
નન મનિનિ મુમિ રીન નર વોરે આચરેના દાય અને
જના જિવ જિ આ અનાની જ દાપ તો તે મુક્ત
થતા નહિ શુદ્ધાત્મવરૂપ ઉપર જો શ્રદ્ધા નથી, અને
તરી માણતન્વની જો શ્રદ્ધા નથી, એરો અનન્ય કુરુ
શાન્ધોના ગમે તમા પાપ કર પાપ નેથી તને કાર્ધ જાળ
થના તરી રાગ કે તે કામ ભી રૂપ ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા
મનીનિ મુનિ વનેરે જો કાર્ધ કરે, તે જોમનિમિત્ત કરે
કમના દમ્પ નિમિત્ત નહિ ન્યાયદારના તા આચારમા
જાઓ ના કદવામાં આરે છે જીવકિને દસન કદવામાં
આરે, આ છે રૂપવોની ગમાને ચારિત્ર કદવામાં આર

છે, પરંતુ, વાસ્તવિક રીતે આત્મા એ જ મારું જ્ઞાન છે, આત્મા એ જ મારું દર્શન અને ચારિત્ર છે, આત્મા એ જ મારું પરાક્રમશક્તિ છે તથા આત્મા એ જ મારા મન અને યોગ છે [મ ૨૭૨-૭]

જેમ શુદ્ધ ચૈત્તિકમણિ પરિણામસ્વભાવી હોવા છતાં પોતાની મેળે લાયક વગેરે રજાણે નથી પગિણમનો કે પોતાની મેળે લાયક વગેરે રજાણે પરિણમવાનું નિમિત્ત નથી થતો, પરંતુ તેની પાસે બીજી કઈ રગિત રમ્તુ આવે, તો પોતાના શુદ્ધ સ્વસ્થથી સ્થિત થઈ, તે વસ્તુના રગણે તે પગિણમે છે, તેમ શુદ્ધ આત્મા પોતે પગિણામસ્વભાવી હોવા છતાં, પોતાની મેળે રાગાદિ બાવોડપે નથી પગિણમનો કે પોતાની મેળે રાગાદિ પગિણામનું નિમિત્ત નથી થતો પરંતુ પરંપરા એવું જે જન્મ, તે રાગાદિપે પરિણમી આત્માના રાગાદિબાવોનું નિમિત્ત થાય છે, અને (શુદ્ધ સ્વભાવથી સ્થિત થનારો અરિવેળો) આત્મા તે રાગાદિ બાવોડપે પરિણમ કે આત્મા પોતે પોતાની મેળે રાગ, ક્રોધ, મોહ કે કપાલ વગેરે બાવોડ કરતો નથી તેથી તે બાવોડો તે કરતો નથી જે રિવેળા પુરુષ સ્વસ્વભાવ જાણે છે, તે કર્મોદયને નિમિત્તે થતા બાવોડો પોતાનાથી પર જાણી, તે-રૂપે પગિણમનો નથી — તેમને પોતાના માનનો નથી — તે તેમનો માન નાના રહે છે પરંતુ જે અજ્ઞાની તે રાગાદિને પાન જાણતો તેમને પોતાના માને છે, કે તે-રૂપે પગિણમે છે, તે ફરી પણ મધાય છે એટલે કે, જે આત્મા

પણ આવે કે, આત્મા પોતે જ ગગાં વિનાવેનું કાગણુ હોય, તો તે નિત્ય હોવાથી હમેશ તેમ કરે તો જ ગે એટલે કદી મુખિતો જ પ્રમગ ન આવે ^૧ માટે, રાગાદિ વિનાવેનું કાગણુ દ્રવ્યકર્મ છે કે પરદ્રવ્ય છે જે અપિવંશી આત્માને વિવેચ્છાન નથી, અને તેથી જે પરદ્રવ્યમા અને તેને નિમિત્તે થયેના ભાવોમા અહ-મમત્વ-શુદ્ધિ ગમે કે તે કરી પાછો નવા કર્મો ગાધે કે પરંતુ જે વિરેખાને વિરેખાન થયુ છે, તે પરદ્રવ્યો^૨ પોતાનાથી બિન્ન માને છે, તથા તમા રાગાદિ કરે તો નથી તેથી તેને નિમિત્ત થતા હોમોનો પણ પોતાને કર્તા માનના નથી [મ ૨૮૧ ૭] ત્યાં સુધી આત્મા 'દ્રવ્ય' અને 'બાન' એમ બે પ્રકાર પરદ્રવ્યનું પ્રતિક્રમણ અને પ્રત્યાખ્યાન નથી કરે તો, અને પોતાના કેવળ સ્વરૂપમા નિયત નથી થતા, ત્યાં સુધી તે નું કમ ગાધે જ ગય છે [મ ૨૮૩ ૫]

૧ અવતરણના જ્ઞાન મૂળમા નથી

૨ મૂળમા આધ્યાત્મિક અને ગૌરેશિ- એવા હોયિત અજના પ્રમત્તનો નિર્દેશ છે

મોક્ષ

કોઈ પુરુષ જાણના વખતથી કે મા પુરાયો હાય
 અહા પોતાના બધનનો તીવ્ર કે મદ સ્વભાવ તેમજ તેનો
 મગ મગમગ જાણનો રોષ પરતુ ત્યાં ગુની તે પોતાના
 મનને વશ રાખે તેો હ ન કર ત્યાં મુધી તે
 જાણા વખતે પણ છૂટો ન થઈ શકે તે જ પ્રમાણે
 કોઈ માણસ પોતાના કર્મબધનનો પ્રેસ થિતિ પ્રકૃતિ
 તેમજ પ્રભાવ (અનુભવ) જાણનો કોય તોપણ નેટલા
 માનથી તે તેમથી છૂટી ન શકે પરતુ તે જ માણસ જે
 રાગાદિ દૂર કરી શુદ્ધ થાય તો તેમથી છૂટી શકે છે માન
 વધે તો નિચાર કરવાથી તેમથી છૂટાય નહિ તેને માટે તો
 મધો તમજ આત્માનો સ્વભાવ જાણી મધથી વિરમ
 થતુ તે જો ત્યારે કર્મમાંથી છૂટાય [મ ૨૮૮-૮૭]

વિવેક અને બધને, જેના બિન બિન

લક્ષણો અગર જાણી પ્રજ્ઞાથી છરી

રહે જુદા પાડનામા આવે, તો જ તે છટા થાય પછી,

બધને છેદી છોટા પાડી નાખવો અને આત્માને પ્રદલ

કરના આત્માને કેવી રીતે રહી ગઢાય? જેમ પ્રજ્ઞા વડે

તેને જુદો પાડ્યો, તેમ પ્રજ્ઞા રહે જ તેને પ્રદલ કરવો

જેમકે 'જે ચેતનસ્વરૂપ છે, તે હું છું, જે 'દા ૮, તે હું

છું, જે ગાતા છે, તે હું છું માખીના જે મધા ભાવો છે, તે

ભાગથી બિન છે' શુદ્ધ આત્મા જાણનારો ડાહ્યો પુરુષ,

મર્વ ભાવો પરકીય જાણ્યા શી, તમને 'રી રીતે પોતાના

માને? [મ ૨૬૪ ૩૦૦]

અમૃતકૃષ્ણ

જે માણસ ચોરી રંગેરે અપગરો કરે

કે, તે 'મો કાઈ પડગે એ પ્રમાણે

શક્તિ થઈને તોકમા કરે છે પરંતુ જે અપગની નથી, તે

નિઃશક્તિ થઈને જનપદમા કરે છે તેમ, જે હું માપરાધ હોઉં તો

પન્ડાર્થિ-મધાર્થિ એની શરૂ થાય પરંતુ જે હું નિઃપગધ

હોઉં, તો પત્રી હું નિર્ભય છું કેમકે મને કાઈ માધવાનું

નથી મમિદ્ધિ, ગધ, સિદ્ધિ, માધિત, આગધિત, એ

ગમ્મો એકાર્થ છે ગધ એટલે શુદ્ધ આત્માની મિદ્ધિ-પ્રાપ્તિ

જેને એ નથી, તે આત્મા અપરાધ (યુક્ત) એટલે '

માપરાધ છે પરંતુ જે નિઃપગધ અથવા રાગયુક્ત છે, તે

નિર્ભય છે 'હું શુદ્ધ આત્મા છું' એવું તે નિઃશય જાણતો

હોનાથી, શુદ્ધાત્મમિદ્ધિથી આરાધના તો હમેશ તેમ છે એ

શુદ્ધાત્મમિદ્ધિ વિનાની (જૂના પ્રાયશ્ચિતાદિ પ્રથેમા કહવી)

મર્વવિગુદ્ધજ્ઞાન

આત્માનું જ્ઞાન
શી રીતે ?

કાર્તિક પક્ષ દ્રવ્ય, પોતે જુના જુના
શુભોનાળા જે પગિણામે પામે કે
તેમનાથી ભિન્ન નથી હોતું જેમ

મોનુ પોતાના કહુ રજેરે પગિણામેથી ભિન્ન નથી હોતું
તેમ ને પ્રમાણે, જન તથા અજન દ્રવ્યના જે પરિણામે
સૂત્રમા મનાયા છે, ને પગિણામેથી તે તે દ્રવ્ય અન્ય નથી
આત્મા બીજા કશાથી ઉત્પન્ન નથી થયો તેથી ને કાર્તિક
અન્યનું કાર્ય નથી તે જ પ્રમાણે તે બીજા કાર્તિક
ઉત્પન્ન કરતો નથી તેથી કાર્તિક બીજાનું કારણ નથી તેથી
વસ્તુતાએ જાને જન કર્મનો કર્તા કહેવો એ મબવતું નથી
જતા આપણે નિયમથી જોઈએ છીએ કે, કર્મને કારણે
કર્તા (આત્મા) વિનિધ બાવોડપે ઉત્પન્ન થાય એ અને
કતાના બાવોને કારણે કર્મો જાનાનગ્નીયાદિપે ઉત્પન્ન

યાય ૮ એ સિવાય માત્ર જીવન તેનની મિદ્ધિ થઈ
એ તેમ પણ નથી તો તારા પુત્રામા ૧૧

એ વાત માગી ૬ ૬ આ મા પ્રકૃતિ (અનંત ૧ કમ
અને નના પ્રાણ માત્ર) વિવિધ વિભાવારૂપે ઉત્પન્ન
થાય છે કે નાશ પામે છે તે પ્રમાણ પ્રકૃતિ પણ આત્માના
તે વિનાશકો કારણ (જ્ઞાનાવ બીધાં મમ પે) ઉત્પન્ન થાય
અમારા પામે ત્યાં મુદ્ધા અજ્ઞાનો લીધે આ મા
પ્રકૃતિ આ નના જ્યોત્ષ્ણાથી અદ્વ-મમ-શુદ્ધિના ત્યાગ નથી
તો ત્યાં પુદ્ધિ ને અજ્ઞાની મિથ્યાદૃષ્ટિ અને અમયની
પણ ત્યાં ત્યાં મુદ્ધા નો તે કારણ નવા મોં ધાતા
ની તારા મનાર વધનો જાય ૮ પરંતુ ત્યારે રિતેકશુદ્ધિ
પ્રાપ્ત થઈ તે અનંત મમજ્યોત્ષ્ણાથી અદ્વ-મમ-શુદ્ધિ તો
કે છે ત્યાર ત વિમુક્ત નાય શક અને મુનિ (અનંત
૬ નયત) યાય ૭ [સ ૩૦૬ ૧૫]

અજ્ઞાની પ્રકૃતિ રનાવમા મિથ્ય થઈ ન કર્મફળ ભાગવ
પરંતુ જાની ઉપમા આવેન મમકર્મો જાણે છે પણ
જ્ઞાનતાથી માય જોગવાળું મળ્યું દૂધ રોજ ખીરા
છતા જેમ જેરી મળે નથી તેમ અજ્ઞાની મારી પેદ
શાઓ બધુરા છતા પ્રકૃતિનેરે ત્યાગતો નથી પરંતુ
નિર્વદ્યકત મનેતો જાની કર્મના નારામાય અરેન્દ્રિય ફળ

૧ મૂળ સર્ગમ્ ૭ અજ્ઞાનથી તેને અને તેના પરિણામને
પોતારૂપ માનીને — ઇ ૧૦

૨ કમને અને કમ ફળને ત્યાગતો નથી એસે કે
તેમથી અદ્વ-મમ-શુદ્ધિ ત્યાગતો નથી — મી ૬૦

જાણે છે, પણ તેમા અહ-મમ-શુદ્ધિ ન કરતો હોનાથી તેમને ભોગવતો નથી જેમ નેત્ર માગનરસા પદાર્થો જુએ કે, પણ તેથી તેમનું કતાભોક્તા નથી તેમ જ્ઞાની પણ મધ, મોઝ, કર્મનો ઉદય અને ક્ષય (નિર્ગરા) જાણે છે, પરંતુ તેમા અહ-મમ-શુદ્ધિ ન હોનાથી તેમને કરતો-ભોગવતો નથી.^૧ [મ ૩૧૬ ૨૦] વસ્તુસ્વરૂપ જોમને જ્ઞાન નથી, એવા અન્ય શોકો પરદ્રવ્યને પોતાનું કહીને બને ચલાવ કર પરંતુ જ્ઞાની પુરુષ તો જાણે છે કે, તેમા પરમાત્માત્ર પણ મારું નથી મિથ્યાદષ્ટિવાળો માણુમ જ પરદ્રવ્યને પોતાનું માની (ગગદ્રેષભોહરૂપે પરિણમે છે અને એ રીતે કર્મમધનો) કર્તા થાય છે

વાસ્તવિક રીતે જ આત્મા કર્મ અને કર્મફળોનો કર્તા હોય, તો આત્માનો કહી મોલ જ ન થાય સામાન્ય જનસમુદાય એમ માને છે કે, દેવ, મનુષ્ય, વગેરે પ્રાણીઓનો કર્તા વિષ્ણુ છે તે જ પ્રમાણે જો શ્રમણોને મતે આત્મા પણ કતા હોય તો પડી ચોકાની પે? તે શ્રમણોનો પણ મોક્ષ નહિ મળવે કારણ કે, (વિષ્ણુ તેમજ આત્મા નિત્ય દોનાથી) દેવ-મનુષ્યાદિ ચોક સરળતો જ રહેવાનો. [મ ૩૨૧ ૩]

૧ નાન ઇચ્છુ એટલે તરત મુક્તિ નથી થઈ જતી પ્રારબ્ધ-કર્મો બોલવા જ પડે છે પરંતુ જ્ઞાની તે તે કર્મોના ઉદયને પોતાનાથી ભિન્ન જાણી તેમા અહ-મમ-શુદ્ધિ નથી કરતો, તેથી તેને નવા -મનો જ વ નથી થતો, કે તેમનું સુખ ખ તેને નથી વસતું

કરે છે, અને સ્ત્રીવે નામનું કર્મ પુરુષની અભિનાયા કરે છે ? માટે કાર્ત્ત્વ્ય અવસ્થાયાગી જ નથી, કર્મ જ કર્મની દ્રવ્ય કરે છે તે જ રીતે પગ્વાત નામનું કર્મ બીજાને મારે છે, તેથી કાર્ત્ત્વ્ય હિંમક નથી, કારણ કે કર્મ કર્મને મારે છે ” આ પ્રમાણે કટલાચ અમળો માખ્યમિદ્ધાત પ્રમાણેનો મન પ્રત્યેક તેમને મને પ્રકૃતિ જ મનુ કરે છે, અને આત્મા તો અમ્તા જ છે [મ ૩૩૨ ૪૦]

તે જ માખ્યવાદી વળી આગળ કહે છે “ ઉપર કહ્યા મેળો દાળવા સારુ તમે એમ કહો કે, ‘ આત્મા, આત્મા નહે જ આત્માને ગગાભિવ યુક્ત કરે છે એટલે અવેતન દ્રવ્ય એતન દ્રવ્યમા પગિણામ કરે છે એમ કહેતું નહિ પડે ’ તો તેમા પણ ઘણા દોષ છે કાલ કે તમાગ મનમા આત્માને નિત્ય, અને અનખ્ય પ્રમેળવાગે જણાયો છે તેની રમ્મને હીન કે અધિક કાર્ત્ત્વ્ય કરી શકાય નહિ વળી, તમારે મને આત્મા સ્વાયક કે અને જ્ઞાનસ્વભાવમા ગિયત છે, તો પત્રી તે પોતાની મેળે પોતામા પગિણામે કેમ કરીને કરી શકે ? ” [મ ૩૪૧ ૪]

સાખ્યવાદીને

જવાબ

આ બધા આક્ષેપોનો અને દલીલોનો

જવાબ આદેશ છે આત્માને નયો

કર્તા નયો અમ્તા માનવા જતા

મદી નિગકગયુ આવવાનું નથી માટે એમ જ કહેતું મિક કે કે, આત્મા જ્ઞાનસ્વભાવે અવચિત્ત દોરા જતા, કર્મથી ઉત્પન્ન થયેલા મિથ્યાત્વ આદિ બાવોના જ્ઞાનમાગમા, અનાદિમાગથી નેચ અને જ્ઞાનના વિવેકજ્ઞાનની શન્યતાથી,

આત્મા પરદ્રવ્યનો જેમ ખડી ધર વગેરેને યોગી કર
જાતા પણ નથી કે, પરંતુ તેથી તે ધર વગેરે પર નથી
તે પર વગેરે પર દ્રવ્યરૂપ નથી મની
જતી, તે તો પોતે પોતારૂપ જ ગૃહ છે, તેમ આ મા જે
અન્ય દ્રવ્યને જાણુ કે, તે અન્ય દ્રવ્યનો તે અન્ય
દ્રવ્યરૂપ નથી મની જતો તે તો પોતે પોતારૂપ જ
ગૃહ કે તે જ પ્રમાણે આત્મા જે અથવા દ્રવ્યને જુએ
છે, તે ત્યાંજે કે જ્યાંજે કે તરૂપ નથી મનના પરંતુ
પોતે પોતારૂપ જ ગૃહ કે તે જ અવસ્થામાં જેમ
હવાય છે કે, ખડી પોતાના સ્વાભાવથી ધર વગેરેન
યોગી કર કે તે જ પ્રમાણે આ પોતાના ભાવથી
પરદ્રવ્યને જાણુ કે, જુએ કે, તને કે જ્યાંજે જેમ
કહી શકાય [મ ૩૫: ૧૫] પરંતુ પરમાર્થદષ્ટિએ તો
આત્માને પરદ્રવ્યનો સાચક, ગર્ભ, કે ત્યાંજ ન હો
શકાય કેમ, પરદ્રવ્યને અને આ માં કોનો અમલ જ
નથી જેમ સાદની પૃષ્ઠીને ઉત્તર કર કે, પરંતુ તેથી
આ નીને પૃથ્વી માથે કાર્મ વગેરેના નથી, તેમ જ્ઞાનો
અભાવ હોઈ અન્ય દ્રવ્યનો તેમાં પ્રતિભાવ પડે, તેથી
આત્માને પરદ્રવ્યનો ગાય ન હોઈ શકાય તે તો પોતે
જ્ઞાનરૂપ જ છે પરંતુ અને તેને કોનો અમલ નથી
[મ ૩૫: ૧૫]

આત્મામાં રાજાદિ ઉપગ્ની પરંતુ આચારની દષ્ટિએ
નથી વિચારીએ મિથ્યા શૂન જ્ઞાન અને
ચારિત્ર કર્ત અવેનન વિષયોમાં નથી કે

કર્યા પણ નથી જનો તે જ પ્રમાણે શુભાનુભ ઉપ પણ નતે
 મ્હેવા નથી આવતુ ૬, તુ મો ને, તેનુ જ શુભાનુભ ગવ
 ગમ, અપગ, ગુણુ દ્રવ્યનુ પણ ૭ અવગત, એ તો
 ધનુસ્વભાવ ૭ ૩, દરેક જિયના વિષય તે ને ઇચિના
 જોયર તો જગ જનનાના તેમ કરતા નેમને રાકી
 શકાવાના નહિ પતુ મૂળ મનુષ્ય તે ગધામા
 ઉપશાત રહેનાને જતે તે તે વિષયોને અદ્વુ કરાની દેવ
 મે છે તેનામા કલ્યાણુપ વિવેકબુદ્ધિથી જ નથી દીન
 સ્વભાવ ૭ ૩ વટપટાદિને પ્રમાણવા તે પ્રમાણે જ્ઞાનનો
 સ્વભાવ છે ૬ જોયને જાણુ પરતુ, જોયને જાણુના
 માનથી જ્ઞાનમા નિકાર થનાનુ કાર્ષ નામ્બુ નથી નેય
 જાણીને તેને બહુજૂરુ માની આત્મા રાગી દેવી ઇત્યાદિ
 થાય છે તે જ અજ્ઞાન ૭, અને તે જ કર્મગધનની
 જડ છે મો પૂવે કરેલા શુભાનુભ અરે પ્રકાગ્ના
 કર્મમાથી એટલે તેને કાગ્ણે થતા ભાવોમાથી આત્માન
 તુ ઊડાવ અથાત્ તેમને પોતાનાથી પર માની, તેમા
 અહ-મમ-શુદ્ધિ કરવાને જ ન સ્વ-સ્વભાવમા જિયન થા
 તેનું નામ જ પ્રતિક્રમશુ છે તે જ પ્રમાણે આગામી
 કર્મ કે તેના કાગ્ણુજીત ભાવોમાથી જાતને ાડાવની
 તેન નામ જ પ્રત્યાખ્યાન ૭ તથા રનમાન
 દોષમાથી જાતને ઊડાવની — તેનુ નામ જ આરોચના
 છે આમ પણ કાળ સમધી કર્મોથી આત્માને બિલ
 જાણુવો, અદ્વો અને અનુભવો એ જ સાચુ પ્રતિક્રમા,
 પ્રત્યાખ્યાન અને આરોચના છે અો એ જ વાસ્તવિક
 ચાગિય ૭ [સ ૩૬૬ ૮]

(મર્મ સોગન્ધનિત) કે રૈસમિક (આભાનિક) જેવી ગુણથી પરદ્રવ્યનું ગ્રહણ કે ત્યાગ થી શક્તા નથી માત્ર નિગુણ આત્મા જ—એતન દ્રવ્યોમાથી મર્મને ગ્રહણ કરના ત્યાગતો નથી [૪૦૫૭]

સા તા મોક્ષમાર્ગ આત્મા જ્યા વસ્તુચ્છિન્નિતિ ઇ, ત્યા મૂલ્યોપાદય સાધુમપ્રદાયોના - મૂલ્યથી માના જીવિગો (ચિદ્ધ-વેષ ઇત્યાદિ) ધારણ કરી મેન માને છે, આ વિંગ એ જ મોક્ષમાર્ગ કે—એ જેવી મૂલ્ય છે? જે પછા આજ વિંગ મોક્ષનો માર્ગ હી રીતે હોઈ શકે? કારણ, અહીંતો તો જેનું પણ મમત્વ ગડી, મર્મ વિંગો તથા, દર્શન-જ્ઞાન-આદિરૂપ મોક્ષમાર્ગનું મર્મ કે માર્ગ એ બધા સાધુ કે મૂલ્યથીના વિંગો ડાડી જ્ઞાન-વશન-આદિરૂપી મોક્ષમાર્ગમા જ જાતો જોડો જિનાય એ જ મોક્ષમાર્ગ વર્ણવ્યો કે તે મોક્ષમાર્ગમા આત્માનું સ્થાપી, તેનું જ ધ્યાન કરો, તેનું જ ચિંતન કરો, અને ત્યા જ હમેશા વિચરો અન્ય દ્રવ્યોમા નિહગ્વાનું ડાડી દો જેઓ સાધુ કે મૂલ્યથીના બધા પ્રકારના માત્ર વિંગોમા મમત્વ કરે કે, તેમો ‘મમયમાર’ (પરમાર્થરૂપ આત્મા કે, આ ગ્રંથનું રહસ્ય) જાણતા નથી ન્યાયહાગિકદષ્ટિ તો મોક્ષમાર્ગમા મુનિ અને શ્રાવક એમ બે વિંગો જણવે કે, પરંતુ પારમાર્થિકદષ્ટિ તો મોક્ષમાર્ગમા મર્મ પણ વિંગ ઇચ્છતી નથી [મ ૪૦૮ ૧૪]

જે આ ‘મમયપ્રાણુતને બાળીને તથા અથ અને તત્ત્વથી તેો જાણીને તેના અર્થમા ચિન્નિત થરો, તે ઉત્તમ મુખરૂપ થરો [મ ૪૧૫]

સુભાષિતો

સમયસાર

જાણગુણેગ રિહીણા ઇય તુ પય વહાવિ જ લહિતિ ।

ત તિગિહુ ણિયદમેદ જદિ હ્ચ્છસિ કમ્મપરિમોક્ષ ॥

નિર્વિકાર પરમાત્મત્વના જ્ઞાન વિના આ પરમ પાને
ગમે તેટલા તપમાધન કરવા છતાં કેઈ મેળવી શક્યુ નથી
માટે તારે જો કમબધનમાથી મુક્તિ જોઈતી હોય તો તેનો
જ શ્રીકાર કર [૨૦૫]

ઈદમ્હિ રદો ણિચ સતુદ્ધો હોહિ ણિચમેદમ્હિ ।

એદેણ હોહિ તિત્તો હોહિદિ તુદ્ધ ઉત્તમ સોમ્મ ॥

તારે જો પાગમાર્થિક સુખ જોઈતું હોય તો એ
પરમાત્મત્વમા જ નિત્ય લીન રહે તેમા જ નિત્ય સતુષ્ટ
થા અને તેમા જ નિત્ય તૃપ્ત રહે [૨૦૬]

જહ બે ચિતનો વધણવદ્રો ણ પાપદ વિમોક્કલ ।

તહ બધે ચિતતો જીવોવિ ણ પાપહ વિમોક્કલ ॥

કેા માણુમને લાગા વખતની બધનમા નાખ્યો હાથ તે માણુમ તે બધ નિરે ગમે તટલા નિચાર કયા કરે, પણ તેથી તેમાથી છટો થઈ શકે નહિ પરંતુ તે બધન ની નાખે, તો જ તેમાથી મુક્ત થઈ શકે તે જ પ્રમાણે મંમારમદ્દ જનુ પણ મમનુ [૨૯૧]

વગણ ચ મહાવ ત્રિયાણિઓ અપ્પણો સહાવ ચ ।

વધેસુ જો ત્રિગ્જઠિ મો કમ્મત્રિમોક્કલણ તુણહ ॥

બધનુ ન્વગ્ધ તથા આત્માનુ ન્વગ્ધ જાણીત, જે માણુમ બધનથી વિરક્ત થાય કે, તે પોતાની મુખ્તિ મારી શકે કે [૨૯૨]

ફહ સો ઘિપ્પદ અપ્પા પળ્લાણ સોઢ ઘિપ્પદ અપ્પા ।

જહ પળ્લાહ તિહત્તો તહ પળ્લાણન ઘિત્તજ્જો ॥

એ આત્માનુ જ્ઞાન પ્રજા વડે જ થઈ શકે કે પ્રજા વડે આત્માને અન્ય દ્રવ્યોમાથી છૂટા પાડે, એનો અર્થ જ તેને જાણવે [૨૯૩]

પળ્લાણ ઘિત્તજ્જો જો ત્થા મો અહ તુ ણિચ્છયઓ ।

અપ્પેસા જે માગા તે મજ્જ પેરેતિ ણાયત્થા ॥

પ્રજા વડે અનુભવતુ જ્ઞેઈએ કે, જે દષ્ટા કે, તે જ રૂં છુ ખીગત બધા જે ભાવે કે, તે માગારી પર કે [૨૯૪]

તે મોતમાર્ગમા જ તારા આત્માને સ્થાપિત કરી
તેજ ન ધ્યાન ધર, આં તેનું જ આચરણ કર અન્ય
કોઈમા વિહવાનું ગ્રહી દે [૪૧૨]

પ્રવચનસાર

વિપયશુભ

જનિ સતિ દિ પુણાણિ ચ પરિણામસમુભયાણિ વિપ્રિહાણિ ।

જગયતિ ત્રિસયતજ્ઞ જાત્રાણ દેવદતાણ ॥

ત્રિવિધ શુભો પ્રાપ્ત થવાની ધૃત્વાથી આંક પુણ્યો
ક્યા હોય તે તે પ્રભાવે વૈવર્ગ્ય મુનીના શ્રેયો । (તે તે
પ્રત્યેક પ્રાપ્ત થાય છે તથા માથે માથે તે) [૧૫૧] મા
ત્રાણા ગ્રહી થાય ૬ [૧,૭૪]

તે પુણ ઉદિણગતજ્ઞા દુહિદા તજ્ઞાદિ ત્રિસયસોજ્ઞાણિ ।

ઈતિ અણુદ્વતિ ચ આમરણ દુક્ત્વસત્તા ॥

અગેલી ત્રાણાઓવાળા તે શ્રેયો તૃષ્ણાથી દુષ્કિત
થઈ, પછી ત્રિપયશુભની ધૃત્વા કરે ૭ આં મળતા મુની
ત્રાણાના દુષ્કિતી મતલ થઈ તે મુખે અનુભવ્યા કરે
૭ [૧,૭૫]

સપર વાધાસહિદ વિઝિઞ્ણ વધજ્ઞરણ વિસમમ્ ।

જ રિદિર્ણિ લદ્ધ ત સોક્ષ્મ દુક્ત્વમેજ તગા ॥

પરતુ, હિંચોથી પ્રાપ્ત થતું શુભ દુષ્કિત ન છે,
કારણ ઇન્દ્રિયશુભ હમેશા પરાધીન હોય કે, ત્રિપયશુભ હોય

૬ તિનાગી દોષ છે, બવનુ કરણુ દોષ છે તથા અતૃપ્તિકર દોષ ૮ [૧૭૬]

एगनण हि दत्तो सह ण दहिस्म कुण्ड समोया ।

निसययसण दु सास्स दुवस्व वा हवदि सयमादा ॥

૧ નો કદી આ લોડમાં કે સ્વર્ગમાં જીવને સુખ આપનો નથી પોતાને પ્રિય કે અપ્રિય વિષયો પામીને આત્મા પોને જ સુખ કે દુઃખભાવે પરિણમે છે [૧૬૬]

पय्या वट्टे निसये फामेहि समस्सिदे सणवेण ।

परिणममाणो धण्णा सयमेय सह ण हवदि देहो ॥

હરિયોને આશ્રિત એના પ્રિય વિષયો પામીને પ્રભાવથી જ સુખ પે પરિણમ પામીને આત્મા જ સુખગપ મને ૬ દેહ સુખગપ નથી [૧૬૫]

હિસા-અહિંસા

मरदु व जिवदु व जागो अयदाचारस्स णिच्छिदा हिंसा ।

पयदस्स णथि बगो हिंसामेत्तेण ममिदीमु ॥

જીવ મરે ? ન મરે તો પણ જે સાધક પ્રમા પૂર્વક આચરણ કરે છે તેને અહિંસા અચૂં લાગે છે પરંતુ જે સાધક અપ્રમાદી છે તે માનવપૂર્વક આચરણ કરેના હોય ત્યાં તેનાથી અહિંસા થઈ જાય તો તેને તેનું પાપ વાગતું નથી [૩૧૭]

अयदाचारो समणो उस्सुवि णयेमु बधगोत्ति मद्रो ।

चरदि जड जदि णिच्च कमल व जले गिरस्सेयो ॥

જે મુનિ જીવનનું મરે કે ન મરે તેની કાળજી ગણ્યા વિના પ્રગતિ કરે છે, તેના પરે એ પણ જીવ મરે કે ન મરે તે પણ તેને હવે જીવજો ભાર્યાનું મધન થાય જ પડતું, તે તે કાળજીપૂર્વક પ્રગતિ કરતો હોય, નો તેનાની હવે મરે તે પણ તે જગ્યા કમળની જે નિતેષ રહે જ [૩,૧૮]

અપરિચ્છેદ

હરદિ વ જ હરદિ વગે મરે હિ જીવજી કાયચેદુમ્મિ ।
વગે હુમમુગીજો હદિ સમણા હદિયા મત્ત ॥

શરીરપ્રગતિ જગ્યા જતા જીવ મરે તે મધ થાય કે ન પાનુ થાય પડતું પગ્ગિદથી નો મધ થાય જ માટે જગ્યા મમજો મગ પરિમદો ત્યાગ કરે છે [૩,૧૯]

જ હિ ગિરવગો વાઓ જ હરદિ મિક્કુસ્સ આમવિમુદ્ધી ।
અનિમુદ્ધસ્સ ય ચિત્તે કહ જુ કમ્મકગ્ગો તિત્થિઆ ॥

ત્યા મુધી નિગ્ગેક્ષ ત્યાગ ન પ્રવામા આવે, ત્યા મુધી ચિત્તનુદ્ધિ ન થઈ શ અને ત્યા મુધી ચિત્તનુદ્ધિ નથી ત્યા મુધી કમક્ષય થી રીને થઈ શકે ? [૩,૨૦]

તિથિ સમ્મિ જાતિય મુચ્છા આરમો વા અમજમો તત્ત્સ ।

તત્ત્સ પરદવ્વમ્મિ રદ્ધો વધમપ્પાણ પસાધયદિ ॥

જેને પગ્ગિદ છે, તેનામા આત્મપ્રિતિ, આરભ કે અમયમ જેમ ન હોય ? તેમજ ત્યા મુધી પગ્ગિદમા આત્મપ્રિતિ છે, ત્યા મુધી આત્માનું સાધન શી રીને થવાનું ? [૩,૨૧]

નાયોઃ શ્રમણ

પવસમિદા નિગુતા પ રાત્યસદ્ગો વિચ્છગાગો ।

દમગાગમનગો સમગા સા સન્દો મગિદા ॥

જ્ઞાતી પ્રશ્નિઆ ૮૨૪૬૭ । ૧૫ ન થાય તે માટે
 ૧૫૮૪૧ થી ૬ જ્ઞાતી મન-૧૧ ૧-૨ થા સુ મિત જ્ઞાતી
 ઉચિત નિરવન / જ્ઞાતી વિરોધ નિવર્તી મથેના
 જ્ઞાતી પ્રશ્ન ૧૧ ૧ ન થાય ૧, તથા જે મથમા છે
 ૧ મથમા ૨૧ થાય । ૪૦]

સમસત્તુરુગમા મમવદુરુવા પમમગિત્તમા ।

સમવદુરુગમા પુગ જાદિદમાગ સમા સમગો ॥

મારા શ્રમ ૧ મનુષ્યિઆ મુખ્યુખમા નિ ।
 પ્રામામા મારી ૧ ૧ મા અન માતામા તથા ઉચિત અમે
 મળે ૧ મથમિત્તો ૧૧ ૧ છે [૪૧]

તમાગાગિત્તમુ સત્તુ જુગર સમુદ્ધિતો જો દુ ।

તમાગાગિત્તમુ મદો સોદળ તમા પગિવર્ણ ॥

૧૧૧ ગાન અ ૧ માગિત એ ૧૧૧મા જે એમ ગાથ
 પ્રથમલીન / તથા જે એમથ છે તેનું શ્રમણપાદ પગિવર્ણ
 ૪૧ થાય છે [૩,૪૨]

અવમુ જો જ મુગ્ધિ જ હિ રજદિ જવ દામમુપયાદિ ।

મમગો જદિ સા ણિય સ્વદિ કમ્માગિ રિવિધાણિ ॥

૫ થોમા જે રામ ૬૫, ૩ મોત નથી તે શ્રમણ
 જ વિવિધ કોનો દામ કરી શકે ૮ [૨૪૪]

ફલોગિરાનેસ્વા અષ્ટિવદ્ધો પરમ્મિ લોચમ્મિ ।

જુત્તાદારગિહારો રહિદમ્સાઓ દ્વે સમણો ॥

જેને આ ક્ષેત્ર કે પગલેકમા કચી આપાલો નથી
જેના આહારવિહાર પ્રમાણુમરુ , તથા જે કાચાદિ
વિકાચી રહિત છે, તે માનેા ગ્રમણુ કે [૩,૨૬]

જસસ અણેમણમપ્પા સપિ તઓ સપ્પટ્ઠિચ્છગા સમણા ।

અણ્ણ મિસ્સમણેસણમથ તે સમણા અણાહારા ॥

આત્મામા પરચની કાર્ આકાલા ન હોવી, એ ન
વાસ્તવિક ઉપગ્રામ (તપ) કે માનેા ગ્રમણુ એ નપની ન
આપાક્ષા રાખે છે બિલા વડે માગી આણેતુ નિવાપ અત
ખાના છતા તે ગ્રમણેા અનાદારી ન કે [૩,૨૭]

કેમરદેહો સમણો દંદેણ મમતિ રહિદપરિક્કમ્મો ।

આકત્તો સ તપસા અણિગૃહ અપ્પગો સત્તિ ॥

માયા ગ્રમણા માન સરીર વિના બીજેને પરિગ્રહ લેના
નથી એ શરી મા પાપુ તેન મમત્વ ન હોવાથી, તેનુ તે
અયોગ્ય આદારગા વડે લાનન કળેના નથી ગણી, જગપણ
શક્તિ ચોપાં નિા તેને તે તપમા લમાને છે [૩,૨૮]

વાગે ગા સુદ્ધો ગા સમમિદ્ધો વા પુણો ગિલાણો ગા ।

ચરિય ચરુ સજોમ્મ મૂલ્લેદ્ધ જથા ણ દ્વવદિ ॥

બાળક હોય, મદ્દ દોય, થાપી ગયો હોય, કે રોગગ્રસ્ત
દોય, તો પણ ગ્રમણ પોતાની શક્તિને અનુરૂપ એવુ
આચરણુ કરે, કે જેવી પોતાના ગૂણ-સધમ-નો છે ન
થાય [૩,૨૯]

मृत्वि

1. 1. 71 45	2. 1. 71 30
3. 1. 71 48	4. 1. 71 45
5. 1. 71 48	6. 1. 71 48
7. 1. 71 48	8. 1. 71 48
9. 1. 71 48	10. 1. 71 48
11. 1. 71 48	12. 1. 71 48
13. 1. 71 48	14. 1. 71 48
15. 1. 71 48	16. 1. 71 48
17. 1. 71 48	18. 1. 71 48
19. 1. 71 48	20. 1. 71 48
21. 1. 71 48	22. 1. 71 48
23. 1. 71 48	24. 1. 71 48
25. 1. 71 48	26. 1. 71 48
27. 1. 71 48	28. 1. 71 48
29. 1. 71 48	30. 1. 71 48
31. 1. 71 48	32. 1. 71 48
33. 1. 71 48	34. 1. 71 48
35. 1. 71 48	36. 1. 71 48
37. 1. 71 48	38. 1. 71 48
39. 1. 71 48	40. 1. 71 48
41. 1. 71 48	42. 1. 71 48
43. 1. 71 48	44. 1. 71 48
45. 1. 71 48	46. 1. 71 48
47. 1. 71 48	48. 1. 71 48
49. 1. 71 48	50. 1. 71 48
51. 1. 71 48	52. 1. 71 48
53. 1. 71 48	54. 1. 71 48
55. 1. 71 48	56. 1. 71 48
57. 1. 71 48	58. 1. 71 48
59. 1. 71 48	60. 1. 71 48
61. 1. 71 48	62. 1. 71 48
63. 1. 71 48	64. 1. 71 48
65. 1. 71 48	66. 1. 71 48
67. 1. 71 48	68. 1. 71 48
69. 1. 71 48	70. 1. 71 48
71. 1. 71 48	72. 1. 71 48
73. 1. 71 48	74. 1. 71 48
75. 1. 71 48	76. 1. 71 48
77. 1. 71 48	78. 1. 71 48
79. 1. 71 48	80. 1. 71 48
81. 1. 71 48	82. 1. 71 48
83. 1. 71 48	84. 1. 71 48
85. 1. 71 48	86. 1. 71 48
87. 1. 71 48	88. 1. 71 48
89. 1. 71 48	90. 1. 71 48
91. 1. 71 48	92. 1. 71 48
93. 1. 71 48	94. 1. 71 48
95. 1. 71 48	96. 1. 71 48
97. 1. 71 48	98. 1. 71 48
99. 1. 71 48	100. 1. 71 48

૨ મ - ૩૮ -ની બાબત,
 ૩૫ -મૂળ અને અમૂળ
 ૩ -સક્રિય અને અક્રિય
 ૬૧, -અન ગુણની અનન્યતા
 ૧૧ -કમ ૬૧ -પ્રતિ

કમણ ૧૨૦

દ્વિબાલિ નય ૩૭ ૫૭

ધમ ૧ ૪૦

દાર્શનિક

૧ ન -આન અને રોદ્ધ ૬૪

નય ૩૭ ૧

નવ મુગિ -સાત ૫૬

નામકમ ૫૦ ૫૭

નિ ૧૧૧ ૩૮ ૧૧૧

નિર્ધારક ૧૩ ૮૧

નિશ્ચય નં ૮૧

નોકમ ૧૦૨ ૧૧

પદ્ધતિ -નવ ૩૮

પદ્ધતિ ૬૭

પદ્ધતિ ૧૧૧

પદ્ધતિ નય ૩૭ ૬૭

પદ્ધતિ ૬૭ ૬૫ ૦૨ ૧૦૩

૧૦૫ ૧૧૮

પદ્ધતિ ૧૦

પુદ્ગલ ૩૪ ૪૬

પુદ્ગલ ૧૨૮

પ્રકાશ ૧૨૬

પ્રકાશ ૭૭ ૧૨૨

પ્રતિનિધિ ૧૨૪

પ્રત્યાખ્યાન ૧૧૦

પ્રદેશ ૩૮

પ્રદેશજ્ઞ ૭૭ ૧૨૭

પ્રવચનસાર ૬૮

પ્રાકૃ ૬૭

પ્રાચીન મુલ ૧૩૫

બધ-ના ચાર પ્રકાર ૭૭, -૧

માલ ૧૧૬

બકિ ૮૭ ૮૮

બધ -ના સાત પ્રકાર ૧૧૪

બાલ ૧૧૮, ૧૨૦ -અપ્રતિક્રમણ

૧૨૦ -અપ્રત્યાખ્યાન ૧૨૦,

- મ ૬૧

બેદ -ના બે પ્રકાર ૩૬

મતિજ્ઞાન ૧૧૨

મન પદ વચ્ચે ૧૧૨

મિથ્યાત્વ ૧૦૨ ૧૦૬ ૧૦૭ ૧૧૦

૧૨૮

મૂળગુણ ૪

મોક્ષ ૮૧ ૧૨૨ -માગ ૮૨ ૧૩૫

મોક્ષ ૩૨

મોક્ષ ૧૦૨ ૧૦૭ ૧૧૦

મક્ષ -પાન ૪૮

રોદ્ધ ધ્યાન ૬૪

લેખ ૫૩ ૬૪

લોક ૪૨

વધુ -પાન ૪૮

વનના ૪૦	સમવાય સખ ૫૭
વિનય ૮૧	મમિતિ -પાત્ર ૮૪
વિવેક ૧૨૩	સમ્યક્ત્વ ૭
વિષકુખ ૧૨૪	સમ્યક્ શન ૭/૧૦૬
વિષયનુષ ૭૬	સમ્યગ્દષ્ટિ ૧૧૮
વૈકિષ્કિ ૬૯૫ ૫૮	મજ્ઞા -ચાર ૭૮
વૈભવસિ ૩૫ ૧૩૫	સન્ધ્યાસ ૮૩ ૧૦૪
વ્યવહારદૃષ્ટિ ૮૫ ૮૬ ૧૦૩	સયમ ૬-૧૦૪
રાજા ૮૮, ૪૭	મવર ૭ ૧૦૬
રાજસાન ૩૧ ૮૮, ૧૩૪, -જો	માખ્યવાની ૧૧૮, ૧૨૮
સાર ૬૭	મિદ્ધા ૭૭
શુભ -મ ૧૦૬, -પરિણામ ૬૦	તિષ્ઠત્વ ૫૦
૬૫, -નય ૮૫	સુખ -પારમાર્થિક ૬૮ ૭૬,
શુભ ૮મ ૧૦૫, -પરિણામ ૬૦,	-વૈપચિક ૭૬
-ભાવ ૬૩	મકધ ૪૬
સુતજ્ઞાન ૧૧૭	સ્ત્રીવેદ ૧૨૮
સત્ ૩૫	નિયતિબધ ૭૭ ૧૨૭
સપ્તા ૭૫	અપર્શ -આઠ ૪૮
સમત ૧૧ ૩૮	રયાદ્વાદ ૩૮
સમય ૪૫	સ્વયં બૂ આત્મા ૭૧
સમયસાર ૧૦૪ ૧૩૫	દ્વિમા ૮૬ ૧૧૭

શ્રી પૂજાર્ચન જૈન ગ્રંથમાળા

- ૧ મુક્તનિપાત ૧—૦—૦
એ સુપ્રસિદ્ધ બોદ્ધ ગ્રંથનો ગુજરાતી અનુવાદ
- ૨ ભગવાન બુદ્ધના પચાસ ધર્મગવાદ ૧—૦—૦
મનિષ્ઠમનિકાય નો પ્રથમ પાંચ સર્વાંગ
- ૩ ભગવાન મહાવીરની ધર્મકથાઓ ૧—૦—૦
'શ્રીહતાધર્મકથાસૂત્ર નો ગુજરાતી અનુવાદ
- ૪ ભગવાન મહાવીરના દશ ઉપામકો ૦—૮—૦
ઉવાસગ સામુત્ર નો ગુજરાતી અનુવાદ
- ૫ જૈનદષ્ટિએ પ્રજ્ઞાચર્યવિચાર ૦—૫—૦
અવતર નિબંધ
- ૬ મ મતિપ્રકરણ ૧—૮—૦
મૂળ ગુજરાતી અનુવાદ દિગ્ગજા ૦૦
- ૭ જિનાગમકથાસંગ્રહ ૧—૪—૦
પ્રાકૃત વ્યાકરણ મમ દિગ્ગજો સાથે
- ૮ શ્રીમદ્ની જીવનચરિત્ર ૦—૮—૦
શ્રીમદ્ રાજ્યદ્રની જીવનચરિત્ર
- ૯ શ્રીરાજ્યદ્રના વિચારસત્તો ૦—૧૨—૦
તેમના લખાણોમાંથી વિચારવાર તારવેલા હતારા
- ૧૦ મહાવીરસ્વામીનો મયમધર્મ ૧—૦—૦
'શ્રીસૂત્રહતામસૂત્ર નો છાયાનુવાદ
- ૧૧ મહાવીરસ્વામીનો આચારધર્મ ૦—૧૨—૦
શ્રીઆચારાસૂત્ર નો છાયાનુવાદ
- ૧૨ બુદ્ધચરિત્ર ૧—૦—૦
મૂળ પાલિગ્રંથોને આધાર લખેલું
- ૧૩ મહાવીરસ્વામીનો અતિમ ઉપદેશ ૧—૦—૦
શ્રીહત્તરાધ્યયનસૂત્ર નો છાયાનુવાદ

શ્રી પૂજાર્ણવ જૈન ગ્રંથમાળા

- ૧ મુક્તનિપાત ૧—૦—૦
એ મુક્તિસિદ્ધિ બોધ ગ્રંથનો ગુજરાતી અનુવાદ
- ૨ ભગવાન પુણ્યના પચાસ ધર્મસંવાદ ૧—૨—૦
મનિજનનિકાય ના પ્રથમ ૫૦ સંવાદો
- ૩ ભગવાન મહાવીરની ધર્મકથાઓ ૧—૦—૦
'શ્રીક્ષાતાધમ કથાસૂત્ર'નો ગુજરાતી અનુવાદ
- ૪ ભગવાન મહાવીરના દશ ઉપામકો ૦—૮—૦
ઉવાસગદસાસુત્ર નો ગુજરાતી અનુવાદ
- ૫ જૈનદષ્ટિએ બ્રહ્મચર્યવિચાર ૦—૫—૦
અવતર નિબંધ
- ૬ મ મતિપ્રકરણ ૧—૧—૦
મૂળ ગુજરાતી અનુવાદ, દિપ્તિઓ ૬૦
- ૭ જિનાગમકથાસમ્રૂપ ૧—૪—૦
પ્રાકૃત વ્યાકરણ, ૬૨૨ દિપ્તિઓ સાથે
- ૮ શ્રીમદ્ની જીવનચરિત્ર ૦—૮—૦
શ્રીમદ્ રાજ્યદ્રની જીવનચરિત્ર
- ૯ શ્રીરાજ્યદ્રના વિચારરત્નો ૦—૧૨—૦
તેમના લખાણોમાથી વિષયવાર તારવેલા કૃતિઓ
- ૧૦ મહાવીરસ્વામીનો મયમધર્મ ૧—૦—૦
શ્રીસૂત્રકૃતાગસૂત્ર નો હાયાનુવાદ
- ૧૧ મહાવીરસ્વામીનો આચારધર્મ ૦—૧૨—૦
શ્રીઆચારાગસૂત્ર નો હાયાનુવાદ
- ૧૨ પુણ્યચરિત્ર ૧—૦—૦
મૂળ પાલિગ્રંથોને આધાર લેખેલું
- ૧૩ મહાવીરસ્વામીનો અતિમ ઉપદેશ ૧—૦—૦
શ્રીકૃતરાધ્યયનસૂત્ર નો હાયાનુવાદ